ЛЕТОПИС

МАТИЦЕ СРПСКЕ

УРЕЂУЈЕ

Ђ. ЈАКШИЋ.

КЊИГА 130.

1882. СВЕСКА ДРУГА.

У НОВОМЕ САДУ,

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТ. МИЛЕТИЋА.

1882.

ЛЕТОПИС

МАТИЦЕ СРПСКЕ

УРЕЂУЈЕ

А. ХАЦИЋ.

КЊИГА 130.

У НОВОМЕ САДУ

СРПСКА ШТАМПАРИЈА ДРА СВЕТ. МИЛЕТИЋА.

1882.

ПРЕГЛЕД:

Страна.

I. Генерал Путник и његово доба. Од Ђорђа Рајковића. 1
II. Путничке слике. III. Подрим и Метохија. Од Панте Срећковића 12
III. Мера за меру. (Measure for measure.) Позоришна игра Виљема Шекспира. Превео с енглеског др. Милан Јовановић. (Свршетак.) 36
IV. Апологија Лукијана Мушицког (два рукописа). Саопштио професор А. Сандић. I. 83
V. Књижевност:
Хрватске школске књиге у гимназији карловачкој. Од Ф. Оберкнежевића. 92
VI. Матица Српска:
Главна скупштина 7. (19.) септембра 1878. . . 117
Именик „Матице Српске“ за годину 1878/9. (Чланици, управни и књижевни одбор, списак свих питомаца под управом матичином). 143

ГЕНЕРАЛ ПУТНИК
И ЊЕГОВО ДОБА.

Од ЂОРЂА РАЈКОВИЋА.

Генерал Аврам Путник води своје порекло од старе српске племићске породице. Још године 1621 подарио је цар Фердинанд II. племство *Стефану Путнику*, који је као мајор погинуо у 30-годишњем рату. Аврамов отац Албул (Алекса), и стриц му Јања (Јован), као нежењени али имућни људи дођоше из Ердеља у негдашњи Варадински Шанац, данашњи Нови Сад. Албул се ту ожени Милом, кћерју протопопа Максима, и изроди с њом четири сина: Стефана, Тому, Василија и Аврама. Стефан у цвету своји година умре нежењен као лајтнант потиске крајине; Тома се ода на трговину, те је живио најпре у Будиму, а за тим у Варадинском Шанцу; Василије отишав у калуђере, наречен тамо Мојсије, постане после митрополит, а Аврам, као што ћемо ниже видити, ступив у војничку службу постане генерал. Албул је био економ, односно ортак барона Николе Пеачевића у трговини с целепима, и то на закупљеној пустари, названој „Стуб“, која је припадала коморском селу Куцури.[1]) Пеачевић је

---

[1]) То потврђују списи новосадске архиве од године 1778: „Albul seu Alexius, Fraterque ejus Janya, seu Joannes, ambo Putnik, qua caelibes ex Transylvania in Civitatem hanc, eotum Fossatum Petrovaradiense venerunt sat pecuniosi, Albulque duxit filiam Protho-Presbyteri Maximi, Nomine Milam, cum qua filios Stephanum Putnik, confiniariae olim Tybiscanae militiae absque successoribus demortuum Locumtenentem, item

тада живио такођер у данашњем Новом Саду. Кад је Албул 1748 у Н. Саду умрьо, било му је преко 70 година. Брат му Јања, занатом ћурчија, пресели се доцније у Вршац. Јања је имао троје деце: сина Арсена, такођер ћурчију, који се после иселио у Срем, у село Нештин, и две кћери: Ану, удату за Лазара Милекића Сарајлију, и Анђу, која је била за Антонијем Томићем, обе у Новоме Саду. Албулов најстарији син Тома умре 13. јула 1758 у 46-ој години живота. Имао је од прве жене двоје деце: сина Димитрија (оца владике Јосифа Путника) и једну кћер, која је била за коњаничким капетаном грофом Николом Бранковићем. Друга томина жена, римокатоличкиња Јулијана Варшањи, роди сина, коме је такођер било име Тома. Овај доцније, после очине смрти, прими латинску веру, па и данас има те породице Бунњеваца у Сомбору.

Генерал Аврам Путник рођен је у Н. Саду године 1732. По свршетку гимназијски и војнички наука ступи 1751 као кадет у бродску пешачку регементу, у којој је служио као каплар и стражмештер. Кад оно букну седмогодишњи пруски рат, тада славонско-сремски заповедник земаљски, генерал барон Симбшен, по препоруци регементског команданта, обрстара Мијаила Продановића, наименује Путника за барјактара, те овај у истој шаржи оде 1756 на војску у Чешку. Године 1757 особито се показао у боју код Острица, Рајденхана, и доцније код Цимена и Бубенека, те постане лајтнант. У боју код Кунерсдорфа, кад се оно Лаудон спојио с Русима, доби Путник опет прилику да покаже своје јунаштво, тако, да је на бојишту, прескочив једну шаржу, био произведен за капетана. Кад се учини мир, Путник пређе к вараждинско-

---

Thomam, mercatorem, nec non Illustrissimum Dominum Moysem, modernum Episcopum Temesvariensem, qui in sacculo Vaszilie vocabatur, ac praeterea Abrahamum, Inclyti Regiminis Petro-Varadiensis supremum Vigiliarum Praefectum progenuit. Albul Putnik longiori tempore defuncti Domini Baronis Nicolai Peacsevics aeque hic Neoplantae degentis, in exarendato Praedio, Camerali Possessioni Kutzura adjacente Stub dicto, Oeconomum, et respective Consocium Quaestus Boum egit.“

крижевачкој регементи.[1]) Ту је доцније постао мајор и био придељен варадинској регементи.[2])

Године 1778 крене се Путник из Митровице са својим баталиуном у трећи пруски илити баварски наследни рат у Чешку. У боју код Цернана учини 30 јула јуриш на непријатељске шанчеве, али га непријатељ узбије. То виде мајор Милорадовић, те му са своји 500 шицара (градишканаца, брођана и варадинаца) прискочи у помоћ. Путник с целим својим баталиуном јуриши по други пут са свом снагом, те оте два шанца и четири топа. Срби капетани: Бабогредац и Радубицки бише први, који су са својим кумпанијама продрли у шанчеве. У томе боју задоби Путник две ране.

Године 1780 постане обрстлајтнант, а 1788 обрстар панчевачке регементе.[3])

Шта је Путник као компдант и управник споменуте регементе од 1788 па до 1793 учинио, објасниће се најбоље, кад споменемо, да му је предата команда и управа 12-те регементе, која се већ своји 20 година подиже, а никако не попуњава. Један поглед у историју засведочиће нам, како је регемента већ 1 фебр. чекала, да пође на непријатеља. Бише већ постављене две обранбене дивизије, а стрељачка кумпанија с 256 момака одаслата у Оршаву, да се одупире упадању Турака. Уз то је још ваљало дати потребни официра и прости војника за банатски фрајкор. Бијаше то моменат највећег на-

[1]) Године 1746 заведена као: Вараждинско-крижевачка народна пешачка регемента („k.k. Varasdiner-Kreuzer National-Infanterieregiment"), а од год. 1756 звала се: Вараждинско-крижевачка народна граничарска пешачка регемента („Varasdiner-Kreuzer National-Grenzinfanterieregiment.")

[2]) Год. 1750 под обрстаром Јос. Монастерлијом заведена као: Варадинско-народна пешачка регемента бр. 5. („Peterwardeiner National-Infanteriregiment Nr. 5." а од г. 1769 звала се: Варадинска народна граничарска пешачка регемента бр. 9. („Peterwardeiner National-Grenzinfanterieregiment Nr. 9.)"

[3]) По војничком шематизму од год. 1766 имала је ова регемента истом 4 кумпаније. Банатски граничари звали се: „k.k. deutsche banatische Granizer." Од год. 1767 звала се споменута регемента: „k. k. Deutsche-Banater Grenzinfanterieregiment Nr. 12."

*

пора: требало је ту богме ванредне снаге, како да се попуни регемента и извежбају новаци. Та није ли нас само Дунав растављао од непријатеља! Дне 9. фебр. би отказан мир, а већ 11-га поче чаркање. Пре свега ваљало је наудити турским шајкама. Путник опреми капетана Кобасицу у Гроцку и Смедерево, да шајке, које нађе тамо, отме или оштети, што је и заиста пошло за руком. Панчевачка регемента споји се с трећим војним кором под генералом грофом Вартенслебном, а регементска места: Панчево, Ковин и Паланка бише опасана јаким кордунским главним стражама. Дне 7. авг. 1788 нападну Турци млого јачом силом на позицију код Оршаве и Жупанека, тако, да бригада генерала Папиле мораде узмаћи, а 31. августа и. г. стиже цар Јосиф с појачањем из Земуна у Карансебеш, те после рекогносцирања 3. септ. заповеди да се поступи према слатинској позицији, где су до 10-га обе странке очекивале, шта ће даље да буде. Сутра дан, т. ј. 11. септ. нападну Турци на наше предстраже, али им добра срећа не прискочи. После три дана такођер опалише Турци из топова. Непријатељ не теде губити своје војске, већ само позабавити нашу. Смер му беше најкраћа линија према равници банатској, с тога је и сузбио нашу у Алибегу намештену стражу. Генерал барон Лилијен мораде оставити Ковин и Панчево, те се повући у Опово. А 26 септ. узмаче и бригада дуж Тамиша к Ботошу, где се улогорила. Исте године није се више ништа предузимало, а Турци без даљи бојева очисте Банат, тако, да је војска између 13. и 18. нов. могла стићи на зимниште. Два баталиуна панчевачке регементе доспеше у Темишвар, а обе обранбене дивизије у Панчево, да чувају границу. Дне 15. априла 1789 стајаше регемента са своја два баталиуна и две обранбене дивизије — свега 3200 момака — у Ковину и у Паланци. Сваки је баталиун имао 1 шест-фунтовни и 2 три-фунтовна топа. Кретање Турака изазивало је потребу, да се војска у Банату умножи, што је месеца маја и постигнуто, тако, да је до 1. јуна војска под генералом грофом Хадиком заузела свој положај од Земуна до Меха-

дије. Споменути 3200 момака с једнаким контингентом „влашко-илиричке“ регементе брановачковог фрајкора, штајнове регементе регулаша, исто и гроф-ердедијеве катанске регементе сачињавали су самосталан кор под генералом Вечеијем између Мехадије и Молдаве. Главна војска под Лаудоном пође да освоји Београд. Турци су између Пореча (дунавске аде сниже Дренкове) и Оршаве са својим шајкама могли одржавати свезу на Дунаву. Генерал Лилијен, који је стајао с војском код Молдаве, доби налог, да Турке, који су на Поречу имали 24 шајке, тако, да је свака шајка имала 2, 3 и 4 топа, отера с те позиције. У то име обрстар Ребах заузе положај код Жупанека и Старе Оршаве, дочим је обрстар Науендорф, да би узнемирио непријатеља, такођер и с великог дупавског теснаца код Казана послао на ту стену три кумпаније панчевачке регементе под командом капетана Розенфелда, и једну кумпанију брановачкова фрајкора под обрлајтнантом Шуманком. За нападај на Пореч нађоше се међу тим на окупу 4 кумпаније панчевачке регементе под заповешћу обрстлајтнанта Терзића, 2. кумпаније влашко-илиричке регементе под мајором Маовцем, 4 кумпаније брановачкова фрајкора под капетаном Брановачким. Састаше се 14 септ. у вече г. 1789 на месту, које је било веома згодно за прелаз преко Дунава, а ноћу, између 15 и 16 пређу на другу страну. Међу тим Науендорф, обрстар вурмзерове коњаничке регементе, 16-га изјутра намести се на левој обали Дунава са 8 кумпанија пешадије, с 1 ескадроном своје регементе и са 7 топова. Док је Терзић прелазио, Науендорф просу живу ватру из топова на шајке, на што се Турци не само жестоком пуцњавом стадоше одзивати, но одаслаше и нешто војске против Науендорфа. Чим ова изађе на суво, Науендорф је нападе. Турци изгубивши шајку, бише узбијени на аду. Сад заповеди обрстар, да се поставе топови на вис, остављен од Турака, и поче тако оштро палити на аду и топове, да је непријатељ морао бежати на десну обалу код Рибнице. Али га обрстлајтнант Терзић ту дочека и распе; само што су још шајке одољевале. Но кад и друга

шајка пострада, потекоше остале журно к Оршави, претрпивши такођер код Казана знатан губитак. С наше стране није било веће штете; од фрајкораца надоше само двојица. Генерал Вартенслебен у релацији, коју је послао фелдмаршалу барону Лаудону, особито фали јунаштво, којим се одликовао капетан Јован плем. Брановачки, као вођа фрајкораца. Тада допадоше у наше руке 3000 врећа брашна, 1000 акова ракије, и сав прибор логоришта, које Турци напустише, заједно са 499 жена и деце.

Дне 4. авг. навалише 2000 спаија, да отму опшанчену позицију код Мехадије; међу тим бише са својом штетом узбијени. А 7. авг. нападну Турци безуспешно један баталиун, који је стојао под Путником, исто и једну дивизију вурмзерови коњаника, која се повуче према брду Станчилову.

Кад паде Београд 28. септ. (8. окт.) 1789., престадоше и страоте рата, те се потражише зимна станишта. Путник с целом својом регементом стиже у Панчево, а шицари и фрајкорци осташе у Неготину. Они не могоше доћи до потпунога мира, јер још исте зиме побише се с Турцима. На самом свршетку год. 1789. изроди се на Тимоку очајна борба, а угаси се тим, што су Турци били потпуно поражени. Регементски шицари осташе до априла 1790. у Неготину. У исто доба дође један баталиун у Смедерево, где остаде до 13. новембра. Рат се дакле свршио, и мијаљевићев фрајкор би 20. окт. 1790, а брановачков 31. дец. исте године распуштен.

Под 13. јун. 1791. би регементи наложено, да своја пододељења стави „на ратну ногу“, те већ 15-га, дакле одма трећи дан, ваљало је да се први баталиун скупи у Панчеву, а други у Ковину. Уједно би наређено, да други баталиун пошље три кумпаније у Смедерево, а шицари да иду у Оршаву. Месеца априла 1792 стиже заповест на регементу, да се у Граници састави нов фрајкор. Премда је то поверено било другом обрстару, Мијаилу Мијаљевићу, ипак је и за Путника, као правог команданта, било ту посла доста. Постанак је фрајкора овај: с почетка, чим је рат 1788 букнуо, фрајкор бијаше састав-

љен из две кумпаније сами Србијанаца, што ји је Мијаљевић, тадашњи капетан од друге банске регементе, примио у војску. Мијаљевић наскоро за тим поста мајор. Добрим поступањем и ревношћу овога вредног официра нарасте кор брзо на читав баталиун. Кад Турци већма навалише, би допуштено, да се склопи и други баталиун заједно са ескадроном катана и дивизијом шицара.[1]) Фрајкору је запало у част, да целу зиму чува границу сам самцит у простору преко 10 миља. Мајор Мијаљевић стече толике заслуге, да је био и за обрстлајтнанта на скоро наименован. Кад главна војска пређе турски атар, би наређено, да се фрајкор под водством Мијаљевића бори у првоме реду. После прелаза војевао је српски фрајкор на три стране. Први мајор Лукић с одаслатом од главне војске снажном четом пође према Ваљеву, опет један јачи део остаде код Београда, а Мијаљевић оста са осталим делом фрајкораца, да неда Авди-паши пи близу дођи Београду. Авди-паша је и најпосле толики стра уватио од Мијаљевића, да је одма устукнуо, стан заједно са свима топовима оставио, те се избавио бежањем. Сад се умножи фрајкор и с трећим баталиуном и новом дивизијом шицара, а цар на лаудонову препоруку наименује вођу фрајкораца за обрстара. Момци, који су за чудо волели свога старешину, на тај глас покликнуше од радости. Цео фрајкор имао је 1789 једно одељење катана, 18 кумпанија лаке пешадије и 4 кумпаније шицара. А за нови фрајкор опет под Мијаљевићем за год. 1792 у неколико дана (до 29. апр.) беше се скупило у

[1]) Бачка жупанија пише у оно доба новосадскоме магистрату: „Vermög Verordnung einer Hochlöblichen Districts-Hofkommission ist dieser Gespanschaft die Eröffnung gemacht worden, dass das Serbische Freycorps mit einem zweyten Bataillon, einer Hussarenescadron und einer Scharfschützendivision bestärket werden sollte, und zur Werbung der nöthigen Mannschaft kommen die Werb-Commandirte in die Gegenden abzuschiken, wo die aus dem türkischen Gebiethe herüber getretenen Familien sich derzeit befinden. Diese Commandirte erhalten ferner der schärfesten Verboth, Innländer zu werben, oder anzunehmen. Seine Majestät haben Allerhöchst befohlen, diejenigen Familien, wovon nicht wenigstens ein Kopf beym Freycorps dient, weiter in das Land ausgehen zu machen.“

Панчеву 245 момака, од који су 12 маја њи 185 са 4 регементска официра кренули у Осек, где ће се склопити први баталиун. У новембру исте године заведоше се још нова два баталиуна, од који је један измаширао у Нидерландску, а други у Италију. Од г. 1793 до 1799 би усвојен начин: да се из више мањи одељења граде већа; зато је у оно време панчевачка и влашко-илиричка граничарска регемента дала свака по три кумпаније за један тако састављен баталиун, а нису, као до сада, чиниле то све граничарске регементе. Први такови баталиун кренуо се 24 апр. 1793 на војску.

Те године би Путник због своји рана умировљен с карактером генерал-мајора. Женио се двапут: први пут имао је за собом Јелисавету, кћер обрстара Мијаила Продановића, а сестру генерала Саве Продановића од Ужичке Каменице. Јелисавета је рођена у Сланкамену г. 1740, а васпитала се у Бечу. Осим матерњег језика добро је говорила немачки и француски, и била је вештакиња у сликању и харфи. Године 1763 венчала се с Путником, који је тада био капетан. Друга је путникова жена била Алка, кћи Јована Текелије, а сестра неумрлог српског мецената Саве Текелије из Арада, с којом се венчао 16. фебр. 1791.[1]) Генерал Путник умре 22. фебр. 1795 у Араду, а жена му Алка умре у истом месту 12. авг. 1816. Обоје су сарањени у петро-павловској арадској цркви.[2])

---

[1]) „Бр. 28. — По трекратномѕ в' Цркви wглашенію, и неединомѕ препятствію wбрѣтшѕся, wбрѕчися и вѣнчаси женихъ Господинъ Обрщеръ Авраамъ Ѿ Пѕтникъ Ѿ регементы житель Панчевачкія съ невѣстою именемъ Алка, дщерію Г. Jwанна Текеліа, жителницею вароши Арада, мѣсяца Феврѕаріа дне 16-гw лѣта 1791 чрез' мене Прwто-Јереа Петра Гр'чића, Пароха Цркве Святагw Предтечи в' Арадѣ сѕщія. Кѕмъ бысть имъ: Госпожа Сарра, мати Господина Пяула Аввакѕмовича, Епіскопа Арадскагw, иже и свидѣтелствѕетъ со мною.“ (Извод из протокола „венчајемих.“)

[2]) „Рабъ Божій Господинъ Генерал-Мајоръ Авраамъ Ѿ Пѕтникъ, житель Ѿ Панчевачке регементе, исповѣдавъ прежде согрѣшенія своя мнѣ Јерею Міхаилѕ Секѕличѕ, Парохѕ Церкве Святыхъ Апостолъ Петра и Пяула, въ Арадѣ сѕщія, и причастився Святыхъ таинъ, преставися мѣсяца Феврѕаріа дне 22., лѣта 1795-гw и погребеся дне подъ лѣтомъ по-

Путник се после свршеног турског рата очински бринуо за материјални развитак поређеног становништва. На крају рата многа села, која су од пре цветала, осташе пуста, гладне грабљиве звери одомаћише се тамо, где је пре тога вредни тежак сејао и жео. Граничар уме вазда заменити плуг мачем, али је дошло доба, где треба орати плугом, те ранити лебом жену и децу. Путник је тада у свачему ишао својим граничарима на руку. Његовом иницијативом беше наредила влада, да се за пострадале банаћане купе добровољни прилози. На новосадски магистрат стиже позив, да два члана заиђу од куће до куће, побуђујући општину, да се прилозима што боље одзове. Брат путников, митрополит Мојсије у Карловцима, расписао је такођер по архидијецези, те се накупила знаменита свота новца. Много је људи у Граници умирало с нечистоте на телу и у собама. Путник је наредио, да се на чистоту боље пази. Многи су такође умирали с тврдисања или сиромаштва, не набављајући на време потребне лекарије, за то је Путник наредио, да се болесницима одма издају лекови, а после да се покупи дотична свота. Уз давање нужни лекарија Путник је препоручивао и строго на то мотрио, да граничари ради бољег зрака у собама морају дваред на дан отварати врата и прозоре, те ветрити собе, — да болесну чељад од здраве морају одвајати. Граничаре је поучавао, да кћери своје приликом просидбе — о „јабуци“ — не цене као какво робље. Ко би објавио овакови случај, добио би трећи део, а остало би се вратило младожењи. Амо се није есапила погодба, учињена с родитељима ради аљина за невесту, јер ће ји она и тако код мужа носити, само да не буде велики трошкова на невестине родитеље, браћу јој и се-

---

ставленнагѡ во гробницѕ внѣтрь Храма Святыхъ Апостѡлъ с' десне стране. Вѣчна ємy памятъ бѣди!

Дне 12-го Августа л. 1816 преставися въ Вторникъ Высокородна Госпожа Алка Генералица ѿ Пѣтникъ, рожденна ѿ Текели, и погребенна бысть в' Гробницѣ в'нѣтрь Цр'квѣ в' женской препратѣ ѿ десныя страны, при храмѣ Святыхъ Славныхъ и всехвалныхъ Апостѡлъ Петра и Павла, чрезъ мене Јерея Саввѣ Секѣличь, Пароха Арадскагѡ; вѣчна бѣди Ей память!“

стре. Војнике је пазио Путник као своју децу, нити је допуштао да им се чини криво. Навешћу само један пример. Године 1788 у пролеће дође Путник неком особитом мисијом генералу Генеину у Варадин, те пређе отуд у Н. Сад. Кад је био пред варошком кућом, затече ту силну гунгулу: пандури напали на неког младог оружаног човека, напали га с леђа, отели му оружје, и одгурали га у варошку кућу да га затворе. Путник позна нападнутог, уђе унутра к бирову и заиште испит. Нападнути се звао Риста Савић, био је турски подајник, мијаљевићев фрајкорац, и Путник га је пре 11. дана послао у Србију, да увреба неког шпијуна. Риста га је доцније заиста уватио у Руми и предао га варошкој стражи, да га изда мајору. На питање путниково: рашта су га пандури напали, одговори, да има у Н. Саду оца, код кога је одсео, и да му је отац нашао јуче шталу своју запремљену туђим коњима. Отац оде до бирова, да му се потужи, а овај му рече: „Ти си трговац, а ово су коњи официрски, којима мора бити места у штали, а ти твоје коње вежи у авлији.“ Отац се на то разљути, оде у своју шталу, истера официрске коње, а своје смести. Не потраја дуго, а дође варошки стражмештер, те отпрати оца у варошку кућу, где га затворе. Кад Риста, који је доцније дошао кући, дозна за то, а он са свој 6 турски пиштоља, с анџаром, са сабљом и шешаном, а с турским токама на прсима дође пред варошку кућу, да пита за оца. Стражмештер га грубо дочека, рекавши му, да нема ту посла, а кад Риста и опет теде унутра, стражмештер с пандурима нападне га. Генерал Путник на то посведочи, да Риста о свом трошку служи у мијаљевићевом фрајкору и да га ваља пустити, кад није ништа крив; а што је — вели — дошао у оном оделу и под оружјем, он је тако пред официре и генерале излазио, па му није рекао нико ништа. На заузимање путниково код обрстлајтнанта барона Карабинског од шакминове оклопничке регементе би и ристин отац ослобођен затвора.

Официри и прости војници, који су служили под Путником, љубили су га и поштовали с његовог мушког

држања и личне храбрости. Био је он војник душом и телом. Вазда је био добар старешина, заступајући правичне интересе своји „синака“ (тако је звао војнике). Ваља нам то овде нагласити и због тога, што је пре сто и више година било иначе веома мучно звати се простим војником. Преграда између официра и простог војника била је непрелазна. Прост војник једва је кад упамтио праведног старешину, обично је имао у њему бруталног тирјанина, коме је сласт била мучити га и кињити, те који је и најнезнатнију погрешку и најмањи прекршај немилице казнио. Прост војник могао је фалити бога, ако је прошао само један дан, кад није осетио сабљу официрску или капларски штап. Слушао сам као дете од моји стâри, како је Србин граничар таковог свог злостављача, официра Немца, на муштрању набô на бајонет, те га претурио преко себе. Путник је искао од своји подручни, да с момцима човечно поступају.

Беше он мио и цивилним властима, па и целоме становништву Баната, особито у Панчеву, где му је његова љупкост у понашању придобила свачије срце. Гостољубив је био да му је пара ваљало тражити, и волио је видити око себе изображено свештенство, књижевнике и уметнике. Млого је држао до господског одела и богато окићеног коња. И после своје шездесете године, све до смрти, ишао је прав као свећа, да пикакав лаћман не би могао правије.

ПУТНИЧКЕ СЛИКЕ.

ТРЕЋА СЛИКА.[1])

Подрим и Метохија.

1.

„Равна Метохија“ и Подрим обухватају стјециште вода реке Белога Дрима од извора до утока у Црни-Дрим. Та просторија почиње се од Сухе планине на северо-западу, па до Шаре на југо-истоку, и од Грашника и Радагоша изнад Ђаковице, па до Љуботена. Најузвишеније место, на тој просторији, више Швањског моста, где је Дрим продр'о кроз један стеновити венац, (као Дунаво кроз Ђердап), па је, по причању, српски краљ Радослав, на најужем месту, сниже венца саградио камени мост, на распон са једне литице на другу. Од моста је до воде бездан. Чудо архитектуре, Швањски мост види се чак из Призрена. Са врх венца, гледајући на исток, на десно је Подрим, а на лево „Равна Метохија.“ Правце на исток — Црнољево, а иза њега у лево Голеш а у десно диже се небу у висине Љуботен највиши врх Шаре-планине, јужније — Кобилица, на југо-западу Бистрик или Паштрик,[2]) а између њега и Кобилице Коритник,[3])

---

[1]) Слика I.: **Косово**, у „Гласн. срп. уч. друштва“, књ. 42. стр. 328. Слика II.: **Фамилијарна гробница Мрњавчевића.** Види „Гласн. срп. уч. друштва“, књ. 46. стр. 215—230.

[2]) На њему је манастир св. Пантелије, њега су преотели дервиши, па туна обично чате молитве нероткињама и — веле — помажу им молитве! Читава је површина Бистрика голо стење и камење, ридине и карпе.

[3]) Површина гола и сасвим налик на корито.

а више Призрена Цвилен. На западној страни Гусиньске планине и Проклетија — голе ридине и сиваште карпе. Изнад Метохије пак Паклена, Суха планина и Мокра, на којој се вечито вију облаци, избија прамење магле и сивасти облачићи лете на друге планине као вестници дажда. Многобројне реке и речице жуборе и хуче са свију страна и орошавају Метохију, те она наличи на рајски врт обасут зеленилом. „Трудољубиви Срби и њина потурчена браћа Арнауташи воде бразде водене на све стране, често у дужини по неколико сата. О киши се Богу не моле, него се често крве и ратују, ко ће одвести водену бразду на своју њиву. Штета је, што се необдржава тачно закон душанов о шумама и планинама, а томе је крива турска власт, која је званично објавила ове 1873 године, да је тај старински закон „батаљен“, те се сада увелико сече и затире шума у планинама, па кад настану поводњи или падне јака киша у брдима, онда вода сноси земљу, и проклија камење, које сада реком тече у долине и засипље најродније подине. Наравно, да се то неда тако лако опазити до чега ће најпосле доћи, али ко прати стање ствари од 50 година, тај увиђа, да су засуте читаве родне подине дуж планина. То се свуда види, али је најочитије оно место између Пећи и Дечана, или између Ђаковице и Терзијског моста на Рибнику, где су гомиле шљунка и камења тако далеко занесене у равницу, да је једва кадро око човечије сагледати ту даљину.“ До 15 великих река утиче у Дрим у самој Метохији, и без мало толико их утиче у Дрим, у Подримљу. У Метохији су у подини Веље планине Ђаковица, у подини Паклене — Пећ; у Подриму пак је Призрен и Суха-Река; ту је знатно српско село Хоча, где су били неманићски виногради и где и сада рађа најбоље „хочко“ вино. — Осим Шваљског моста има још камени мост на Дриму, у Метохији, код српскога села Жача и мост Терзијски на реци Рибнику. — Метохију састављају пећска и Ђаковичка нахија. У Пећској нахији има: 8575 мушких глава арнауташких; српских мушких глава има 12.391; цинцара 32; цигана 138; у Ђаковичкој 28.000 муш. гл. арн. и Срба 293 и

у Призренској нахији: мушких глава арнауташких 23.226; туркушких 356; српских 27.140; цинцар. 382; и циганских 673.[1])

Из Митровице од Звечана, кренем се преко места „Паньтино“, где је Немања победио „враги свои“ за у Призрен. Ишли смо покрај српских села Бања-Велика, Сухо-Грло (старинско Срма-Грло, где се вађило и лило сребро), Цркољез, Мојстир и Ђаково, (арнауташких села) Сушица и Укча. Даље Синаје, где има извор, из кога тече читава река. Прођосмо најзначајније село Исток у коме живе православни и мухамеданци-арнауташи. У селу је Истоку и врело Исток, које се нигда неледи. Вода је тако јака, да у томе селу меље више од 70 вилова обично у доњем боју куће, једни до других. Кад се хоће погода да промени, захучи планина и на мах Исток почне, са страшном тутњавом, много више воде да избацује. Колико има воденица, готово толико има и ваљалица, које ваљају оно красно клашње пећанско. Више Истока, на једноме вису је манастир Гориоча, задужбина неманићска. Мучно је наћи лепшега и краснијег места! Даље се иде покрај арнауташког села Врела, на српско село и манастир Студеницу, преко Јабланице на село Липу. Туна између Јабланице и Липе из глиба Курила-планине, из Крша, избија Бели-Дрим и прави диван водопад; а даље на српска села Сигу, Брестовик, Црниврх иде се правце у Пећ. Овај је пут теретан, незгодан, па њиме слабо ко путује, но је много угоднији, али и опаснији пут преко Дренице. Но је вредно виђети манастир св. Јанићија — Девич, дреничку жупу и арнауташе. Најгори су у Лауши, јер их доста изгинуло на Каменици, па још и данас

[1]) Римски језуити и попови причају, да се „Подрим“ тако зове с тога, што је био под Римом. — Некакав светац јављао се папи у Риму и вахтевао да иде у Подрим (у Призрен), јер тај предео најволи. Папа га испрати у Призрен 1874 год. То се разчује, па му изађу у сусрет и католици и православни и мухамеданци. Виде: леп човек, има косу, бркове, браду; лежи у сандуку, а одозго покривач стаклен. Отвори се сандук и гле чуда, људи виде направљен од гипса. Ту ти се почне смех и завичу: „Купили га на пазару у Приштини!“ Језуитски ширетлук изађе на видело; осрамоте се, а светац се сакрије.

хоће да се свете „Шијацима“. Шуме велике нема, а махом су оранице, поља и голе пустоље. Кренули смо се у 10 сата у читавој чети, преко поља и дубрава, и још се и данас познаје да су биле оранице. Оваква су дивна места оставили Срби, да се са Арсенијем патријархом крену у мацарске пустаре, те да или пропадну или да се помацаре и понемче, или да бегају у Русију и да се порусе. Ове су красне земље заузели или арнауташи или брђани Арнаути. У 2 сата по подне стигосмо до „Краљева извора“, па се ту распартаљисмо, у једној покошеној ливади, да ручамо, а млади дреничани у опанцима, кошуљама, зубунчићима, у фесовима на главама, опасани тканицама, на место оружија, носећи дрвене топузе и свирале, нас обколише. Мени се чинило, да сам гдегод у шумадинским ливадама, међу чобанима; они су мирно приступали, арнаутски зборили и кад сам им дао по неку пару, били су необично весели. Мало подаље на обрешку, под једним јасеном, један је чобанин свирао у свиралу, други у двојницу. У том дођоше на воду арнауткиње, и не би их могао разликовати од наших сељакиња, да несу имале шалваре од грубе материје налик на наше черге. За тим се указаше сватови са забуљеном на коњу девојком; Цигани ударају у даире и таланбасе, свати језде на коњима, војвода носи барјак и одоше путом путовати. Мени су били мили ти призори, моји се другари плашили, а моји пратиоци куражни и весели, па кад појездисмо, они су такве јуначке песме певали, да сам био у највећој радости. Слушајући их, гледајући их и јездећи путем, ја сам поњао сву храброст Скендербега и његових брђана. Сваки је за пасом имао по два пиштоља, као да су у млеку одрасли, јатаган и шарку пушку о рамену сврх реснате црне гуње, на једно раме навучене, коју они носе жалећи Скендербега.

Појездисмо Љубиње и друга села; појездисмо мимо Лауше, преко поља и пустих просторија; виђесмо стотинама грла рогате марве, у које је длака црвена; прегазисмо Дреницу, па окренусмо богазу преко Чечавице, мимо развалина града Чечана; написмо се воде на јед-

ној чесми, па мимо гробља, ударисмо на врело, сниже кога на окуки раде три воденице једна до друге. Узгред буди речено: сви се дреничани сарањују као и Срби на исток и ја бар несам видео ни једно гробље, где би било друкчије. Око 7 сатa приспесмо у хан, — Лопушник. Ту има и турска низамска стража, која чува пролаз. Низами сеђаху пред ханом, но како упазише арнауте, они се склонише у стражару. Испред хана, види се Косово, Голеш, и све равниште косовско. Да овом приликом бар кажем да хан турски није ништа друго, него једна огромна зграда без тавана и без пода, у четврт сагрђена и покривена. У ту зграду на велику капију улазе унутра и коњи, и волови и људи сваке врсте и сваке боје; при крају или на сред хана гори ватра, около које је негде означено прочеље, а негде и није. Около такве ватре путник може виђети, што није нигда ни у сну снио: седи низам, за дирек привезан робијаш; онамо се кољу коњи; онде ћути Арнаутин и шта ти знам све набројати.

У турској су ретки ханови, а по селима их никако нема. И овај је хан изван села, на пољани, у подини Чечавице, на граници вучитрнске нахије, у којој има 12,816 мушких глава арнауташа; 5,376 мушких српских глава. Свега 18 336., а женскиња има 30.245. Свега 48.581 душа. Хан лопушнички тако је добар, да му се равног ретко може наћи, јер је одвојена стока од људи једном преградом. Механџије су два брата, латинске вере Арнаути, прилично српски говоре. Јашар је много отворенији и тако рећи прави механџија.

Наравно, да за вечеру није ништа имао, осим киселога млека и каве; паравно да је вода добра и кава изредна; половина меане асурама застрвена; наравно, да ту има „бељоџки и црњојки“ колико год нећеш; и наравно, да сам ја носио једну малу торбицу пуну прашка против инсеката. Кад сам почео посипати место на коме ћу спати, Јашар помисли да мађије градим; но кад му ја казах шта је, он се брже маши у недарца и ухвати у множини обе врсте инсеката, замоли за мало „лека“, па их покропи; оне се опише, онесвестише и умртвише;

он их гледаше чисто као да су му деца, но рђава деца, на коју се мора да расрди, па ме прекле, да му дам прашка, јер се често дешава, вели, да му недаду заспати.

Како су остали спавали, незнам, тек кад сам устао, Гусињске планине одсјаиваху златним бојама и јарко се сунце помаљало иза Голеша, а Јашар ми рече, да одавно није тако мирно спавао као ове ноћи. Док смо по каву попили, све је било азур и ми пресалдумимо преко Чечавице у Метохију. На зараванку с метохијске стране Чечавице била је огромна српска Орлатска црква. Од Орлата се лепо виде Дечани. Ову су цркву срушили Турци и орлаћане потурчили. Сада је од црквеног камења начињена џамија. Испод развалина орлатске цркве наиђем на исписан, крај пута побијен у земљу камен, на коме ово стоји:

† влⷮ ꙗ҃ц҃ѕ мїа
ф҃ф҃р҃ а҃ · д҃ · днь҃ кнжⷣ ѡ҃фжть
б҃ꙋ҃ ѵ҃ка новꙋ҃м ц҃рь҃ сѵлтань
блазитѵ чєстить рѵкѵ
да мѵ цѣлива.

О Орлатској цркви прича се, да је њу саградио онај протомајстор, који је градио и Дечане; но то није градио из своје кесе, већ крађом, т. ј. док је начинио Дечане, он начини и Орлат. Краљ је прокуне, да се ту орлови легу.

Од Орлата прегазисмо две три речице, видесмо још једну џамију, па преко реке Топлухе изађемо на насип код Сухе реке. То је као варошица, виде се куле пашаларске; све су куће плочама покривене; ту се још познаје намалан св. Аранђео на зиду црквеном, коју су насилници оборили и куће погрдили, а измалан зид остао на пољу. Кажу, да је најпре Душан хтео туна град градити, па му се није допало, већ се премести даље, $2\frac{1}{2}$ сата, у подину Шаре. Кад се пређе река Суха-река, лепо се види призренски град душанов. Приспели смо у Призрен у 2 сата по подне.

2.

Некадашња престолница српских краљева, а сада седиште валије призренског, Призрен је у подини Шаре планине. У Шари планини има две српске жупе: Срећска и Сиринићска. Из те две жупе провалила себи корито река Бистрица у Подрим; с једне и с друге стране њезине то су страхотне ридине и карпе. Од југо-истока из средачке жупе тече Бистрица тим проломом на запад. На првоме риду из Жупе виде се остатци Дрвенграда; на средини провале опет се види на карпи замак Душанов св. Аранђео, — „Горњи град“, а доле крај реке на маленој луци стоји ограда са кулама, царским капијама и српским грбовима, а у средини ограде види се уголно камење цркве св. Аранђела. Познаје се озидан пут за горе у Горњи град и ја сам се у чарапама пузао и пео читав сат док сам се с највећом тешкоћом испузао у град, те се сит нагледао страшних ридина, о којима становник равнице ни појма нема. Мало ниже града са супротне, т. ј. десне стране реке, (јер је св. Аранђео на левој обали као и Дрвен град) види се изжљебљен у стени храм св. Николе, у коме у мало нисмо платили главама ја и мој пријатељ Јастребов, јер су козе негде, далеко горе на вршини рида, покренуле биле неколико каменова, који мимо нас прозукташе у Бистрицу. Дуж путање и данас виде се батаљени чункови, којима су за Неманића спроводили воду за у Призрен. Пошто се одморисмо у замку св. Аранђела, много је било опасније доле сићи и ми се упутимо српском путањом по средини ридова леве обале, дођосмо до Црног Потока и ту нађемо да је одтален доле до Призрена, читаво брдо (на коме су виногради и које се зове Пантелија), пунано мрког угља и кроз тај угаљ дистилирана вода извире у Призрену. Ми смо све ишли под ногу, док се прође Пантелија, па онда иде наставак брда налик на језик, који је виши изнад Призрена, него ли што је висок горњи град над доњим у Београду. И на том је хуму озидао Душан град, који и сада постоји и у коме станује нешто турске војске. Ми уђемо у град, где нас причекаше офи-

цири, међу њима два Черкеза, који доста добро говоре руски. Град је налик на град смедеревски; у њему два топа, ради оглашавања бајрама, а на кули сат, и звоно, које су Турци запленили 1813 године. Из Смедерева однесено је три звона: једно метнуто туна, друго у селу Момуши, где роди у Подриму најбоља пшеница, а треће у Сухој реци.

У наоколо је тога облога брега са 2½ стране варош Призрен, а Бистрица опкољава брдо, савија се дуж обале и бели се као нека пруга кроз сред Призрена, па даље преко ливада улива се у Дрим према Бистрику.

Са диванане из града гледали смо Подрим и равну Метохију. Право доле низ брдо вијуга путања, покрај цркве св. Спаса, задужбине св. Саве, где настаје српска мала, коју дичи и украшава српска „призренска богословија“, задужбина врсног Србина Симе Игумапова. То је најбоља и најтемељнија Европска зграда у Призрену са великим стакленим прозорима. Још се види неколико турских и српских кућа са стакленим прозорима, а све је остало турска архитектура.

„Гледајте“, рече мој пријатељ, „оно је Св. Аранђео, ког је пренео у Призрен Синан-паша, па је сада Синан-пашина џамија.“

„Штета, што је није потурчио на њезином месту, кад ју је већ хтео турчити, па би сада била читава и она и обадва града.“

Али Турци никад не иду на богомољу изван села или вароши, па ју Синан и „пренео у Призрен“ рече један официр.

Покрај ње смо и сишли доле, у два сата по подне, а пошли смо из јутра у пет сата.

Кад је сутра дан (4. авг.) сунце огрануло, сви смо били на коњма и кренемо се да прегледамо старине у околини Призрена . . . .

У брегу, сниже Сухе реке, била је старинска српска испосница и у њој нечије свете мошти. Нама је казано, да ту има српски надпис. Кад смо приспели, унаоколо познаје се где су биле ћелије, као и многа ва-

*

тришта, јер ту долазе и Срби и Арнауташи, пале свеће и сваки се моли богу како зна и како уме. Уђемо унутра, видимо једну поклопницу, застрвену зеленом чојом и чело главе метуту дервишку чалму.

„Па они га потурчили?!“

„Он је Србин био, па су га после направили дервишем,“ рече један од дружине.

„Све једно, тек он је светац,“ рече трећи, „хајте да дигнемо поклопницу, да га видимо.“

Што рекосмо, то и учинисмо. Но под њом ништа ненађосмо, разма трошну земљу. Штета што немадосмо будак или мотику, да раскопамо, е да би што нашли.

Жалећи, што смо за бадава ишли узјахасмо коње, па преко ливада низ реку дођемо у село Речане, где има 9 српских кућа, велико старинско гробље без надписа, и мала одозго проваљена црква св. Ђорђа. Црква малена налик на најлепшу кутију. Дувари су избушени и с поља направљене уши, да се лепо разлеже на пољу црквено певање. Свеци готово сви читави стоје, само што их киша квари, а Арнауташи недаду Србима да оправе цркву. На сред цркве сарањена је нека знаменита личност, јер стоји велика мермерна плоча, преко среде препукла и надпис оштећен. Ја сам могао оволико разабрати:

. . . КОСКОДЄ К . . .
ДУКЄ . . . . . .
ЗРО . . . . . КНК

На дувару, с леве стране, у предњој цркви, измалан је леп дворац; пред њим седи племић у калпаку; до њега женска, са минђушама о увету. С ниже њих, један у гаћама, краткој црвено-затвореној кошуљи, гологлав и босоног лежи, а двојица, у доламама и калпацима, држе штапове. Један удара, а други замануо. Сниже и спрођу њих стоји ово написано:

ТО КЕЛѢ КИТИ ТѢ ОГЄС . . . .
М. ПОПѢ ЄЩ . . Ѧ СТАПОВЬ
·И· МЎ. ПО ЧРЬКѦКѪ.

Из Речана кренемо на десно, јер немогосмо бити у српском великом селу Дворанима, у коме има црква и чувени старац поп Сима, за кога кажу, да има много старих књига; него ударимо најпречим путем у Мушутиште, где је полак Срба, а полак Арнауташа. Приспели смо около 3 ½ сата после подне Цркви св. Богородице. Црква је дивно изшарана из времена Немањића. Била је баталѣена, па је препокрио призренац Хаџи-Стеван. Стари надпис налази се у забелешкама Јастребова. Унутра у цркви сарањен је некакав митрополит и кажу, да је и сада читав и светац.

Пред црквом авлија патосана плочама; на левој страни има гроб, од џеферастога мермера, преко среде испупчен и на њему овај надпис:

ЗДѢ ѰА МЦѦ АКГ̃ .Д. ДНЬ ПРѢ-
СТАКІСЄ РАБ Х Ц‘ НИКОЛѦЄ.

С друге стране испупчености ово:

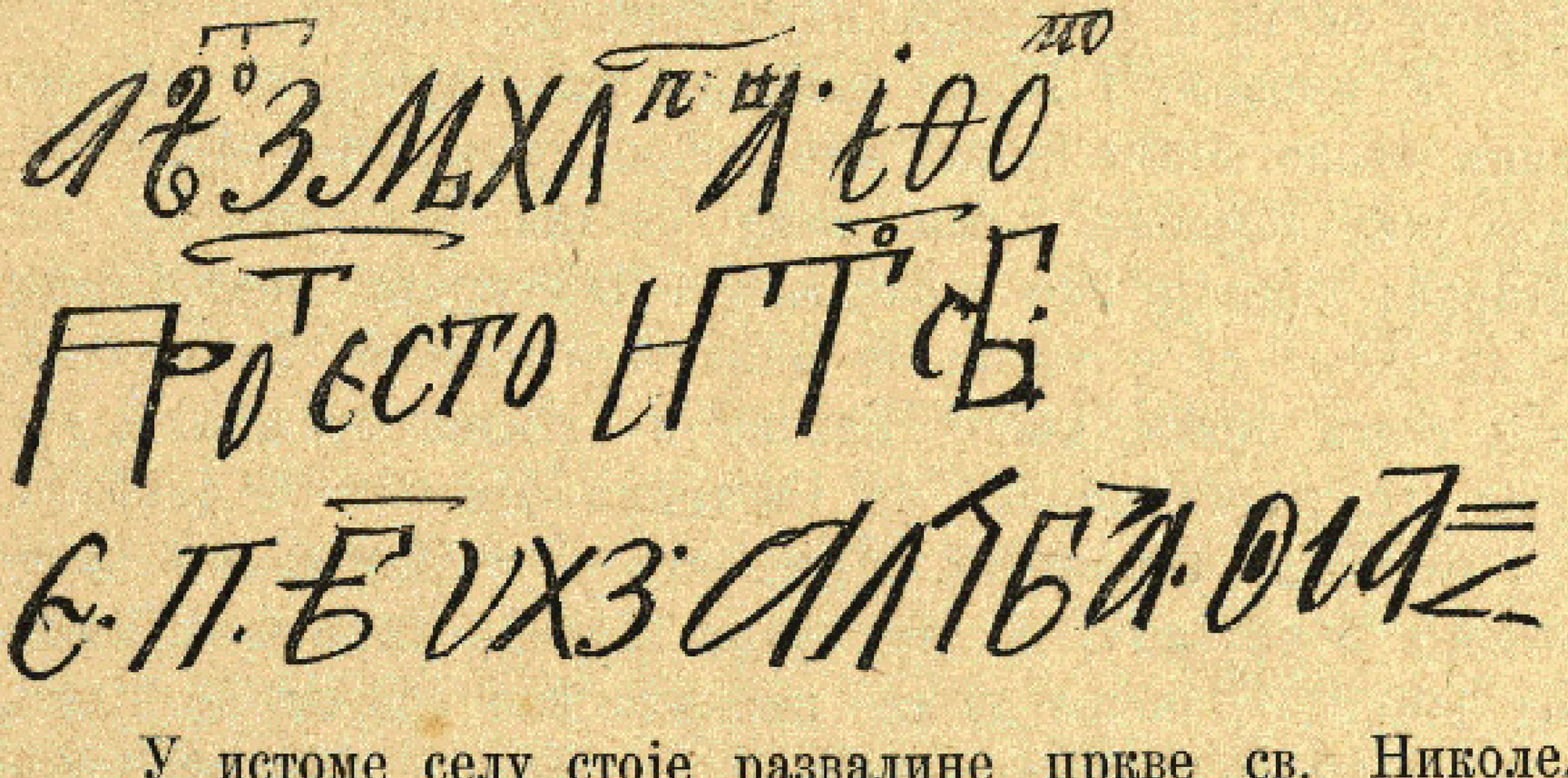

У истоме селу стоје развалине цркве св. Николе, св. Петке и још 9 развалина црквених. Тако је само у Мушутишту било 12 цркава, све се познају, где су биле. У Призренској пак нахији било је преко 300 цркава.

Ово најбоље сведочи, како је била густо пасељена ова нахија. И сада их има доста читавих, али су Турци необично многе порушили; често стоји читава црква у сред арнауташкога села. Тако у Пећанима, (које се скоро поарнаутило) стоји читава црква.

У 5 сата пођемо подином Шаре планине мимо манастира св. Тројице, преко винограда. Пудар Арнаутин изнесе пуну мараму грожђа и кад му ја пружих бакшиш, он нехте да прими.

„Сигурно је богат“, рекох ја.

„Пудар је обично најсиромашнији, али му његов понос човеков недопушта узети бакшиш, а човекољубље му заповеда дати путнику грожђа“. рече ми пратилац.

У неко доба ноћи стигнемо у село Коришу, где има једна читава српска црква, две оборене и десетак српских кућа. Па нешто пешке, а нешто на коњма по месечини, као козе испењасмо се путањом преко кршева у манастир св. Марка, где нас дочека са звонима и пуцњавом пушака наш велики патриота Србин Сима Игуманов. Ко није слушао лупњаву звона у Турској, притом у безданама и провалијама Шаре планине и тресак пушака, тај незна шта је радост и страхота. Кад је сутра зора засвитила и сунце огрануло, тада сам увидео и страхоту и лепоту места и положаја манастира св. Марка.

У пролому[1]) Шаре планине има зараванак на висини около 3000 стопа, као добро гувно, на карпи изнад реке Корише, и на њему озидан је манастир св. Марка; доцније био забатаљен. Најстарији брат Симин покалуђери се и учини те манастир пропоје. Ту је Сима, код свога брата, књигу научио и одтален отишао да тргује. Награди фабрику на Бистрици близу св Аранђела, но му паша упропасти. Премести се у Алексинац и ту отвори бурмутану, но му ортак Турчин упропасти више од 100.000; почне да се парничи као српски подајник, али 1842. година сурва и кнеза и његову парницу, коју уставобранитељи из пијетета према Турцима нехтедну да

[1]) Којим тече са Шаре у Подрим река Коришна.

бране; Сими умре супруга, а остане му јединац син, кога он узме, оде у Цариград, а из Цариграда оде у Русију . . .

Прође готово полак човечијег века, Симин брат игуман умре, манастир се почне батаљивати и у том Сима дође у Призрен, пронађе садашњег Игумана Петронија, и које симини богати прилози, а које усталачност и вредноћа игумана Петронија одкупи све земље около манапастира од Арнауташа Кабашана. Около цркве подигну се ћелије и куле ивицом бездане. Сима пошље по Старој Србији, а и у свој манастир, књиге, барјаке и друге потребе; и на кули св. Марка у Шари зајече звона први пут од пропасти царства. На јужној страни главна је сала, на ивици бездана, а над безданом изведен чардак. Кад сам ступио на тај чардак, први пут сам осетио у души нешто налик на равнодушност према животу, а у исто доба и поуздање у свој мозаг и своје мишиће. Да се отисне човек доле, ни врана му кост неби нашла. Цео манастир изгледа, као најдивнији замак, у млађаној шуми, јер је манастир одгајио тако рећи планину. Изнад манастира дижу се опет у небеса карпе, а са чардака, према манастиру, с оне стране реке Корише ливада душанова; на ливади „царева чешма“, а мало с ниже развалине замка. Ту је Душан у лов долазио и одтален наредио, да се сагради црква св. Петру Коришком, полак сата више св Марка.

И заиста на заповест цареву од једне мермерне карпе до друге, израсте мермерни бедем и више њега авлија, црква и испосница у мермерном брду. Ту је пребивао св. Петар Коришки неколико стотина година, па је пренесен у Криву реку, одклен к нама долазе Срби, које називамо рекалијама. Насилници оборе цркву Петра Коришког, а време остало довршује. И пре заповести и наредбе душанове, туна је био скит и испосница још од вајкада, што се види по молерају. Један изнад другог у испосници има три молераја. Обично је први изнасецан, па ударен други; па је и овај други изнасецан и ударен трећи.

Први живопис је веома прост и одежде су на свецима беле; придев је грчки, српским писменима н. пр.

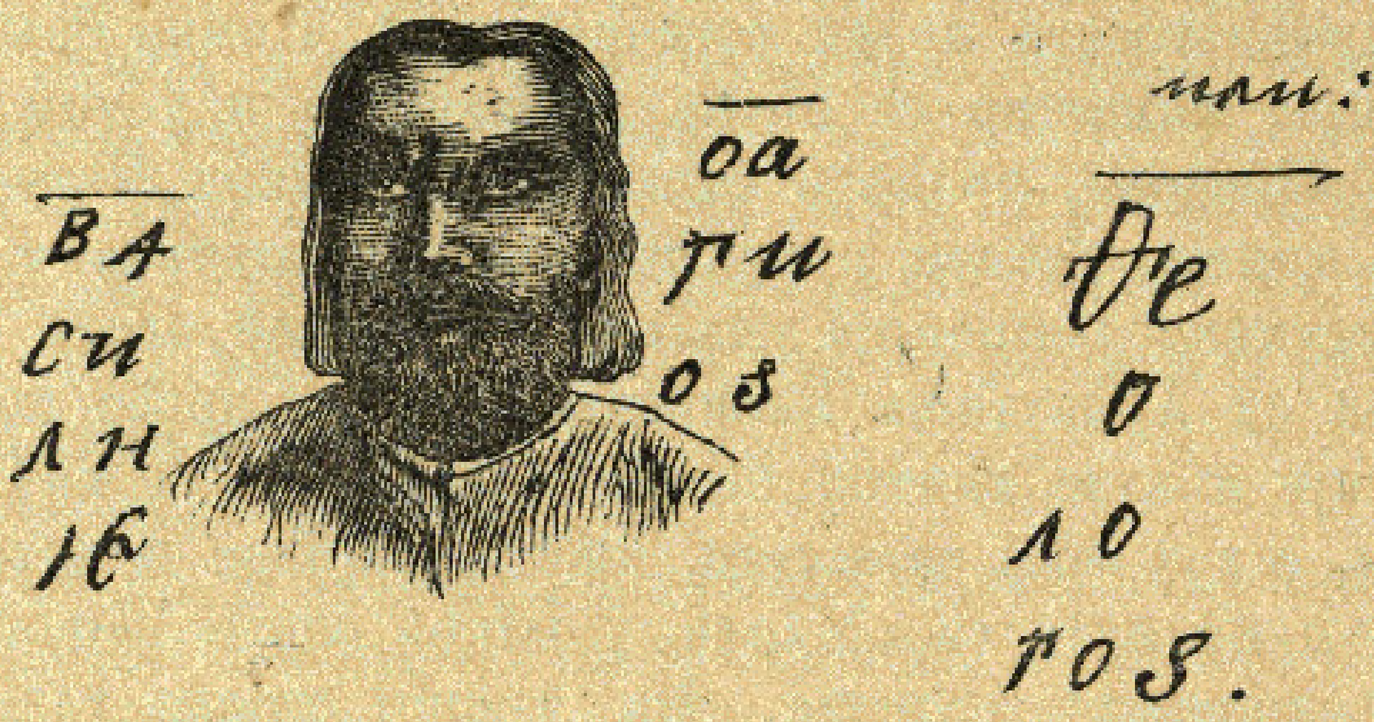

Други живопис: свеци мало пунији, на свима обично шарене унакрстне хаљине и надписи сриски са скраћењима:

ИИКИ ТА. ІЄРЄМ Н. ДАНИИЛЬ.

Трећи је живопис тако батаљен, да се ништа ни распознати ни прочитати не може. Још ћу навести неколико надписа:

ВЬСКРѢШЕНИЄ ЛАЗ'РЄКО.

У другом параклису и у олтару према св. Трпези, свеци у бело-крстатим одеждама а изнад агенца

(ЛГИЦ овде Христос лежи и на њему звезда)

стоји ово написано:

Моленіе раба Кѡ̃ги прѣви-
Тѣ̃ра Гсѡ̃гіи, а ѯокѡмь
Брѯе поп . . . . . Дранко.

спиже агенца:

СТ: ЅЛаТоѲСТ.
ІѠ.
СТЫ ЛХИПІЄ.

више агенца:

Прѣображеніе.

Код агенца држи некакав светац књигу и пише:

К Є	К Є
И Л Ш	
И Є К Є	
С И Н	

Према овоме на дувару, у белом руху:

СТ҃Н САКА ПРВИ.

На дувару, у белом руху, светац и пише:

СТ҃И СТЄФИѢ ПРВИ
МЧЧЄНИКЪ.

Могло би се још више исписати надписа, но мислим да је и ових доста. Осим тога, испосница се била веома добро одржала до пролећа 1873 године кад један арнауташ у инат дође, те проломи одозго испосницу, и одмах за тим допадне апса, из кога тешко да ће се куртализати.

„И заслужио је,“ мени су говорили Кабашани, „јер је искварио кућу свеца коришкога.“ Она мермерна плоча, под којом је било сарањено тело Макарија калуђера, оборена је и далеко одваљана доле у потоку. Ја је нађем и препишем надпис, који је већ једном штампан, али нисам имао времена да га сравним:

М҃ца марта ·к· д҃нь
ПРѢСТАВИСЄ РАБЪ БОЖ.
МОНАХ МАКАРИЄ ЛѢ^то
,S҃ѠѲУ҃Ъ И СЄ ГРОБЪ
ЄГО КѢУАИѢ МОУ҆
ПАМ҃.

Около цркве св. Петра коришкога, на зараванку и дуж зидина, расте трава такозвана „балсам“. Од ње се, веле, гради балсам, а и иначе је лековита.

Колико је од св. Марка до Петра коришког, толико је и нешто више, до састава̀ка реке Корите са другом реком, високо горе у брду. На Кориши је било више воденица и ваљалица и сада се веома добро познају развалине воденице коришке сниже састава̀ка, а на близу једна необично стара и дебела јела, јединито старинско очувано дрво. Дакле више састава̀ка, на средњем избрешку, у чести, познају се развале црквене и унаоколо силества гробова, камење чело главе махом има овакве урезане крстове:

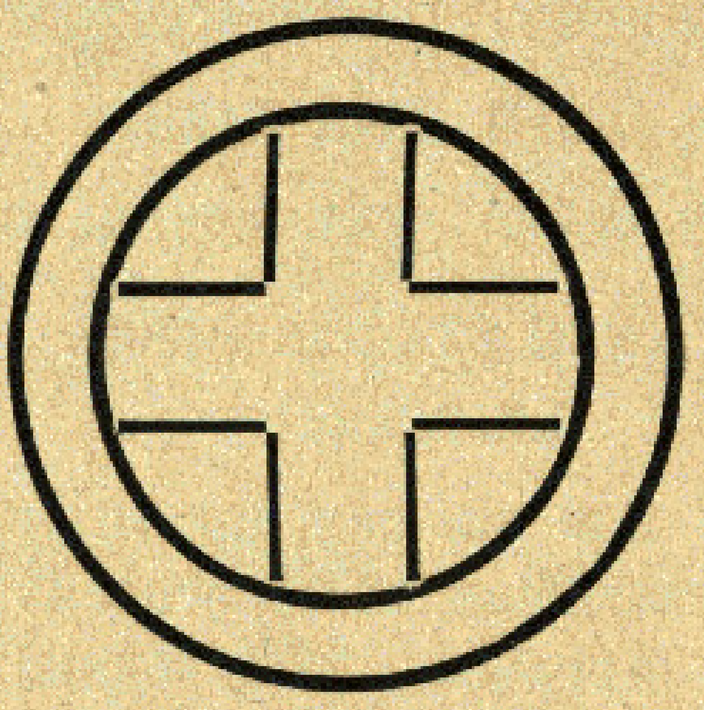

То је црквиште и гробље у ливади и забрану једног Кабашанина.

Ја сам напоменуо, да је манастир св. Марка управо самотворно гњездо на простору једног гумна, одозго карпа, а приступно само са западне стране и сада подпуно личи на средњевековни замак. С десне стране црквене (исток) кад се изађе на једна у стени вратанца, преко литица, за једно 60 хвата, води срнска путања, по којој, осим срне, може ићи само игуман Петроније, у испосницу. Он је тамо бивао више пута и казао ми, да су врло лепо у њој очуване слике светитељске, да има лик испосника св. Марка, са надписом урезаним у стени:

Сиѧ поустних пр. ѡтця
Марѣка.
и
Ѳома
Манѵнль.

У исто доба познаје се крвава стена, а прича се, да се неки испосник окинуо доле у бездан и од тога доба тамо нико не живи.

Саму цркву св. Марка градили су:

Їѡаннъ Клахикь

и

Кранько Клахикь

1467.

Живопис је дивно очуван, па чак су у њ донесене и иконе из св. Петра Коришкога. На старинском манастирском петрахиљу има извезен овај надпис:

Манъ великї	жѹпанце
клюѹарь	влждае
Иже вьзе	вспеніе
ти и плени	прѣтыѥ
ти сїю	Бгоматер
петрахир	К лѣто ҁ҃ѕ
	Пѣшвлъ.

Вероватно је из св. Богородице мушутишке. У манастиру има:

1.) Књига Минеј, петнаестог века и на крају написано:

Ѧ҃зъ грѣшнн попь Никола, напнса҃ сїю книгоу монахоу Їѡасафоу, да моу є на спе҃ніе д҃шн. Да простите ме грѣшнога попа Николоу ако боудоу гдѣ н съгрѣшыль, ере ю вельма неколи҃ь писахь оу тьминци сѣдекн оу Коҁникоу гладьнь и жедн҃ь н ҁнмн҃ь и вельма неколи҃ь, а вас бь҃ да прости амн҃ь::

2.) Књига, у којој су богородични канони, са црвеним мастилом ово написано:

СТЇСН ✝

Ако же вѣдовїе прнет цѣте двѣ
Н блоудиаго въѕвращша се не ѡрнноу
Подобнѣ нн блоудницоу прнѣксшя мѵ̈рѡ

Митарѣвїе же прнєт смѣренїе
Къ црѣкви малꙋ тогдашнїе є глаголи
Твои сн҃ни, мои же Бъ и късєх Твор҃ц
Тѣм ꙗко мати милосрѣдаго соущи
Єдина блага и прѣмилостива
Прїими сїю малоую молѣбноую
Съ исповѣданїемь к тебє хвалоу
Грозѣ єлма ѡ некѣжде сложенноую
Дрѣзеше ꙗко жывоущих ми въ грѣсѣх
Ѡ кого же оусрѣдїа вѣси сама
Иного (?) дк҃ѡ надѣжде не имам
Ниже паки оупованиꙗ рак твои::

† СТЇСН †

Трзд прїими иноки҃шии съ҃ малѣиши
Дльг҃ же пауе ѡТдаваем҃ обѣщании,
Дондѣ же мали сѣкал ожыкнм҃ет доух.
Къ мѣсто бо малїи обыче трздѡв
Сы҃и вѣнскзсе аз҃ иножыцею бых
Хвалю велиꙋю и несъкриваю
Ба҃ моего нарицаю матер те
Трзд молѣбъи къкоущѣ же и похвалъи
Дльжникь бо твои аз҃ дзшею и тѣлѡм
Дондеже послѣдиє къ мнѣ диханїе
Велика къзлаати дарѡванїа
Сы҃ми о҃благодѣтелстви се многажды
Пою пѣсънослѡвлю и благодарз
И мою благодѣтелницоу прѣчиста::

Даље иде овај потпис:

Коуди къ слзжбз сїа потрѣбна кнїга. Прѣписовати же отсеє любъзнѣ никако же молити се въсхоттти неключима бо ест испцзю възводь, зела бо достоузжых си ѡт зла извода многогрѣшенна сущи прѣписав сїю.

Прихзи се тогда теци на нас лѣтз третїемз зко сьосъмдесетинм и деветсътиомз съ шестотисоущинм 6983. Їзлїе месец, їндикто же осмо

Къ пръвы҃ Глас҃ прветїа кафе пр҃ѣ.

3.) Триод и у њему на крају пише:

Сїи Бж҃ тклъмл и сщенмл дш҃еполазьмл кнмга Гл҃емл Θрїѡдь, сьмисл се повелѣнїемъ вьсеѡсщеннаго митрополита Кльутрьскаго кѵр Їѡлсфь вь лѣто ҁ҃ѕпѕ. Къ храме сто҃го Николе сибокауьскѡмѵ оу҃ Ѵнчавице. [1])

У цркви су све иконе малане на златноме пољу, а у наоколо или чудеса или други свеци. Ради угледа ево неколико надписа:

Сто҃и Лидонїе великы.

Овај светац држи артију са натписом:

Хрь҃ъ к҃а не бою се,
Понѣже его люблю и
оу҃годна емоу҃ творѧ.

Сви су свеци у свечаном руху, а овај светац, чије ћу име навести, измалан је у светском оделу:

Сто҃и Гєѡргїе Софїнскы:

У цркви има старински антимис од времена митрополита Методија:

„При попьмь Николѡмь. Къ лѣ҃ ҁов.“

И други антимис патриара Арсенија, са речима:

„Слоужителю Гн҃ь помени смѣреннаго Арсенїа архїепк҃па. їѫкѣ.“

Још су читава растова врата црквена и на њима урезан натпис:

† Сиѧ врата направи серафь
Къ лето ҁ҃ѕрпа. мц҃а Дїсемвра и҃ ѧ҃

Још ћу овде напоменути, да у Жупи, у селу Драјчићима, на икони христовој има овај натпис:

1. Помєни гн҃ Раіко фи поб калє ҁ҃и с҃ца.
2. Помєни гн҃ Їѡвана степан бонѡвл҃.
3. Помєни гн҃ раба тѳоєго Станіславє.

---

[1]) У Чичавици има веома много црквишта и читавих цркава. Њих још није нико како ваља обишао.

У селу Мушникову на цркви:

Изволенїем сн҃а, поспеше-
нїемь ст҃аго Д҃ха сїи
бо҃ствии храм сьзда се трвдомь
и поспешенїемь стн҃хь
анг҃ль Петра и павла. Кь
лето ҁ҃ок.

У селу Богошевци, у жупи Сиринићској, на еванђелију стоји:

✝ Сїи стое бж҃твное єв҃лїе прекеза се въ лето ҁ҃тисвцн҃ѕ и є҃ лет м҃ца їюнїе д҃нь ·д҃· и быст тен године глад ѿ истока до запада по всен земли и на ускрс҃нїе хво паде снегь г҃. дн҃а тада на землю и бы҃ жито скупо, товар сме се по петь стотїих. Пшеница товар по десет н҃ м҃ и҃ є҃: И азь грѣшнїи прѣзвитер попь Радосавь ѿ Гом . . . сїю кнїгь направих презвїтер оу Стопане Д҃ѵковїкь Милошь и братв нашем ад . . . ст҃ы҃. аџе ѥ҃ направа добра . . . . . подобна нзла и пекльнїте, нь бнвыте и бь к . . . . д . . .

Исѵ	хр
ни	ка
цр҃ь	славе ✝.

На зиду црквеном:

✝ изволнєнїемь ѿца и поспѣшенїем сн҃а и съкрьшенїемь ст҃ого д҃ха написа сїѣ сы҃н҃ ст҃ы и вжтвенїи храм нже вь ст҃ы҃н҃ ѿца нашего архїереа и ѵюдотворца хр҃а мѵрлїкыскые Николаѣ при попа стопанѵ.

Но доста смо се бавили надписима, хајте да се винемо на Шару, природној човековој тежњи, пети се све више и више. Доћи ће старост, онда ће тешко бити путовати и по равници, а камо-ли по ридовима и карпама Шаре планине. Ово се може извршити тим пре, што нас је звао у госте, на бачију, Изећир, поглавица племена Кабаш, а својта племена Краснића. Арнауташко село почиње се од „Душанове ливаде“, па иде горе уз Коришу до више заселака. Куће су раздалеко једна од друге, као по брдовитим местима. Ми смо већ пријатељи с

Кабашанима, па нам не требају пратиоци. Јавили смо Изе-ћиру, да ћемо му доћи у госте.

Рано у суботу ја, Сима и игуман Петроније појашемо коње и пођемо. Пут води све узбрдо, странама, по окукама, козијим путањама; но овдашњи планински коњи навикнути су ићи таквим путовима. Не треба их уздом сметати, а они ће те пронети онуд, куд би са страхом пешке ишао. Око 11 сата ударимо крај једне куће, у врлети, под карпом. Кућа је покривена сламом; собе нема; пред кућом некаква малена клет и пред њоме доксат; пси су веома зли. Како нас спази Арнаутин, истрча, па је толико молио, да му част учинимо, да се мало одморимо и приватимо, да му несмо могли одрећи. Ми смо били гладни. Његова жена и снаха донесоше трпезу, јечменога леба и кисела млека. За овим дође горка кава. Они пиће никакво нити имају, нити пију, па ипак су здрави као јелени. Кретосмо се даље врлетима, прођосмо грмење, букову шуму и борје и наиђосмо на ливаде. Пред нама се видила бачија изећирова и начињен ладњак. Изећир је изшетао на стотину и више корака; ту коње приватише, руковасмо се и одосмо под ладњак. Био је 1 $^1/_4$ по подне. Папрат накошена, ћилимима покривена, била нам је мекани душек. Изећир и њих још тројица нису знали српски, а други су знали. Бојим се, да описујем изглед и панораме ових места и планина, јер се то неда описати. Около нас пасла су стада, према нама у другој страни, у шупљини карпе, станује мечка с мечићима, а даље около брега Громовника има доста дивљих свиња, срна и дивокоза.

Одма до ладњака, из студеног камена, бије хладна вода и нема тога, ко би у њој могао држати руку неколико минута. Пописмо по две каве и подиманисмо чибуке, умисмо се, донеше велику трпезу (сасвим налик на наше сеоске трпезе) леба јечменога, али је био такав, да сам ретко кад и пшеничног слађег јео, и кашике. Ето ти и газдарица донесе велику тепсију пиринча са јагњећим месом. Мени су били однекуд набавили виљушку, коју ја бацим на опште њихно задовољство и на речи

„бујурум“ заглабасмо сви прсте у тепсију, а били смо гладни, јер шарска вода има туману, да се сирома тешко може наранити. Ту ти нема ни вина, ни ракије, већ хладна из камена вода. Изеһир рукама извади и стави преда-ме бубрежњаке онако на трпезу (нема ти ту тањира, које гладни једачи са лебом оперу), што је значило указати ми највећу почаст. За овим се донесе читаво печено јагње, које прстима протурисмо којекако кроз једњак у стомак. Иза овога донесе газдарица гибаницу, дебелу као највећа судланица. Још је скоруп врео, али наше јој руке пробуразише прстима утробу. Мени се допаде доња кора, што кад виде Изеһир, он преокрену гибаницу, прикупи сву доњу кору и предложи. За њом је допао двојаки сутлијаш. Наравно, да се више није могло јести, него се трпеза уклони, ми се умисмо, па почесмо пити каву, колико је ко пута хтео. Ко је хтео, могао је и подригивати, што би значило, да је сасвим и сит и задовољан.

Наш пријатељ Изеһир, грдна људина, има 80 година; груди маовином обрасле, а у глави има још десетину зуба. Да би своје госте развеселио, извади из каније Кавал, а то је свирка, налик на свиралу, без данцета, од неколико комада, сувише нежна и танка, за што се и носи у дрвеним канијама, да се неистроши, па стаде свирати, што не би могло код нас момче, које пије пиће, које пуши дуван, јер је постало слабодушно. Дуго је свирао, а сви су ћутали и са насладом слушали. Кад он засвира најмилију арију Али-паше Тепеделије, очи им засјактише и у глас запеваше:

Низете штате пашалари
Дер јанине војте ране.[1])

Још је свирао арија налик на српске и после су редом други свирали, али није нико могао боље од старца Изеһира.

У то дође домаћица и позва госте, да јој виде млекар и да их почасти. Млекар је оплетен од прућа веома

[1]) Т. ј. 27 пашалара отидоше и падоше тамо, и т. д.

велики и унутра по четири сохе, па по њима мотке и на моткама силество карлица пуних млека са скорупом. Бадава нас је нудила, јер се није могло јести. У једној качици било је густо млеко дотлен варено, док се није згуснуло; боље је од сваког сира и скорупа. За тим сам био у Трли оплетеној од прућа, на среди огњиште, а около губерице, којима се покривају. Ту је становао Изећир, његова жена, снаха и малени унуци, а остали раде пољске послове. Жене су нас дочекивале на кућевном прагу и руковале се; најпре свекрва, па снаха.

Таман смо отишли на одморите, кад наједанпут, не гледећи, што је било лепо и ведро, налети са Љуботена облак и пљусак велики. Кроз четврт сата опет је било лепо време.

У 4 ½ сата опростимо се са газдарицом на кућноме прагу и дадосмо јој бакшиш, и то свекрви, а она ће осталима поделити. Никада се друкчије не ради. Поштовање женскиња доведено је до крајњих граница: нема таквог човека, који би пасрнуо на женску, или који би јој на част удрио, или који би икакву неприлику женској урадио. Таквог сви презиру и убијају. Путник може са женском пропутовати цео арнаутлук, и српски и мухамедански и латински, и глава га заболети неће.

Нека ми се не прими за зло, што ћу прочитати о чистоти женскиња причу: Дошао пријатељ пријатељу на конак; домаћица му прихвати коња и намири; прихвати оружије и остави; простре му крај ватре; изује га и опере му ноге. Пријатељ изусти дрску реч. Она изађе на поље и врати се са запетом пушком у десници и са букагијама у левој руци, па му их пружи с речима: „Окивај се, или си погинуо.“ Неимајући куд ни камо, пријатељ мете букагије на ноге, закључа и она узме кључ. Ето ти и домаћина. Домаћица му прихвати коња и оде да га намири, а он у кућу, да види пријатеља. Домаћину падне у очи пријатељево снебивање и на питање, шта му је, овај му исприча, шта је и како је.

„Луд ли си, мој пријатељу; ти си ми дошао први пут у кућу, па хоћеш да је обљубиш, а ја живим сваки

дан с њоме, па не могу, кад је мени воља, него кад она хоће.“ Замоли жену за кључ и одкује пријатеља. Да то није било у његовој кући, онај би платио главом. Да убијеш старосрпском становнику сина, у својој те кући, код свога огњишта, не ће дарнути, али се добро држи за атаром села. Полни инстинкти у опште су у границама највеће чистоће. Смело се може рећи, да на селима нема непоштено женскиње.

Са планине смо силазили више пепке него ли на коњу. Свуда су проведене бразде водене за заливање њива и ливада. Њихна њива, то је управо смеша лишћа и црнкастог шљунка. На тој просторији обично затварају стоку по неколико ноћи, онда нађубре, ору и сеју „брзак“-кукуруз или елду.

Још ово: На Шари пасе лети хиљадама хиљада оваца и коза. Козе често страдају од болести, коју зову „мукавица“. У њих се најпре поквари млеко, почну да клецају, очи им поцрвене и ошораве. Која нелипше до зиме, а мало их липсује, обично зими оздраве. Мене су питали, знам ли какав лек, и молили ме, да распитам докторе и да им јавим, ако има лека.

У вече, у полак 11, ми смо дошли манастиру, затекли и вина и чаја; затекли смо гостију и у том броју једног Горанина, а то су они Срби из Шаре Планине, којих има до 55.000; говоре српски, владају се по српским обичајима, но им је Синан-паша и Кукли-бег затр'о попове, па су примили мухамеданство, онако, како су Срби примили хришћанство, а све своје обичаје задржали и, главно, свој матерњи језик, јер друкчији језик и не знаду. Они заузимају велики простор Шаре Планине. И ево н. пр. планине, које припадају једноме селу Брођанима, у коме има 600 кућа. Ово су имена планина овога села: Осује, Јелица, Говедара, Црни-Врх, Мавра, Ропа; Чубрићево, Черењ, Атов Камен (ту се ранили, веле, душанови атови), Рило, Красота, Србиповац, Виса, Миљева; Качина Глава, Павлича, Присује. Преко Брода теку реке: Бучковица и Вељa Река.

Исти ми је Горанин, по имену Кукевић, причао, да

се у Гори махом жене на дан св. Пантелије и испевао једну од многих свадбених песама, које се том приликом певају:

Здравче венче
Беру ли те моме?
Ни ме берев,
Ни ме остављају.
Сва горица
Од мене мирише.
Среди Горе
Камен стаповити
И на камен
Свилена постеља.
На постељи
Јунак и девојка.
Облога се
Момак и девојка,
Та да легнев
У једну постељу,
Та да легнев
Као брат и сестра.
Јунак даје
Коња испод себе,
А девојка
Ђердан испод грла.
Јунака је
Дремка ухватила
А девојку
Дремка не гу фаћа.
Кад је било
Около пол ноћи
Љуто куне
Лијепа девојка:
Ој, јуначе,
Обрни се к мени,
Мртвога те
Мајка обрнула;
Загрли ме,
Сахнуле ти руке,
Целивај ме,
Онем'ла ти уста,
Угризи ме,
Пошали ти зуби.
За што жалиш
Коња, пасје месо?
Ја не жалим
Моји ситан ђердан,
Што ми вреди
Пет стотина гроша.

Тако смо весело провели то вече, пијући чај на чардаку над безданом, слушајући песме горанске и гледајући сивасто стење и камење Шаре Планине, слушајући хучање Корише, па ми је сад жао, што не преписах песму истог Г'оранина, коју сам у души врло добро познао и која се овако почиње:

„Што ми је мило,
Мајчице мила,
Диб арамија (хајдук) да будем“, итд.

(Наставиће се.)

---

*

МЕРА ЗА МЕРУ.

(Measure for measure.)

Позоришна игра Виљема Шекспира

превео с енглеског

Др. МИЛАН ЈОВАНОВИЋ.

(Свршетак.)

РАДЊА ТРЕЋА.

ПОЈАВА ПРВА.

Стаја у тамници.

Улази Херцег, као монах, **Клаудије** и тамничар.

Херцег. Тако, изгледаш милост од Анцела?

Клаудије. Сужник и нема
Мелема друга, до цигле надежде.
Животу с' надам, ал' сам спреман мрети,

Херцег. Одлучи с' мрети, на смрт ол' живот
Биће ти слађи. Овако ваља
Животу рећи: — Изгубим ли те,
Изгубио сам неку ствар, што само
Будале радо хране: ти си дах,
Услужан свима небеским силама,
Што стан, где стојиш, с часа у час вређаш,
Будала пука ти си смрти те;
Напорном трком даљиш се од ње,
А вазда грабиш њојзи на сусрет:
Ти ниси крепак, јер удобности,
Што собом носиш, неваљалство је
Одојило: ни храбар ниси ти;
Стрепиш од нежна, мека угриза
Нејака црвића. Сан је најбољи
Твој одмор: оно што често тражиш,
Чега се лудо страшиш, твоја смрт
И она није друго. Ти ниси ти;

Јер чега немаш, желиш да имаш,
Што имаш, не гледаш. Ниси поуздан;
Јер своју нарав мењаш с месецом.
Ако си богат, сиромах си тад;
Јер као магаре под благом се вијеш,
Богатства бреме пртиш један дан,
А смрт те стовари. Пријана немаш;
Јер тај дроб исти, којим господариш,
Држи се само твојим бедрима
И куне сврaб, улог' и костобољу,
Што с тобом пре не сврше.
Младости немаш нити старости,
Већ као у твом сну иза обеда
Међ' обе дремаш; јер твоја младост
Остарости се и милост проси
Узетој старости стар и богат,
Нит' имаш срца, страсти лепоте,
Богатство да омилиш. Шта још има
Тај такозвани живот? Та у њем' је
Тисућа смрти скривених. Ипак
Страх нас је смрти, што учини крај
Тој загонети.

Клаудије. Од срца ти хвала.
Просећи живот, видим исках смрт,
А тражећ' смрт, нађох живот: нек дође.

Изабела (с поља.) Хо, мир с вама, добри другови!

Надзорник. Ко је ту, нек уђе; такав поздрав вреди добродошлицу.

Улази **Изабела.**

Херцег. За мало, драги, дођи ћу опет.

Клаудије. Мој часни господине, хвала ти.

Изабела. Мој посао је реч — две с Клаудијем.

Надзорник. У добар час. Глед' сестру, господине.

Херцег. Надзорниче, једну реч с тобом.

Надзорник. Колико ти драго.

Херцег. Прикриј ме гдегод, да им слушам збор.

Излази **Херцег** и **Надзорник.**

Клаудије. Ну, сестро, каква утеха?

Изабела. Ну да
Као свака утеха, добра да како,
Анцело има посла са небом,
Па хоће тебе за свог поклисара,
Тамо ћеш бити частник вечити,
С тога се спреми добро и брзо.
Сутра се крећеш.
Клаудије. Нема л' помоћи?
Изабела. Не, до те једне, што за спасти главу,
Распори срце.
Клаудије. Дакле ипак има?
Изабела. Има је, брате, можеш живети.
Враж'ја је милост у тога судца.
Запросиш ли је, живот слободан,
Ал' ти до смрти сужан.
Клаудије. Вечито?
Изабела. Да, тако је, вечито; скучен си
И ако ј' свет безкрајан пред тобом
На једну ствар.
Клаудије. Ал' које врсте је?
Изабела. Од неке, што би, ако будеш хтео,
Свукла ти част с имена што носиш
И оголила те.
Клаудије. Реци, до краја.
Изабела. Ох, страх ми те је, Клаудије, ја стрепим,
Да не би захтео живот грозничав
И пет-шест зима да не цениш више
Но вечну част. Јеси ли срчан мрети?
Осећај смрти пука ј' обмана,
И један црвић, што га згазимо,
У мукама се вије, исто као
И џин кад мре.
Клаудије. А што ме срамотиш?
Зар мислиш, да ћу наћи срчаност
У цветној нежности? Морам ли мрети,
Сусрешћу мрак као своју љубавцу
И обгрлићу је.

Изабела. То брат мој рече; из очина гроба
Изви се глас тај. Јест, мораш мрети:
Одвећ си крепак живот да храниш
Ниским мољакањем.
Тај тобож' свети намесник, што му
Удешен облик и опрезна реч
Стриже на младо, а страст крочат' зна
Као соко тицу, велики је враг;
Глиб, што ј' у њему, кад би се одлио,
Била би локва паклене дубине.
Клаудије. Зар господарски намесник Анџело?
Изабела. Ох, лукави је, паклен огртач,
Што скрива тело најпроклетије
У сјају кнежевском. Помисли само:
Кад би му дала своју девичност,
Ти слободан.
Клаудије. Боже, то није можно!
Изабела. Јест. И дао би, да оваке грехе
И даље грешиш. До вече је рок,
Да чиним оно, што се грозим рећи,
Ил' сутра гинеш.
Клаудије. Не учини тога.
Изабела. Ох, кад би био само живот мој,
За спасти тебе бацила би га
Радо као иглу.
Клаудије. Хвала, Изабело
Изабела. Спреми се, Клаудије, сутра се мре.
Клаудије. Да! Влада л' страст њиме, кад тако
Сам вара закон, коме силу даје?
Доиста нема греха, ил' је овај грех
Од седам смртних греха најмањи.
Изабела. Који је најмањи?
Клаудије. Грех да је то,
Бил' он, тај мудрац, за тренут играчке
Хтео вечно кајање? — Ох, Изабело!
Изабела. Шта рече, брат ми?
Клаудије. Смрт је грозна ствар.
Изабела. А сраман живот гнусан.

Клаудије. Да, ал' мрети ходит' не знаш где;
У хладну раку лећи и трулити:
Овог сећања топли покрети
Да буду груда смешена; а чари
Душе да утону у валу огњеном,
Ил' да се стане у јези леденој;
Ол' сужник бити слепом олују
И мети се у неуморном лету
Около земље; или бити грђи
Од грдних мисли, што их машта труби! —
Одвећ је грозно.
Најтежи живот, најчемернији,
Што старост, бол, оскуд и сужанство
На нас згомила, то је прави рај
Уз наш страх од смрти.

Изабела. Јаох мени!

Клаудије. Сестрице драга, даруј ми живот.
За спасти брата какав био грех,
Природа ће га дотле правдати,
Док не буде врлина.

Изабела. Ох, ти скоте!
Ох, кукавицо! Подла несрећо!
Зар хоћеш корист из мог порока?
Није л' родоскврн примати живот
Од рођене ти сестре срамоте?
Шта ћу да мислим? Боже сачувај,
Мати је моја оца изиграла,
Јер 'ваки глатки измет дивљачки
Не ћа изаћи из очине крви.
У пркос теби: умри, пропадни!
И кад би могла циглим поклопом
Простити коб ти, снашла би те ипак.
За тебе мртва тисућ' молитава,
Ни речце за твој живот.

Клаудије Ал' слушај, Изабело.

Изабела. Ох, пу, пу!
Грех теби није удес, већ занат.

Милост би теби подводница била:
Најбоље је, да што пре угинеш.

(Полази.)

Клаудије. Ох, слушај, Изабело.

Враћа се **Херцег.**

Херцег. Дозволи једну реч, млада сестро, само једну реч.

Изабела. Шта желиш, оче?

Херцег. Ако си доколна, имао бих нешто разговора с тобом: Задовољство, што га иштем, биће такођер и твоја корист.

Изабела. Немам сувише времена: своје стајање овде морам красти од свога посла; али хоћу те слушати за мало.

Херцег (Клаудију). Сине мој, слушао сам, шта се је збило међу тобом и твојом сестром. Анђело нигда није смерао, да је разврати; он је само купао њезину врлину, да утврди своје мњење о природи људској. Она, имајући праву част у себи, одбила га је скромно, што је он веома радо примио. Ја сам исповедник Анђелов, и знам да је тако; с тога се спремај за смрт. Немој заваравати одважност своју варљивим надама: сутра ваља да мреш. Хајд' на колена, па доврши.

Клаудије. Дозволи ми, да иштем опроштај од сестре. Тако ми је живот мрзак, да ћу просити, да ме опросте њега.

Херцег. Држи се тако. С Богом.

Враћа се **Надзорник.**

Херцег. Надзорниче, једну реч с тобом.

Надзорник. Шта желиш, оче?

Херцег. Да пођеш од куда си дошао. Остави ме за часак на само с девојком. Моја мисао и моја риза јемче, да јој неће бити штете од мога друштва.

Надзорник. У добар час.

Излази **Надзорник.**

Херцег. Рука, што те је створила лепу, учинила те је и добру: доброта, која мало стаје лепоти, чини те је лепота неиздашна у доброти, али чедност, будући душа наше природе, ваља да држи тело вавек лепо. Насртај Анђелов на тебе дошао је на срећу до мога знања; и да нема у нашој слабости примера за његову погрешку, ћах се чудити Анђелу. Шта мислиш чинити да задовољиш Намесника, и да спасеш свога брата?

Изабела. Сад идем да му изјавим. Мени је милије, да ми брат умре законито, но да ми се син роди незаконито. Али ох, како се је добри Херцег љуто преварио у Анцелу! Ако се игда врати и ја узмогнем говорити с њиме, хоћу своја уста узалуд отворити или ћу открити његову владавину.

Херцег. То не би згорег било, али како ствар сад стоји, он ће одклонити твоју тужбу, хтео је само да те куша. — С тога зајми послух моме савету: жељи мојој, чинити добро, јавља се добро средство. Ја радо верујем, да ћеш ти на најпоштенији начин уступити једној сиротој оштећеној девојци заслужену срећу, избавити свога брата од срџбе закона, очувати своју чедност неокаљапу и веома угодити одсутном Херцегу, ако се игда врати и чује о тој ствари.

Изабела. Да чујем шта хоћеш, оче. Вољна сам чинити све, што није гадно мојој чистој души.

Херцег. Крепост је срчана, а доброта није нигда страшива. Ни си ли чула говорити о Маријани, сестри Фредерика, онога славног поморца[1]), што је пострадао на мору.

Изабела. Слушала сам о тој девојци и добре речи иђаху јој уз име.

Херцег. С њоме се Анцело имађаше оженити; беше јој веран заклетвом и свадба већ утврђена у то време. Између уговора и свечаности погибе јој брат у мору, носећи у том утонулом броду мираз своје сестре. А сад, гледај, како је тежак удар био за ту јадну девојку: изгуби племенита и чувена брата, који је љубљаше од срца, с њиме изгуби свој удео, тетиво њезине среће, њен мираз; а с обема изгуби њезина верена мужа, тога, тобоже, доброга Анцела.

Изабела. Је ли то могуће? Анцело је напустио?

Херцег. Оставио је у сузама и није ни покушао да једну циглу осуши својом утехом; прогутао је сав свој завет под изговором, да је открио на њој непоштење: у кратко, остави је њезиној жалости, коју и сад носи зарад њега, а он, стена према њезиним сузама, пере се њима. али не мекша.

Изабела. Смрт би учинила велико добро, да узме ту јадну

---

[1]) У оригиналу стоји војник (soldier), али је вероватно Шекспир мислио пилота.

девојку са света! Шта је разврата у томе животу, кад оставља тог човека да живи! — Осим тога, како јој се може помоћи?

Херцег. То је рана, што би је ти могла ласно извидати, а исцелив је, не би само избавила свога брата, већ би тим делом и себе сачувала од безчашћа.

Изабела. Покажи ми како, добри оче.

Херцег. Та поменута девојка још носи своју прву љубав, његово безочно неусрђе, што је с правом требало да утоли ту њезину љубав, учинило је, као оно јаз реку, још жешћу и силовитију. Иди Анђелу; одазови се његовој жељи привидном послушношћу: сложи се с његовим захтевима до краја, само се држи ових услова, — прво, да дуго не останеш код њега, да доба буде глухо и мрачно, а место пристојно. Пошто је то обећао, тада иде све остало, ми ћемо световати ојађену девојку, да те замени на том састанку, да иде место тебе; кад се сазна касније њихов састанак, приволеће га, да је одштети; и тако је тиме твој брат спасен, твоја част неповређена, јадној Маријани биће коришћено, а развратни Намесник биће ошурен. Девојку ћу ја опремити да буде способна за тај нападај. Свидили ти се добро, да то узмеш на себе, као што би требала да чиниш, двоструко доброчинство сачуваће те, да те превара не кори. Шта мислиш о томе?

Изабела. Сама замисао на то већ ме задовољава, и ја се уздам, да ће се све то извршити потпуно.

Херцег. Много зависи од твога држања. Иди брзо Анђелу, позове ли те вечерас к себи, обећај му, да ћеш га задовољити. Ја ћу сад пут св. Луке, тамо је у ограђеној баштини напуштена Маријана. На том месту пропитај за ме, а с Анђелом се пожури, да буде што пре.

Изабела. Хвала ти за ту утеху, и остај с Богом, добри оче. (Излази.)

ПОЈАВА ДРУГА.

Улица пред тамницом.

Улази **Херцег** као редовник за њим **Елбо, Геак** и стража.

Елбо. Ну, ако се томе не нађе лека, већ ти узмогнеш куповати и продавати људе и жене као живину, имаћемо пун свет смеђих и плавих копилади.

Херцег. Ох Боже! Каква је ово трага?

Геак. Нигда се већ више свет не развесели, од кад су између два лихвара веселијега угњавили, а грђем дозволили законито, да носи постављен њурак, да му је што топлије; па још постављен лисичином и овчевином, да означи, да се лукавство, будући богатије од невиности, истиче као перваз.

Елбо. Хајд' својим путем, човече. — Срећно, оче духовниче.

Херцег. И ти, добри побратиме. Шта ти је скривио овај човек?

Елбо. До врага, господине, повредио је закон; а држимо га и за крадљивца, јер смо нашли крај њега један чудновати кључ и послали га Намеснику.

Херцег. Пу, хуло једна, подли подводниче,
Зло, што га кришом чинит' помажеш
То ти је дневни хлеб. Помисли само
Пунити гушу, одевати леђа
Тим гнусним грехом; реци себи ето
Од њине згадне, пасје похоте
Пијем и једем, одевам се, живим.
Мниш то је живот, живећи тако
У ропском смраду? Иди кај се, иди.

Геак. У истини смрди у нечем, господине, али ипак, ја бих покушао —

Херцег. Не, враг те је за зло окушао —
Његов и јеси. У тамницу с њим!
Бич и поука ваља заједно
Да упитоме ову звер сурову.

Елбо. Мора пред Намесника, господине; он га је већ опоменуо. Намесник не може да трпи блудничаре: ако тргује с блудницима, па дође пред њега, боље би му било, да је касао једну миљу у најам.

Херцег. Ох, да смо сви, као што се неки чине чисти од зла, а зло од претворштине!

Улази Луције.

Елбо. Његов ће врат, господине, доћи, као ваш струк, до узице.

Геак. Њушим помоћ: кличем јемство,
Ево једног племића и пријатеља мога.

Луције. Шта је то, племенити Помпеју! Како, уз кола Цезарева? Воде ли те у триумфу? Шта, зар нема ту никаква Пигмалиона, прерушена у жену, да му тиснеш руку у џеп, па да је отуд извадиш као канцу? Шта велиш на то? Ха! Шта мислиш о тој песми, о тој ствари, о томе начину? Није ли се све утопило у потопној киши? Ха! Шта велиш, лупежу? Јели свет још, као што беше, човече? Коју ћемо сад песму? Тужно и у мало речи, или како? Да јој чујем глас.

Херцег. Све то па то: све грђе!

Луције. Шта чини мој драги залогај, твоја госпођа? Налази ли још што? Ха!

Геак. У истини, господине, појела је сву своју говеђину, па је сад сама у пињати.

Луције. Ну, то је добро; то је право; тако ваља да буде: негда твоја пресна блудница, сад твоја испрошена подводница: то је неизбежна последица; тако ваља да буде. Идеш ли у затвор, Помпеју?

Геак. Јест, на моју душу, господине.

Луције. Ну, то није с горег, Помпеју. Срећно. Иди па реци, да сам те ја послао тамо. За дуг, Помпеју, или за што, де?

Елбо. Што је подводник, — што је подводник.

Луције. Добро, а ти га затвори. Ако је тамница награда подводнику, ну, он има право на њу: он је подводник без сумње, и то од старине још; рођен подводник. С Богом, добри Помпеју; поздрави ми тамницу, Помпеју. Сад ћеш постати добар домаћин, Помпеју, па ћеш да држиш кућу.

Геак. Надам се, господине, да ће твоје добро име јемчити за мене.

Луције. Не одиста, то неће, Помпеју; не би било за дуго. Хоћу да молим, Помпеју, да ти увећају службу: ако је непримиш стрпљиво ну, то већа ти је ревност. С Богом, верни Помпеју. — Божја помоћ, оче.

Херцег. И теби.

Луције. Бели ли се још Бригита Помпеју? Ха!

Елбо. Хајд' својим путем, човече; ходи.

Луције. Ни тада Помпеју, ни сада. — Шта је ново по свету, духовниче? Шта је ново?

Елбо. Хајд' својим путем човече; ходи.

Луције. Иди; у јаму Помпеју, иди.

Излази **Елбо, Геак** и стража.

Шта је ново, оче, од Херцега?

Херцег. Не знам ништа! Знаш ли ти што да ми речеш?

Луције. Неко вели, он је с руским царем; други неко, он је у Риму: али где мислиш ти да је?

Херцег. Не знам где је, али био где му драго, ја му желим добра.

Луције. То му беше луда шала украсти се из земље и латити се скитње, за коју није ни како створен. Анџело херцегује добро у његовом одсуству, он га надмаша.

Херцег. Добро чини.

Луције. Мало попустљивости према блуду не би му шкодило; одвећ је опор према њему, оче.

Херцег. То је опће зло, па ваља строгост да га излечи.

Луције. Јес, али блажије, порок има многе рођаке и добре савезнике, па није могуће искоренити га сасвим, оче, док не оставимо јело и пиће. Веле, да тај Анџело, није начињен од човека и жене, онако, као што се право ствара; је ли истина, шта мислиш?

Херцег. А како да је створен?

Луције. Неки веле, да га је снела морска вештица; други, да су га градиле две рибе.

Херцег. Ти си шаљивчина, па збориш као брзоплет.

Луције. Ну, није ли то немилосрдно зарад ничега узети човеку живот? Би ли то учинио одсутни Херцег? Пре но што би он обесио човека, који је саградио сто копилади, он би дао да се тисућа дође о његовом трошку. Он има нешто осећаја за те ствари: познаје он тај посао, па то га приволева на милост.

Херцег. Не чух никда, да је одсутни Херцег био одвећ понет за женама: он на то није склоњен.

Луције. Ох, господине, преварен си.

Херцег. То није могуће.

Луције. Ко? Зар Херцег? Да, та твоја скитница од пе-

десет година; па још имађаше обичај звекнути јој дукат на чинију. Има и Херцег своје закачке: радо хоће и да се напије; и то ваља да ти речем.

Херцег. Ти му криво чиниш, одиста.

Луције. Господине, ја сам му био повереник. Тужав је човек тај Херцег; и ја мислим да знам узрок његовом одласку.

Херцег. Који је то узрок, молим те?

Луције. Не, — прости — то је тајна, коју ваља држати затворену између зуба и усана; али то ти могу рећи, — већи део његових поданика држао је, да је мудар.

Херцег. Мудар? Ну, без сумње је био то.

Луције. Сасвим површан, незналица, бесмислено чељаде.

Херцег. Или си ненавидан, луд, или се вараш: сами ток његова живота, и рад, коме је стајао на крми, мора му, буде ли потреба, дати бољу сведоџбу. Нека се оцени само, што је он сам произвео, па ће се и завидљивцима појавити као научник, државник и војник. С тога говориш непаметно, или, ако што знаш, то се је знање омрчило у твојој злоби.

Луције. Господине, ја га познајем и љубим га.

Херцег. Љубав говори с бољим познањем, а знање са већом љубави.

Луције. Нека, господине, ја знам, шта ја знам.

Херцег. Слабо верујем у то, почем не знаш шта говориш. Али, ако се Херцег игда врати (а молим Бога за то) дозволи, да те пред њим позовем на одговор: ако су ти речи поштене, бићеш срчан да их подржиш. Обвезан сам, да те позовем на то и молим те за име.

Луције. Име ми је Луције, Херцегу добро познато.

Херцег. Ваља још боље да те позна, ако узживим да му причам о теби.

Луције. Ја те се не плашим.

Херцег. Ох, ти се надаш, да се Херцег неће више вратити, или мислиш, да сам ја безазлен противник. Али, у истини, могао бих ти нешто и наудити: ти ћеш се још заклети на то.

Луције. Пре ћу се дати обесити: ти си преварен о мени, редовниче. Али, доста о томе. Можеш ли ми рећи, хоће ли Клаудија сутра погубити или не?

Херцег. За што да га погубе?

Луције. Што је налио боцу с бачвом. Желио бих, да се врати Херцег, о коме говорасмо; тај хадумац од Намесника истребиће још целу земљу својом уздржљивости; ни врапци не смеју у кући му да граде гнездо, јер су похотљиви. Херцег би мрке послове оставио у мраку, а не би им држао свећу: желео бих, да му је он ту! До ђавола, тај је Клаудије осуђен, што се није закопчао. С Богом, добри редовниче; молим те, моли се за мене. Херцег би, опет ти велим, јео јагњећину и петком. Он је већ доспео за то; ипак, ја ти рекох, цмакао би и Циганку, и ако заудара на црн хлеб и бели лук: реци, да сам ја то казао. С Богом!

Херцег. Ни моћ, ни слава смртна човека
Не умаче од укора. Потмула
Клевета вређа крепост најјаснију.
Где је та царска спага, да подвеже
Грчину клеветничка језика?
Ал' ко ту иде?

Улази **Ескал, Надзорник, Готованка** и стража

Ескал. Полази: у затвор с њом!

Готованка. Добри господине, буди ми добар; твоје господство важи са своје милости: добри господине.

Ескал. Двострука, тространа опомена, па ипак све исти преступ. Та ту би и сама милост проклела и постала тираном.

Надзорник. Подводница једанаест година, господине, с дозвољењем ваше милости.

Готованка. Господине. Подказао ме је неки Луције. Госпођа Ката Полегуша видла се, још за време Херцега, с дететом од њега: обећао је, да ће је узети; његовом детету биће година и по, о св. Филипу и Јакову. Ја сам га држала, па гле сад како ме вређа!

Ескал. Тај је дерап одвећ дрзак; — нека се позове пред нас. (Излази Готованка и стража.) Надзорниче, мој садруг Анђело не устуша; Клаудије мора сутра да гине. Нека му се даде причешће и милосрдна опрема: да је у моме другу моје сажаљење, не би тако било с њиме.

Надзорник. С дозвољењем, овај редовник био је с њиме и учио га, да се поравна са смрћу.

Ескал. Добар дан, добри оче.

Херцег. Благослов на те.

Ескал. Од куда си?

Херцег. Нисам одавде, само случајно
Бавим се овде. Духовник сам ја
Од реда милосрдног. Дођох с мора
По послу светог оца.

Ескал. Шта је новога по свету?

Херцег. Ништа до то, да је велика боља на доброти, и да расап мора да је лечи: за новост само се распитује, па како је опасно остарити све у једнаком животу, а племенито истрајати у сваком предузећу, тешто је још толико искрености у животу, да је друштво безбедно, али је доста безбедности за проклетство људско. По тој загонетци обично тумара мудрост овога света. То је новост стара, па ипак је свакога дана нова. Молим те, господине, какве је наклоности имао Херцег?

Ескал. Једну поврх свију, да успе познати самога себе.

Херцег. Каквим усладама беше одат?

Ескал. Више је уживао да гледа друге веселе, но што се веселио чему, што му наговешташе уживање: господар пун врлине и благости. Али, оставимо га његовој судбини с молитвом, да је срећан, и реци ми, молим те, како си нашао Клаудија спремна. Известише ме, да си га полазио.

Херцег. Исповедио ми, да му није ни каква зла од судије и да се вољно покорава решењу суда; али ипак, слушајући своју слабост, беше себи уобразио неке варљиве користи од живота, које сам ја полако сузбио у њему, и сад је одважан да мре.

Ескал. Ти си платио небу своју подвигу, а сужнику прави дуг твога доласка. Ја сам се упињао за тога младића до саме међе скромности, али нађох свога друга судију тако окрута, да ме је принудио рећи му, да је одиста — суд.

Херцег. Ако живот његов одговара строгости његова поступка, тада му не смета, али, ако случајно сам поклизне, осудио је самог себе.

Ескал. Идем да видим сужника. С Богом!

Херцег. Мир с тобом!

Излази Ескал и Надзорник.

Ко изриче правду Бога,

Нек' му ј' душа света, строга;
Нек' се куша за сазнати
Милост чути, крепост дати;
Нека другом наплаћује
Кол'ко себи додељује.
Срам на оног, ко убија
Зарад греха, што му прија!
Срам Анцелу, када коси
Туђи порок, а свој роси!
Шта све човек не прикрива
Кад се с поља свет снебива!
Сен се ласно греху пода,
Кад јој буде за то згода;
И као паук тихо плете
Збиљне, крупне заповете!
Лукавством ћу зло да карам,
Крај Анцела да доварам
Вереницу прошлих дана;
Обманику нек' обмана
За превару варку да,
И дуг стари поравна.

РАДЊА ЧЕТВРТА.

ПОЈАВА ПРВА.

Стаја у баштинској кући.

Маријана гологлава седи; један дечак пева.

П е с м а:

Даље уста медена
Криво сте се клела;
А те очи — зора ведра
Тамни дан донела.
Пољупце ми само врати,
Њих ми дај,
Залог љубе, — залуд дати
Залог тај.

Маријана. Прекини песму, па одлази брзо:
Ево где иде човек утехе,

Што ми је често јаде стишао. —

Улази **Херцег.**

Опрости, оче, радо б' желела,
Да ниси чуо песме ове склад:
Опрости њојзи, мени поверуј,
Мрска ми радост, а драг ми је вај.

Херцег. Добро је то: ал' може глазбе драж
Зле да укроча, добре да прозли.
Реци, молим те, је ли когод питао данас за мене? Јер у ово време обећах неком, да ће ме наћи.

Марцијана. Нико те није тражио; седела сам овде вас дан.

Улази **Изабела.**

Херцег. Ја ти стално верујем. — Ево баш сад је дошло време, али те усрдно молим, да се мало уклониш: можда ћу те скоро звати за неку твоју корист.

Марцијана. Ја сам ти вазда обвезана. (Излази.)

Херцег. Добро си дошла добру састанку!
Шта ново носиш од тог Намесника?

Изабела. У њега врт је зидом опасан,
Са запада се међи с виноградом;
А њему воде проштана врат'оца,
Што их отвара овај већи кључ:
А овај мањи друга отвори,
Из винограда што воде у врт;
Обећах му у глухо доба ноћи
Доћи му тамо.

Херцег. Али хоћеш ли
По твоме знању наћи стазу ту?

Изабела. Помњиво сам је утубила ја,
Шаптајућ' ми је, кривац ужурни,
И мигом вештим, показао тај пут
Два-три пут.

Херцег. Није л' други који знак
Уговорен, да би се пазио?

Изабела. Не, ништа, само да у мраку дођем,
И кад будем с њиме, моје стање
За кратко буде, јер му рекох још,

Служавка да ће пропратит' ме донде
И чекат' на ме; јер ће мислити
Да дођох брату.

Херцег. Вешто удешено.
Још нисам Маријани казао
Ни речи о том. — Хе, тамо, — изађи!

Враћа се **Марцјана.**

Де упознај се с овом девојком,
За твоје добро амо је дошла.

Изабела. И ја то желим.

Херцег. Верујеш ли ми, да те поштујем?

Марцјана. Верујем, оче, то сам сазнала.

Херцег. А ти поведи ову другарицу,
Што носи причу за те спремљену.
Чекаћу овде, али жур'те се;
Ближи се, ево, ноћца маглена.

Марцјана. Изволи поћи са мном на страну.

Излази **Марцјана** и **Изабела.**

Херцег. Ох, више место! Тма лажних очију
На тебе гледа. Књиге дебеле
Мету се пуне лажних опазака
Около творбе ти. Сто досетака
Чине те оцем њиног пустог сна
И калупе те према својој машти.

Враћа се **Марцјана** и **Изабела.**

У добар час! Је ли се склонила?

Изабела. Хоће то дело да подузме, оче,
Ако јој речеш.

Херцег. Моју дозволу
Уз молбу дајем.

Изабела. Рећи ћеш коју,
О растанку с њим, али тихо, нежно:
„Сети се мога брата."

Марцјана. Не бој се!

Херцег. И ти се, ћерко, ни чег не плаши.
Он ти је муж по прошлој погодби;
Саставити вас тако није грех,

Јер чисто право твоје на њега
Краси ти превару. А сад пођимо,
Ваља да сазре наша пшеница,
Беријет најпре да усејемо.

ПОЈАВА ДРУГА.

Стаја у тамници.

Улази Надзорник и Геак.

Надзорник. Ходи амо, деране. Можеш ли одсећи човеку главу.

Геак. Ато је тај човек момак, могу, господине; али ако је ожењен човек, тада носи женину главу, а ја нигда не могу одсећи женске главе.

Надзорник. Хајд', човече, прођи се досетака и одговарај чисто. Сутра ваља погубити Клаудија и Бернардина: овде у тамници има редовнога џелата, али тај потребује за своју службу помоћника. Ако се подухватиш помагати му, ослободићеш се свога пу̑та, ако не, имаћеш своје пуно време тамновања, а у поласку још немилосну шибу јер си обележен подводник.

Геак. Био сам, господине, незаконити подводник још од памтивека; ипак сам склоњен, да будем законити џелат. Радо бих примио коју поуку од мога ортака.

Надзорник. Хеј, Абхорзоне! Где си? Овамо.

Улази Абхорзон.

Абхорзон. Зовеш ли, госполине?

Надзорник. Пријане, овај човек хоће да ти помогне сутра у твојој извршби. Ако мислиш, да је употребив, погоди га на годину, па нека стоји код тебе, ако није, употреби га за сад, па га одпусти. Он не може искати твој чин: био је подводник.

Абхорзон. Подводник, господине? Срам га био! Тај ће обезчастити нашу вештину.

Надзорник. Хајд' отуд човече; једнаци сте на мери: једно перанце ће да претегне.

Геак. Молим те, господине, с твојим добрим дозвољењем (јер одиста имаш добру дозволу, и ако ти је изглед обешењачки) зовеш ли свој занат вештином?

Абхорзон. Да, човече, вештином.

Геак. Слушао сам, господине, да је живопис вештина, па како ваше блуднице, које су ортакуше у моме занату, имају обичај живописати, то сведочи, да је мој занат вештина; али каква вештина може да буде вешање! Да ме обесе, не бих умео да погодим.

Абхорзон. Деране, кажем ти, да је вештина.

Геак. А доказ?

Абхорзон. Сваког ваљаног човека одећа стоји добро и теби, лупежу.

Геак. Ако је одвећ тесна твоме лупежу, твој поштењак ће мислити, да је доста широка; ако је одвећ широка твоме лупежу, твој лупеж ће мислити, да је доста тесна: тако дакле сваког ваљаног човека одећа стоји добро и теби, лупежу.

Враћа се **Надзорник.**

Надзорник. Јесте ли се погодили?

Геак. Служићу га, господине, јер видим, твој џелат већма каје свој занат, него твој подводник: он чешће ište опроштење.

Надзорник. Ти, пријане, спреми свој нањ и своју сатару за сутра у четири часа.

Абхорзон. Ходи, подводниче; хоћу да те научим занату. Ходи за мном.

Геак. Желим, да га научим, господине, и ако буде прилике да ме устребаш за себе, наћи ћеш да сам хитар; јер у истини, господине, за твоју доброту дугујем ти добру услугу.

Надзорник. Зови овамо Бернардина и Клаудија.

Излази **Геак** и **Абхорзон.**

Једнога жалим, другог ни мало,
Убијца је, па да је рођен брат.

Улази **Клаудије.**

Гле, ево налог, Клаудије, да мреш.
Глуха је поноћ, а сутра у осам
Бићеш бесмртан. Где је Бернардин?

Клаудије. Закован у сну као безазлен умор
Кад на тле баци кости путникове.
Не буди се.

Надзорник. Тог нико не уљуди!
Добро: ти иди па се опреми.
Чуј неко лупа? (Лупа с поља.)
Бог нек ти даде души утехе! —
Ево ме идем!

Излази **Клаудије.**

Биће зар милост или одложба
Доброме Клаудију. — Помоз' Бог оче.

Улази **Херцег.**

Херцег. Добри ти дуси били у помоћ,
Добри човече! Беше л' кога овде?
Надзорник. Никог од вечерња.
Херцег. Ни Изабела?
Надзорник. Ни она.
Херцег. Биће овде за мало.
Надзорник. Је л' милост Клаудију?
Херцег. Нешто је наде.
Надзорник. Округ је Намесник.
Херцег. Не одвећ,
Не одвећ! Живот је његов једнак
Сили и правцу веље му правице.
Држи се верно оне честитости
Он сам, што хоће строго да оцени
На другом. Да чини сам оно, што
На другом кара, било би тиранство; (лупа с поља.)
Ал' идућ' тако, он је правичан. —
Ето дођоше.

Излази **Надзорник.**

Уљудан надзорник: у ретко је
Челични стражар људма пријатељ. (Лупа с поља.)
Ко лупа ту? Томе се јако нагли,
Кад крњи врата таквим ударима.

Враћа се **Надзорник.**

Надзорник. (Говори неком на врати.)
Ваља да чека, док се часник дигне,
Да га пропусти: послах да га буде.
Херцег. За Клаудија још нема опореке?
Ваља л' му мрети сутра?

Надзорник. Нема, оче!
Херцег. Како је зора близу, Надзорниче,
Чућеш што више, пре не свване.
Надзорник. Срећно!
Ти нешто знаш; ал' ипак, ја мним, нема
Ту опореке: тога није у нас.
Уз то је Намесник са судског стола
На дослух свету исповедио
Противно.

Улази један Гласник.

Херцег. Ово је улак његовог господства.
Надзорник. А с њиме иде милост Клаудијv.
Гласник. Мој господар шаље вам ову књигу; и по мени још даљи налог, да не одступите од словца његова, ни у времену, ни у ствари, ни у другим околностима. Добро вам јутро, јер као што мислим скоро ће дан.
Надзорник. Биħу му послушан.

Излази Гласник.

Херцег. (Тихо.) То му је милост, грех је дарова,
Ал' грех онога, што помилова.
Од сад ће злочин нагло да клија,
Кад се поравња у крилу судија:
Кад порок прашта, опроштај је дуг,
Јер зарад кривде, кривац нам је друг.
Хе, шта је ново?
Надзорник. Рекао сам ти: Господини Анђело, мисли ваљда, да сам попустљив у служби, па ме буди с овим подстаком; види ми се чудновато јер тога није чинио пре.
Херцег. Молим те да чујем.
Надзорник. (Чита.) „Да би чуо ма што противно. Клаудија ћеш дати погубити у четири часа, а по подне Бернардина. Зарад бољег задовољена, послаћеш ми клаудијеву главу до петога часа. Тај налог нека се тачно изврши; јер помисли, да од њега више зависи, но што ти сад могу изрећи. Тако дакле нећеш пропустити своју дужност, јер ћеш ми главом одговарати за њу.“ Шта велиш на то, оче?
Херцег. Ко је тај Бернардин, што ће га погубити по подне?

Надзорник. Рођен је Циганин, али је овде одојен и одхрањен: он је већ девет година у затвору.

Херцег. Како је то, да га одсутни Херцег није дао ослободити или погубити? Чуо сам, да му обичај беше тако чинити.

Надзорник. Његови пријатељи радили су да то одложе, и у истини, његово дело, док није завладао господин Анџело, не могаше да се докаже неоспорно.

Херцег. Је ли сад засведочено?

Надзорник. Но све јасно; а и он сам не пориче.

Херцег. Је ли се покајнички владао у тамници? Је ли колико ганут?

Надзорник. То је човек, који се не страши смрти више, но да је сан у пијанству; немаран, без бриге и без страха за оно, што је било, што је и што ће бити: безсвесан према смрти, а очајно смртан.

Херцег. Жели ли савета?

Надзорник. Не хоће да чује ни за какав У тамници имаћаше сваку слободу: допусти му, да бежи из ње, он не би хтео: пијан је више пута на дан, ако не више дана у застопце. Често би га пробудили, као да хоћемо да га водимо на губилиште, и показивали би му тобоже налог за то али то га није потресло ни мало.

Херцег. О њему ћемо више касније. Надзорниче, на твоме челу уписано је поштење и сталност: не читам ли право, тада ме вара стара вештина моја; али с поуздањем у своје лукавство, хоћу сам да покушам. Клаудије, кога имаш по налогу да погубиш, није више скривио закону но Анџело, који га је осудио. Да би ти то разложио јасно, иштем само четири дана рока, и тиме ћеш ми дати двоје: дар и опасну услугу.

Надзорник. Чиме, молим те, оче?

Херцег. Тиме, да одложиш смрт.

Надзорник. А како бих то могао, кад ми је час одређен и нарочито заповеђено под казном, да пошљем главу на очиглед Анџелу? Натоварио бих на себе Клаудијеву коб, кад бих то и најмање прекорачио.

Херцег. Мојега ми чина редовничког бићу ти јемац: ако ћеш да следујеш моме савету, пусти нека погубе јутрос Бернардина и однесу његову главу Анџелу.

Надзорник. Анцело их видео обојицу, па ће открити ту услугу.

Херцег. Ох, смрт јако мења, а ти јој можеш још што додати. Острижи му главу и обријај му браду; па реци, беше воља осуђенога, да се тако оголи пред смрт. Ти знаш, да то бива обично. Ако те с тога снађе што друго осим хвале и среће, заклињем ти се свецу, коме се молим, да ћу својим животом стати за твој.

Надзорник. Прости ми, добри оче, али то је против моје заклетве.

Херцег. Јеси ли се заклео Херцегу или Намеснику?

Надзорник. Њему и заступницима његовим.

Херцег. Ваљда не мислиш, да ћеш бити крив, ако Херцег потврди, да си право учинио.

Надзорник. А је ли томе прилика?

Херцег. Не привидна, већ извесна. Али како те видим застрашена, да не може ни моја риза и неповредивост, ни убеђивање да те окушају, то ћу поћи даље но што сам мислио, да би исчупао страву из тебе. Гледај, ево руке и печата Херцегова: познајеш његова слова без сумње, а и печат није ти непознат.

Надзорник. Познајем оба.

Херцег. Овде се говори о повратку Херцегову; читаћеш га за мало, ако ти је драго, и наћи ћеш, да ће за два дана бити овде. То је ствар, коју Анцело не зна, јер баш данас прима писма чудна садржаја; ваљда како је Херцег мртав, а ваљда како је ушао у који самостан, али извесно ништа о томе, што је овде писано. Гледај, зорњача позивље већ пастире. Не плаши се, како ће све то да се збуде: тешкоће су махом лаке, кад су познате. Зови свога извршиоца, па доле с Бернардиновом главом. Сад ћу му дати опроштај и упутити га за боље место. И још страхујеш, али ово ће те сасвим одлучити. Ходи; скоро је већ свануло. (Излазе.)

ПОЈАВА ТРЕЋА.

Друга стаја у тамници.

Улази Геак.

Геак. Одомаћен сам овде тако исто, као што бејах у кући нашега заната: рекао бих, да је кућа госпође Готованке, то-

лико је њезиних старих муштерија овде. Најпре, неки г. Срља зарад мало трговања са старом хартијом и смрековачом, — девет рабоша и седамдесет фуната, од којих је начинио пет марака готова новца; али, до врага, смрековача се слабо тражила, јер старе жене беху помрле. За тим долази неки г. Грабило, услед некога газда Тројке, трговца, и услед неке свиле од праскасте боје, што га је сад обојила за лупежа; па онда млади г. Вртило, па млади г. Кривоклет, па г. Беложврк, па г. Гладован, Кавгација, па г. Шећерлија, што је убио срчаног Лебара, па г. Правогре, убојица, па г. Теснобув, чувени путник, па г. Мост, што је мучки морио лонце, и још мислим неких четрдесет других, све велики људи у нашем занату, а сад у божијој милости.

Улази **Абхорзон.**

Абхорзон. Деране, доведи амо Бернардина.

Геак. Мајстор Бернардине! Устај да те вешају, Бернардине!

Абхорзон. Хеј, Бернардине!

Бернард. (Изнутра.) Красте ти грло слепиле! Шта се дереш? Ко си?

Геак. Твој пријатељ, рођаче, џелат. Ваља да будеш тако добар, да се дигнеш, да те погубе.

Бернардин. (Изнутра.) Одласте, скитнице; одласте! Мени се спи.

Абхорзон. Реци му, да се мора дићи и то брзо.

Геак. Молим те, мајстор Бернардине, разбуди се док те погубе, па спавај после.

Абхорзон. Иди к њему унутра па га извуци.

Геак. Иде већ, иде: чујем где шушти слама.

Улази **Бернардин.**

Абхорзон. Је ли сатара на пању, деране?

Геак. Све готово, господине.

Бернардин. Шта је сад, Абхорзоне? Шта је с тобом?

Абхорзон. Желео бих, да се забијеш у коју молитву, јер гледај, допао је налог.

Бернардин. Ти олупино, пио сам сву ноћ: нисам уделшен за тај посао.

Геак. Ох, тим боље, човече; јер ко је пио сву ноћ, па га обесе у зору, може сутра дан тврђе да спи.

Улази **Херцег.**

Абхорзон. Гледај, пријане, ево ти твога духовног оца. Мислиш ли још да се шалимо.

Херцег. Сине, зарад милосрђа, пошто сам чуо како брзо имаш да полазиш, дошао сам, да те утешим и да се молим с тобом.

Бернардин. Не ја, духовниче: пио сам јако целу ноћ, па хоћу да ми даду времена, да се опремим, или нека ми избију мозак цепаницом. Не допуштам, да ме погубе данас, то је извесно.

Херцег. Ох, човече, али мораш; и с тога, молим те, погледај пред собом стазу, којом ћеш поћи.

Бернардин. Кунем ти се, да нећу данас мрети ни по чијем наговарању.

Херцег. Али овде је, —

Бернардин. Ни речи више: ако имаш што да ми речеш, ходи у мој затвор, јер отуд ја данас не излазим. (Излази.)

Улази **Надзорник.**

Херцег. За живот, за смрт равно не ваља,
Камено срце, ох!
За њим де, момци, па с њиме на пањ!

Излази **Абхорзон** и **Геак.**

Надзорник. Ну, оче, како стоји с овим сужним!

Херцег. Чељаде за смрт неопремљено;
А вући га бездушна, какав је,
Била б' грехота.

Надзорник. Овде у тамници
Погибе јутрос од љуте грознице
Рагузин неки гусар злогласан,
Доба је Клаудијева, глава и брада
Од исте боје. Могли би се проћи
Тог изрода, док се сам не склони,
А Намеснику послат' лубању
Од Рагузина сличну Клаудијевој?

Херцег. Ох, Бог нам шаље ову припомоћ!
Пошљи је одмах. Час се примиче

Утврђен Анџелом. Гледај, учини,
И по налогу Анџелу је пошљи,
Док ја ту трагу приволем да мре.
Надзорник. То ће се збити, оче, овај час,
По подне ваља Бернардин да мре;
Ал' како ћемо за тим с Клаудијем,
Да себе спасем од опасности
Ако се сазна да је жив?
Херцег. Учини тако. — А њих тајно скриј'
И Бернардина и Клаудија. Пре
Но што је сунце два пут поздравило
Све живо овде, видићеш своју
Безбедност проглашену.
Надзорник. Од твоје воље ја сам зависан.
Херцег. Жури се главу послат' Анџелу.

Излази **Надзорник.**

Сад ваља писат' књиге Анџелу,
(Надзорник ће их дати) у њима
Порука биће, да сам близу дома,
И да сам већим прописом обвезан
Улећи јавно: да с њиме желим
Срести се у крај свете водице
Час хода иза града; а отуд
Тихо по реду, добро одмерено
Наставићемо с Анџелом.

Враћа се **Надзорник.**

Надзорник. Овде је глава; понећу је сам.
Херцег. И прилично је Ал' се брзо врати,
Ћах уговарати с тобом неке ствари,
Што друго ухо, осим твог' не трпе.
Надзорник. Пожурићу се. (Излази.)
Изабела. (С поља.) Божји мир с вама.
Херцег. Г'лас Изабелин. — Иде да чује
Је л' стигао брату опроштај овамо;
Притајићу јој њену добру коб,
Да тузи буде небеска утеха.
Када се њојзи ни мало не нада.

Улази **Изабела.**

Изабела. Ах, с допуштењем.
Херцег. Добро ти јутро, красна кћери моја.
Изабела. То боље, кад сам светом мужу та.
Посла л' Намесник брату опроштај?
Херцег. Опростио га света, Изабело.
Глава му је пала, послаше је њему.
Изабела. Не, неће бити.
Херцег. Није другчије.
Држи се мудро, ћерко, буди стална.
Изабела. Ох, к њему ћу, очи да му копам!
Херцег. Неће те пустит' себи пред очи.
Изабела. Несретни брате! Јадна Изабело!
Срамни свете! Проклети Анцело!
Херцег. То га не вређа, нит' користи теби:
Сноси и предај Богу своју жалбу.
Утуби што ти рекох, видићеш,
Све је до слова верна истина.
Херцег се враћа сутра; — ну, не плачи:
Један од браће, његов исповедник,
Тај глас ми даде. Послао је већ
Поруку Анцелу и Ескалу.
Срешће га оба испред градских врата
И предати му своју пуновласт.
Напути своју памет оном стазом,
Што бих желео, да је закрочи,
Па ће ти бити неваљалчев пораз
Херцешка милост, срцу освета,
А част од света.
Изабела. Упути ме, де.
Херцег. Дај ово писму Петру редовнику;
Он ми га посла, да се Херцег враћа:
Реци му, с овим знаком, да желим
Вечерас бити с њиме код куће
Маријанине. Њену ствар и твоју
Сву ћу открити, па нек те изведе
Пред Херцега; ту главом Анцела
Срчано тужи. Јер ја сиромах
Везан сам неким светим заветом

Да будем другде. Пођи с овим писмом,
А гони сузе из својих очију
Веселим срцем. Свет ми чин пореци,
Ако те злу гоним. — Ко је?

Улази Луције.

Луције. Добро вече!
Оче, где је Надзорник?

Херцег. Није дома.

Луције. Ох, лепа Изабело, охладним до срца, кад ти гледам очи тако црвене: ваља да будеш стрпљива. Ја сам принуђен ручати и вечерати с водом и трушницом, па не смем за главу да напуним дроб; један издашан обед и ја сам пропао. Али, веле, да ће Херцег сутра бити овде. Славе ми, Изабело, љубио сам твога брата. Да је само био дома стари, занесени Херцег, што се крије по буџацима, он би живео.

Излази Изабела.

Херцег. Господичићу, Херцег одвећ мало гледа на твоје мњење; а најбоље је, што не живи по њему.

Луције. Оче, ти не познајеш Херцега тако добро као ја: он је бољи женар, но што га ти држиш.

Херцег. Добро, одговараћеш за то једнога дана. С Богом!

Луције. Ну полако; поћи ћу с тобом. Хоћу ти казати лепе приче о Херцегу.

Херцег. Ти си ми већ и сувише рекао о њему, ако је истина; ако није, и ништа би било доста. Остај ми здраво!

Луције. Вере ми, поћи ћу с тобом до на крај улице. Ако те вређа мој разблудан говор, ми ћемо га нешто мање. Јест, оче, ја сам ти неки род чичка; хоћу да се залепим. (Излазе.)

ПОЈАВА ЧЕТВРТА.

Стаја у Анџеловој кући.

Улази Анџело и Ескал.

Ескал. Једна му књига другу пориче.

Анџело. На одвећ разни и заплетен начин
Рад му је јако сличан лудилу:
Дао Бог, да своју мудрост сачува!
Па на што срест' га испред градских врата;
И ту предат' му своју власт?

Ескал. Не знам.
Анџело. Па још и то: да објавимо свима
Час пре, но што уђе у град, да свако,
Који би имао жалбе на неправду,
Изнесе своју молбеницу њему
На сред улице?
Ескал. За разлог вели, да ту расправи
Све жалбе, а за даље да смо прости,
Јер тужбе на нас биће без силе.
Анџело. Добро, молим те, а ти разгласи:
Сутра на време дођи ћу к теби.
Поручи људма од чина и пратње,
Што ће га срести.
Ескал. Хоћу, с богом сад! (Излази.)
Анџело. Добра ти ноћ. — То дело његово
Обезличи ме, непоуздан сам
И туп за вас рад. Повреда девства,
Од мужа одлична, који је закон
Оснажио за то! — Ако нежан стид
Не стане супрот изгубљеном девству,
Како би сиктала! Ал' сме ли разбор? —
Не, јер вас пук стоји за мој већи чин,
Па неће нигда срамота ме таћи,
А да не збуни тужца. Он би живео,
Да нису плаха младост и зловоља
Освету мени с временом претиле,
Што је безчастан живот добио
За таку стидну цену. И опет
Хтео бих, да је жив! Ах, кад једном
Заборавимо милост, тада иде
Све криво: хтели би и не би хтели. (Излази.)

ПОЈАВА ПЕТА.

Пољана иза града.

Улази **Херцег** у своме руху и редовник **Петар.**

Херцег. У згодно време дај ми ове књиге,
(Предаје му писма.)
Надзорник зна наш смер и договор.

И држ' се вазда наше наредбе.
А можеш где што с једног на друго,
Што служи ствари. Иди Флавију,
Реци му где сам: а то исто јави
Валенцију, Роланду и Красу
Нек' собом амо поведу трубаче;
Ал' најпре пошљи Флавија.

Редовник Петар. Ґрабићу.

(Излази.)

Улази **Варије.**

Херцег. Хвала ти, Варије, похитао си,
Ходи у шетњу: други пријатељи
За мало ће нас овде поздравити,
Мој драги Варије.

Излази.

ПОЈАВА ШЕСТА.

Улица близу градских врата.

Улазе **Изабела** и **Маријана.**

Изабела. Не радо зборим тако, на криво,
Хтела бих рећи право: ал' тужит' га
Твој је то део. Ипак, рече, морам
Да скријем тако прави смер.

Маријана. Слушај га.

Изабела. Још и то рече, ако случајно
Зачне прот' мене зборит' за друге,
То да ме не збуни: вели да је
Грк лек, ал' сладак на крају.

Маријана. Да ј' само отац Петар —

Изабела. Муч' ево га!

Улази **редовник Петар.**

Редовник Петар. Ходите; нашао сам згодно место:
Што ће вам дати корист, да Херцега
Не промашите. Трубили су два пут:
Племићи и одлични грађани
Већ су крај града, за њим' узастопце
И Херцег улази: Хајмо отуд.

РАДЊА ПЕТА.

ПОЈАВА ПРВА.

Отворено место крај градске ограде.

Марцјана (под велом), **Изабела** и **Петар,** стоје позадаље. Улазе кроз више врата **Херцег, Варије, Властела; Анцело, Ескал, Луције,** Надзорник, часници и грађани.

Херцег. Мој драги брате, боље те нашао:
Стари и верни прико, мило те гледам.
Анцело и Ескал. Добро нам дошао, миљен господару!
Херцег. Од срца вам хвала обадвома!
Пропитах за вас и чух тол'ко добра
О вашој правици, да од свег срца
Пристајем, да вам јавна захвала
Предњачи већој награди.
Анцело. Твоја ме милост тиме јаче веже.
Херцег. Заслуга јасно збори; вред'о бих је
Затварајућ' је у дно срца свог,
Кад вреди да јој писмо челично
Дâ тврди стан прот' гризе времена
И штит од забораве. Дај ми руку,
Да види народ и да сазна, како
Наклоност спољна радо казује
Нутарње миље. — Ходи, Ескале;
И ти ћеш ходит' самном за руку,
Добар сте наслон ви обојица.

Редовник **Петар** и **Изабела** излазе напред.

Редовник Петар. Сад је твоје време. Говори јасно и клекни пред њим.

Изабела. Правицу, о Херцеже! Погледај
На озлеђену, радо б' рекла, деву!
Часни владару, не оскврни очи
Бацив их пре на другу коју ствар,
Док ниси чуо моју верну жалбу,
И правду дао, правду, правду, правду!
Херцег. Изреци кривду: Какву? Чију? Брзо.
А Анцело ће правицу ти дати:
Откриј је њему.

Изабела. Ох, врли Херцеже!
Хоћеш да тражим васкрс у врага.
Саслушај сâм; јер што ти имам рећи,
Казном ћу платит' ако не верујеш,
Ил' отштету од тебе измолићу.
Ох, чуј ме, чуј ме, овде на месту.
Анђело. Свест, господару, ниј' јој на месту:
Мољаше ме за брата њезина,
Погубљен судским током.
Изабела. Судским током!
Анђело. Збориће одвећ јетко и чудно.
Изабела. И превећ чудно, ал' ће право рећи.
Анђело ј' невера, није л' то чудно?
Анђело ј' убијца, није л' то чудно?
Да ј' Анђело браколомац мучки,
Лажа и девојачки силеција,
Зар све то није чудно те чудно?
Херцег. Да, по сто пута све је чудно то.
Изабела. Је л' верно да се зове Анђело?
Тако је све то верно као чудно;
Да, сто пут' верно; истина ј' истина
До краја умља.
Херцег. Даље с њом. Јадница!
У недоумљу то је изрекла
Изабела. О владару, прекљињем те вером,
Да има другог спаса изнад овог света,
Не одбијај ме у том замислу
Да сам безумна. Није немогуће
Што с' чини нескладно. Је л' само
То можно, да злочинац најгрђи
На свету буде тако кротак, збиљан,
Тако правичан, тако изврсан
Као Анђело, тада и овај може
Уз бињиш, чин, висав, и вас облик
Бит' архи-злотвор. Веруј, Херцеже:
Ако ј' мање, није то: ал' више ј'
Да имам грђих речи.
Херцег. Части ми,

Ако је луда, као што верујем,
Лудост јој чудо слична памети.
Везује тако ствар за ствар, као игда
Што чух од луде.

Изабела. Милостив' Херцеже!
Не тичи у то, нити гони умље
Са несклада; већ пусти разум свој,
Нек истину прозре у засенку,
А лаж побије, што с' истина чини.

Херцег. Многи, што нису луде, требају
Одиста више разума. — Говори.

Изабела. Сестра сам ја некога Клаудија,
Осуђена за дело разблудно
Да главу изгуби; суд Анџелов.
Ја, искушеница за ду'вни чин,
Поруку добих од брата; неки
Луције беше гласник.

Луције. Ја сам тај.
Тако је, ваша милост! Одох
Послат од Клаудија њојзи с молбом,
Да куша срећу с властелин Анџелом
За милост брата свога.

Изабела. Он је, да.

Херцег. Не исках збора ти.

Луције. Не, господару;
Нит' хтеде да мучим.

Херцег. То хоћу сад.
Утуби то и узимаш ли за се
Што посла, тада моли Бога, да си
Тачан.

Луције. Уздам се у вашу милост.

Херцег. Уздај се у се: пази шта ти рекох.

Изабела. Тај племић нешто рече о мени.

Луције. Право.

Херцег. Па да је право; ал' је неправо,
Што збориш пре рока. — Настави.

Изабела. Одох
Развратној ћуди, томе намеснику.

Херцег. То ј' нешто лудо речено.
Изабела. Прости,
Реч иде уза ствар.
Херцег. Исправак опет: а ствар? — Настави.
Изабела. Да свршим брзо узалудан спор,
Шта сам му рекла, јадала с', клечала,
Како ме одби, а ја доскочи,
(Јер то трајаше дуго); ружан крај,
Што с тугом, стидом ево откривам,
Не хтеде другче, већ да чедно тело
Одам његовој бесној похоти,
Пустит' ми брата, иза дуге борбе
Сестрински укор сузби моју част
И ја се подадох. Ал' сутра инак,
Засићен метом, шаље наредбу,
Да сруби главу моме јадном брату.
Херцег. Та то никако није прилика.
Изабела. Ох, да је машта, као што је истина!
Херцег. Тако ми Бога, лудо несретна,
Ти не знаш шта зборић. Ил' друге
Потвараш против његове милости
У вештој мржњи. Његово поштење
Без прекора је, а несмислено је,
Да с том жестином даје казнити
Сам своје махне: да је то скривио,
Брата би твога по себи мерио,
И не би карао. Неко те је подбо:
Де реци право, по чијем савету
Ти дође да се жалиш?
Изабела. Је л' то све?
Тада, Ох! свети анђели небески,
Дајте ми стрпњу: па дозрело време
Откриће злочин, што се сад застире
У дволичје! — Бог нек' твоју милост
Штити од туге, као ја што полазим
Оштећена с твог неверовања.
Херцег. Знам ја да мораш поћи. — Амо часник!
У затвор с њом. — Зар тако пустити,

Да жиг срамоте бљују на њега
Најближег нама? То је проста сплетка!
Ко зна њен смер и долазак овамо?

Изабела. Ћах да је он ту, — отац Људевит.

Херцог. Духовник дакле: — Ко зна Људевита,

Луције. Ја господару: то је брат сплеткаш;
Немио човек: Да не беше монах
За неке речи што их говораше
Прот' вас отсутна, — избио бих га.

Херцег. Речи прот' мене? Добар монах, збиља;
Наперит' ову неваљалу жену
Прот' намесника. — Нек' нађу тог оца!

Луције. Још синоћ, господару, видех је
С оцем у тамници. Дрзак монах то;
Чељаде безобразно.

Редовник Петар. Благослов на те, милостив Херцеже!
Стајао сам овде и слушао сам
Како се вређа, господару мој,
Краљевско ти ухо. Ова је жена
Тужила криво намесника твог;
Чист, неокаљан он је исто њоме
Као она њиме.

Херцег. И ја то верујем!
Познајеш ли тог оца Људевита
Што га помиње?

Редовник Петар. Знам да је човек побожан и свет;
Нит' поган, нити сплеткаш несталан,
Као што га овај племић описа.
И, вере ми, тај човек нигда још
Не оговори твоју милост.

Луције. Јест,
И најгрђе још: веруј господару.

Редовник Петар. Добро; с временом опраће се сам,
Ал' сад је болан, господару мој,
Од љута огња. На његову молбу,
Почем је сазнао, да се нека тужба
Смера на Анцела, дођох овамо,
Да речем место њега, шта зна да је

Истина и лаж; и да ће заклетвом
И доказима разјаснити све
Кад год се сроче. Најпре ову жену —
За оправдат' врла властелина
Подло и лично овде обтужена —
Саслушај, нек је на очи обара
Док сама призна.

Херцег. Да је чујем, оче,

Изабелу одводи стража, а **Марцјана** ступа напред.

Није л' се томе смејати, Анцело?
Таштина, Боже, луда рђавих!
Дај стôце. — Ходи, рођаче Анцело:
Ја сам непристран: буди судац ти
Твом спору. — Је л' ово сведок, оче?
Нек скине вео, па нек' збори тад.

Марцјана. Херцеже, прости, лица не казујем
Док муж ми рече.

Херцег. Шта, невеста си?

Марцјана. Не, господару.

Херцег. Дикла?

Марцјана. Ни сам та.

Херцег. Удова дакле?

Марцјана. Ни то, Херцеже.

Херцег. Тада си ништа: ниси дикла, жена
Ни удовица.

Луцције. Господару, биће каква блудница, јер многе међу њима нису ни девојке, ни удове, ни жене.

Херцег. Нек мучи деран: ћах да ј' њему спор
Да брбља за се.

Луцције. Добро, господару!

Марцјана. Мој господару, ја исповедам,
Да нигда нисам била удата;
А уз то још, да нисам девојка:
Познадох мужа, ал' ми муж не зна,
Да ј' игда мене познао.

Луцције. Тада је био пијан, господару: лепшега ту није.

Херцег. За љубав миру, ћах да си и ти!

Луцције. Добро, господару!

Херцег. Ту нема моме Анцелу сведока.
Марцијана. Сад ћу да дођем на то, Херцеже.
Та што га тужи зарад разблуде,
На исти начин тужи мога мужа,
И терети га баш са временом
Када је био у мом' наручју,
У пуном делу своје љубави.
Анцело. Теретиш ли ког другог до мене?
Марија. Да не бих знала.
Херцег. Не? а рече муж твој.
Марцијана. Да, јест, Херцеже, тај је Анцело,
Што мисли знат', да није ме познао,
А зна, мисли, да ј' познао Изабелу.
Анцело. То ј' чудно ругло. — Лице да видимо.
Марија. Мој муж то жели; сад се откривам, (скида вео.)
Ово је лице, грозни Анцело,
Што с' негда клео, да вреди гледат' га.
Ово је рука, што се у верењу
С твојом пасала. Ово је тај стас,
Што узе облик од Изабеле
И обгрли те у баштинској кући
У место ње.
Херцег. Познајеш ову жену?
Луцције. По месу, да.
Херцег. Момче, ни једне више.
Луцције. Доста је, господару!
Анцело. Признајем, Херцеже, да знам ту жену;
И пре пет година беше реч о свадби
Међ мном' и њоме, што се раскиде,
По што њен мираз, мени обећани,
Би краћи од обвезе; ал' главно је,
Што глас јој беше нешто оштећен
С лакоће: након ових пет година
Нит' зборио је, видео, нит' чуо.
На част и веру!
Марцијана. Јасно, Херцеже,
Као сјај што ј' с неба, а реч из даха,
Душа у истини, а ова у врлини,

Овог човека верена сам жена,
Снажно, колико речи завет снаже.
И добри Херцеже, у прошли уторак
Познаде ме као жену. Пошто ј' тако,
Дај да се здрава дигнем с колена,
Ил' другче вечно овде да се стинем
Мраморна слика.

Анђело. Смејах се до сад:
Сад, господару, дај ми власт да судим,
Мојој је страшни крај. Ја прозирем,
Ове су бедне и несретне жене
Оруђа проста неког моћног лица,
Што их покреће. Дај ми слободу
Пронаћи сплетку ту.

Херцег. Ах, срдачно;
И казни их како је теби мило. —
Будало оче, ти опака жено,
Слож'те се с оном, што је отишла,
Мислиш ли зар, твоја ће заклетва,
Премда би свеца на земљу приклела,
Сведоком бити против поверења
Доказом ујемчена? — Ти, Ескале,
Седи крај брата, зајми му свој труд,
Да сазна од куд вред тај потиче —
Други редовник подбадач је ту,
Нек пошљу за њ.

Редовник Петар. Ћах да је ту, Херцеже; он је, да,
Покрен'о ове жене на тужбу.
Надзорник знаде где он станује,
Може га наћи.

Херцег. Хајд, по њега, одмах!

Излази Надзорник.

А ти, мој врли, поуздани брате,
На кога је саслушат' даље ствар,
Увреди својој по најбољем мњењу
Дај сваку казну. Ја ћу за мало
Изаћи; али не сметати вама

Док нисте добро казну углавили
Клеветницима.

Ескал. Мој господару, чинићемо пуно.

Излази **Херцег.**

Господин Луције, не рече ли, да познајеш редовника Људевита као непоштена човека?

Луције. Cucullus non facit monachum: на њему ништа поштенога до једног табара; и то је тај исти, што је говорио грдне речи о Херцегу.

Ескал. Позивљемо те, да останеш овде док он дође и да потврдиш то пред њиме. Наћи ћемо тога редовника, тога обележена човека.

Луције. Као икоји у Бечу, на моју реч.

Ескал. Позов'те још једном Изабелу: (Излазе два стражара.) говорио бих с њоме. Дозволи ми, господине, да је испитам; видећеш како ћу руковати с њоме.

Луције. Боље не од њега, по њеном властитом исказу.

Ескал. Шта велиш?

Луције. Та, господине, ја мним, кад би руковао с њоме на само, пре би се исповедила; у друштву можда ће бити стидљива.

Враћа се часник с **Изабелом; Херцег** у монашком руху, и Надзорник тамнице.

Ескал. Ја ћу тамно говорити с њом.

Луције. Тако ваља: јер жене су осветљене у поноћи.

Ескал (Изабели.) Ходи ближе, девојко. Овде је једна жена, која пориче све што си рекла.

Луције. Господине, ево иде онај угурсуз, о коме сам говорио; ево га с Надзорником.

Ескал. У добар час: не збори му ништа док те не позовем.

Луције. Нем!

Ескал. Приђи, господине. Јеси ли ти покренуо ове жене на потвору против властелин Анцела? Оне су признале да јеси.

Херцег. Част твојој висости! Нек' се и враг
Почасти, где што са свог жарког трона.
Где ј' Херцег? Он сам нек ме саслуша.

Ескал. У нама ј' он; а ми реч хоћемо,
Ал' праву реч.
Херцег. Бар смелу. — Ох, ви јадници!
Тражите л' јагње зар у лисице?
С Богом одштето. Је л' Херцег пошао?
Пошла је и ствар ваша. Херцег је
Неправичан, што одби јасну тужбу
И стави испит у злочаста уста,
Која сте дошли да тужите.
Луције. То је
Та хула: он је о ком зборах.
Ескал. Ну, безчастан си и несмирен монах!
Није ли доста, што подмити жене
Да туже овог часног мужа, већ
И на сва уста, слух ти је сведок,
Зовеш га безчасним? А с њега ћа
И Херцега називљеш неправична? —
На муке с њиме: отезаћемо му
Зглоб по зглоб, али смер ћемо сазнати. —
Шта? Неправичан!
Херцег. Не жести се; Херцег
Не сме отегнут' прста ми толико,
Колико сме и свој. Нисам му подан
Нит' овде стањен. Делајући ту
Бех нагнан стати гледалац у Бечу,
И видех како разврат ври и точи
Док јаз не проби: закон за сва зла,
А зла повлађена, те строго право
Стоји као излог на берберници
За ругло и за знак.
Ескал. Грдња на државу! У затвор с њиме.
Анђело. Шта имаш ти прот' њега, Луције?
Је л' то тај човек, о ком збораше?
Луције. Он је, господине. — Ходи амо, добри остриженаче. Познајеш ли ме?
Херцег. Сећам се тебе по гласу: нађох се с тобом у тамници за одсуства Херцегова.
Луције. Ох,! Је ли? А сећаш ли се шта си рекао о Херцегу?

Херцег. Веома добро, господине.

Луције. Је ли, господине? Женокупац, будала, и кукавица, као што тада рече да је?

Херцег. Ти ваљда мењаш кога другога самном, кад те речи за моје издајеш: ти си одиста говорио тако о њему; и много више, и много грђе.

Луције. Ох, проклети човече! Нисам ли те повукао за нос зарад тога говора?

Херцег. Ограђујем се: ја љубим Херцега као самог себе што љубим.

Анђело. Чуј, како би тај угурсуз хтео да се скрије иза толике издајничке грдње.

Ескал. С таквим човеком није вредно говорити. — У затвор с њиме. — Где је Надзорник? — Хајд с њиме у тамницу. Путо на њ, и да не говори више. — Поведи и ове намигуше овде и све савезно друштва.

Надзорник хвата Херцега.

Херцег. Стани; почекај мало.

Анђело. Шта? Противи се? Помоз' му Луције.

Луције. Хајд' оче; хајд оче; хајд оче; пу, ћелава, лажљива хуло! Морамо да те раскапимо, је ли? Покажи дер рђино лице, па жиг на њ! Покажи дер јагњождерско лице, па на вешала за један час. Нећеш да полазиш?

Скида редовник покривало и открива Херцега.

Херцег. Први си бојник, што Херцега створи. —
Чувај, кључару, овај лепи цвет. —
Не склизај отуд (*Луцију*) јер оцо и ти
Имају нешто речи. — Држ'те га.

Луције. Као да ће бити грђе од вешања.

Херцег. Што си рекао, праштам; седи ту. (*Ескалу.*)
Да заузмим твоје место. — Дозволи. (*Анђелу.*)
Имаш ли речи, досетке, без стиђа
Да ти послуже? Ако их имаш,
У њих се уздај, док ми чујеш причу,
Не траје дуго.

Анђело. Ох, Херцеже стравни!

Био би кривљи од своје кривице,
Мислећи да сам неоцењен ја,
Кад видим, твоја милост као моћ божја
Узрела је свак' корак мој, Херцеже.
Не већај дуго над мојом срамотом,
Већ за мој испит узми ми признање:
Осуду одмах, а за њоме смрт,
Ту милост просим.

Херцег. Ходи, Маријано —
Јеси л' се игда верио тој жени?

Анцело. Јесам, господару!

Херцег. Узми је отуд и обручи одмах —
Венчај их, оче; па кад довршиш,
Врати га амо. — С њима Надзорниче!

Излази Анцело, Маријана, Петар и Надзорник.

Ескал. Ох, господару, ја сам одиста
Задивљен више с његове срамоте
Но с њене врсте.

Херцег. Ходи, Изабело!
Твој духовник је сад твој владалац:
Бех онда искрен саветник твом раду,
А сад, не мењајућ са рухом и срце, —
Твој сам одветник.

Изабела. Ох, опрости ми
Што сам, служавка, утрудила радом
Скривену висост.

Херцег. Просто, Изабело!
А сад, девојко, реци слободно.
Смрт брата, знам ја, лежи ти на срцу;
И ти се чудиш, заш' из прикрајка
Трудих се да му живот избавим,
А не показах брже скриту моћ
Већ дадох да мре. Ох, добра девојко,
Узрок је наглост смрти његове,
Што мишљах, да се ближи спорије,
О то се разби смер мој. Покој му!
Живот је бољи, мине л' страх од смрти

Но кад за страх живи. Теши се тим,
Да ј' срећан брат.

Враћа се Анџело, Маријана, Петар и Надзорник.

Изабела. То чиним, господару.

Херцег. А овом овде нововенчаном,
Што му похотљив смер увреди твоју
Част, добро брањену, ваља да простиш
За љубав Маријани. А како је
Пресудио твог брата (будући сам
Виновник двострук, зарад нападаја
На свету чедност и рад обећања
За то ти брату поштедити живот)
И сама милост законика виче
Прејасно још из уста његових:
„Анџело за Клаудија, смрт за смрт!“
Наглост журно плаћа, а благост благо,
Равно за равно, мило за драго.
Тад' Анџело, доказан преступ твој,
Који све да некаш пориче ти корист,
Осуђујем те на тај исти пањ,
Где с' погну Клаудије да мре. И с истом
Журбом. — Хајд' с њим!

Маријана. Ох, милостив Херцеже,
Мним да ме нећеш удадбом варати.

Херцег. Твој муж то чини, варајућ' те мужем.
За одбрану честитости твоје
Мним удадба је складна, јер другче би
Укор, што си се дала, грчао ти живот,
И срећу затир'о. Јер иметак му,
И ако заптом нама припада,
Дајемо цео теби удовици,
Да купиш бољег мужа.

Маријана. Ох, Херцеже,
Не иштем другог ни бољега мужа.

Херцег. Не ишти њега: одлучио сам!

Маријана. Драг господару! (на коленима)

Херцег. Узалуд је труд.
Хајд' с њиме на смрт. — А сад дечко к теби. (Луцију.)
Маријана. Милост, Херцеже. — Помоз', Изабело!
Колено зајми, па ћу вас свој живот
Зајмити теби, на век да те служи.
Херцег. Несмислено је у помоћ призивљеш,
Кад би с милости клекла за то дело,
Братовљев дух би провалио гроб
И повео је ужасу.
Маријана. Изабело,
Ох драга, клекни ипак крај мене,
Подигни руке; мучи, ја ћу зборит'.
Веле да греше људи најбољи
И да већином то бољи постану
Кад су што зли: такав је и мој муж.
Ох, Изабело! Не зајмаш колена?
Херцег. Он мре за Клаудија.
Изабела. Милост Херцеже! (Клечи.)
Изволи гледат' овог осуђеног
Као да м' је жив брат. Нешто верујем,
Да ј' права часност владала му дел'ма,
Док је погледо на ме: ако ј' тако,
Не дај да мре. Брату ми би правица,
Јер скриви нешто, зарад чега с' мре.
Док Анцело,
Дело му није сустигло зао смер
Застрт га ваља, само као смер,
Што уз пут умре. Мисли нису дела,
А смер је пука мисао.
Маријана. Пука, Херцеже.
Херцег. Узалуд молба: устаните рекох. —
Друга ми кривда дође у памет, —
Ти, Надзорниче, зашто је Клаудије
Погубљен у невреме.
Надзорник. На заповест.
Херцег. Беше л' ти за то налог особен?
Надзорник. Не, господару, само порука.

Херцег. За то те дижем с твога места ја:
Кључеве предај.
Надзорник. Прости, висост твоја:
Мишљах е криво, али не знадох
И покајах се кад се усветовах;
За доказ томе, једног сужника,
Што на поруку имађаше мрети,
Оставих жива.
Херцег. Кога?
Надзорник. Бернардина.
Херцег. Желео бих да си тако с Клаудијем, —
Хајд', доведи га, да га погледам.

Излази **Надзорник.**

Ескал. Жао ми је, човек учен и мудар
Као ти, Анцело, што си личио,
Да тако склизне, то са вруће крви,
А иза тога с неразбора још.
Анцело. А мени жао је, што сам жалост нанео:
И кајање ми тако цепа срце,
Да радије смрт желим но милост:
Заслуга ми је, и молим за њу.

Враћа се **Надзорник, Бернардин, Клаудије** и **Јулије.**

Херцег. Ко је Бернардин?
Надзорник. Овај, господару.
Херцег. Неки редовник зборaше ми за њ. —
Деране, веле, да си дрске душе,
Да немаш страве ни од чег' у свету,
И да по томе живиш. Осуђен си;
Ал' ја ти праштам земне твоје грехе,
И желим, да ти милост користи
За време потоње. — Оче, светуј га:
Твојој га руци дајем. — Ко ј' овај застрти?
Надзорник. То ј' други сужник, што га избавих,
Требао је мрети кад Клаудије паде.
Сличан је посве Клаудију. (Открива Клаудија.)
Херцег. (Изабели.) Ако је
Можда твој брат, зарад њега је

Опроштен, а зарад твоје милоте
Руку ми дај и реци, да си моја,
И мој је брат. О том у згодно време.
Тим Анџело сад види да је спасен:
Мним да видех где му сену око, —
Ну, Анџело, добро те равна суд:
Љуби си жену, њена ј' част и твоја. —
За опроштај се веома склоњен чујем,
Ипак овоме простити не могу.
Ти дечко (Луцију) знадеш, да сам будала,
Страшивац, махнит, товар развратан —
Чиме сам ја то стекао у тебе
Толику славу?

Луције. Вере ми, господару, ја сам говорио само за то, што беше складно овој шали. Ако ћеш за то да ме обесиш, може ти бити; али мени ћаше бити милије, кад би ме прошибали.

Херцег. Ишибан најпре, за тим обешен. —
Разгласи то по граду, Надзорниче,
Ако је игде жене, коју је
Бестидан деран овај оштетио,
(Чух где се куне да има неке
С чедом од њега) нека изађе,
Узет' је мора: иза свадбе биће
Избијен и обешен.

Луције. Молим твоју висост, да ме не ожениш с блудницом! Твоја милост рече мало пре, да сам те начинио Херцегом; добри господару, немој ме наградити с роговима.

Херцег. На моју част узећеш је за жену
Праштам ти клевету и тим све друге
Отпуштам казне. — Води га у апс
И гледај да нам жељу извршиш.

Луције. Оженити се с блудницом, господару, значи бити гњечен до смрти, избијен и обешен.

Херцег. Потвора на ме то заслужује.
Коју оштети, Клаудије, одштети. —
Весело, Маро! — љуби је Анџело.
Исповедах је и знам врлине јој. —

Ескале хвала већој доброти
За њом и више биће мог признања,
И теби хвала, Надзорниче вредни;
Биће ти место за те часније.
Анџело прости, што ти послах главу
Рагузинову место Клаудијеве:
Сама си кривда прашта. Драга Изабело,
Одвећ сам наклон твоме добру ја,
Ако ми дадеш послух наклони,
Моје је твоје, а твоје моје,
А сад хајмо двору, казаћу вам тамо
Шта се збило, и што сви ваља да знамо.

К р а ј.

АПОЛОГИЈА ЛУКИЈАНА МУШИЦКОГ

(ДВА РУКОПИСА)

САОПШТИО

професор АЛЕКСАНДАР САНДИЋ.

I.

У животу славног митроноше стихотворца Лукијана Мушицког најчемернији дневи били су му од 22. августа 1820. до 10. априла 1823. То је последњих година архимандритства његова у манастиру Шишатовцу.

Прво-поменутог дне одузеше од Лукијана управу манастирску — и тек треће године за тим дато му је натраг достојање то реченога дана.

Обојица писаца живота[1]) Лукијанова казују нам свак у свом делу те горке и чемерне дни и године, које за прав-бога поднесе за живота свога песник „Гласа народољубца“ и „Гласа арфе Шишатовачке“!..

Огледа се што страдање Мушицково мал-не у свакој песми, коју он стихословиса за то време, а изреком ево и у ова два рукописа, која овде на свет износимо.

По облику и по стилу оба ова споменика приватна су писма Лукијанова митрополиту Стратимировићу, као што је другому, који за овим долази, на леђи и забележено „Приватное посланіе“; али по садржају свом јесу то, као што се види, позни призив јерарху том противу пресуде од 22. августа 1820 — праве посланице-тугованке, самосвојна апологија Мушицкова.

---

[1]) Гледни Ђ. Рајковића чланак: Лукијан Мушицки и његов књижевни рад — у Летопису „Матице Српске“ књизи 120. стр. 111. и т. д.

и др. Ђорђа Мушицког: Животопис Лукијанов — издање „Матице Српске“ 1879. стр. 8. и т. д.

*

Овај овде, прво наштампани рукопис, не дође нам цео до руку, те му и не знамо дана и године, кад је писан, него по паговештају у том, где Мушицки вели: увѣрихся за 2 лѣт и болше — биће да и овај рукопис пониче у исто доба кад и други, који потпун добисмо и потписан је 1. марта 1823.

Зарад лакшег читања и прочитања штампамо оба ова писмена ево буквицом грађанском а језиком и правописом, као што су написана; само што слово ѕ, где долази, растворисмо у оу, и слово ѿ у от; ѡ заменисмо са о, и изостависмо акценте, где их је.

А како је у нас све мање њих, који се разбирају у језику нам прељашњем покњишком, славеносербском, којим је написана и ова апологија — не буд' на одмет да речемо у кратко и садржај рукописа тог, који у књизи овој излази; што ћемо учинити и са другим рукописом, у првој на реду за њом.

Стратимировићу се жали ту Мушицки на додатак пресуди од 22. августа 1820., где му се прети, ако апелаторијске наредбе наруши ма чим, да ће га епархијска конзисторија оправити у други који манастир — дакле истерати. Архимандрит Крестић[1]) с калуђери, Партенијем и Исајијем — пуне две године и више пакосте му, не би-л га како год огорчили и патерали, да сам иште премештање своје или избегне куд му драго. Напомиње Лукијан слични удес архимандрита Рајића, којему је исто тако пакостио Миша.[2]) Тужи се, како исти Крестић у очи му претвара се и лицемери, а за леђи о глави му ради; како га поменути Партеније и Исаије држе ни под-а-шта: не поштују га и управ изазивају на зло. Набраја за тим неколико догађаја за потврду тому с једне стране, а с друге пак, шта они чине у манастиру. Намесник тај Исаије отео од прњаворца, дужника манастирског и свог, виноград и продао без лицитације, па

---

[1]) Некадашњи ђурчија иришки.

[2]) Члан конзисторије бачке, тајник и љубимац владике бачког Јосифа Шакабенте и т. д.

намирио себе, двоструко, а каси манастирској ни паре! Сложила се та тројица — „тај красни собор Крестићев“ те ни тамо ни амо, нег' баш једногласно довикују Крестићу: „Ми га не можемо трпити! Терајте га из манастира!“

Намесник Исаије части игумана бешеновачког и сестру му кавом, а Мушицкога и не гледа; док гости каву пију, он vacuus cantabat (гладан пева). Тужи се по том како архимандрит Крестић гони га „чак до голотиње“: не хтеде платити чизмару дивошком наглавке, кад их овај Мушицкому у манастир донесе, и најпосле однесе (наглављене) чизме натраг, јер Мушицки сам не имаде откуд да мајстору плати.

Ту се завршује табак овај рукописа — и прекида писмо, које нам до руку дође овако без свршетка свог, као што с почетка рекосмо.

Човеку читаоцу, иоле мекша срца, мора се стужити на срцу већ по овом кратком изводу писма тог — а камо-л неће, кад прочита од крај до краја Мушицкову ову посланицу вапајну . . .

Високопарни песник „Гласа арфе Шишатовачке“, претеча Бранку у омладини доба свог, „српски Хорације“, као што га зваху и њиме се поносише просвећенији сувременици му — најнаученији тада калуђер у Срба, **Лукијан Мушицки**, и гладан и жедан, и го и бос траје дане горке и чемерне у задужбини Штиљановића, у Шишатовцу, који он за седам година подиже из развалина, да речемо, до сјајних двора манастирских!...

Ал' прочитајмо ето и сами од речи до речи писмо ово и у том црну успомену црње оне „браће у Христу.“

Писмо то гласи:

Ваше Высокопревосходителство!

Присоужденіямъ Пречестнѣйшаго Апелаторіоума, въ М. Шишатов: 22. Аоуг: Л. 1820. противоу мене поубликованымъ, яже зѣло тѣсный и удроучителный предѣлъ животоу моемоу предначерташа, без єдинаго словца каковаго либо призрѣнія

на мене, приложися и слѣдоующіи придатокъ; „Аще ли би предкосноутый Архімандрітъ сія Апелаторіалная учрежденія нароушати, внѣ же силы и успѣха каковымъ нибоудь противнымъ дѣйствіемъ своимъ поставляти дерзноулъ, Епархіалный консисторіоумъ абіе противоу него строжайше да постоупитъ, и безъ отложенія єго из М. Шишатов: во иный коінибоудь Монастыръ со свѣмъ да удалитъ.“ Кольми предосоудителенъ бѣ чести моей сей придатокъ, и, повсемоу смотренію, зѣло опасенъ и грозенъ жизни моей, ничимъ менше не могохъ мыслити, аки бы Пречестнѣйшій Апелаторіоумъ симъ придаткомъ предварителнѣ уже изгнаніе мое из Мнря (монастыря) вознамѣрилъ былъ, по Еликоу ни єдиною мыслію вмѣнити могохъ таковыя правствености священомоу соудоу. Паче волихъ оный тако толковати, аки бы пречест: Апелат. мене во искоушеніе положити хотѣлъ, останоу ли азъ вноутрь прописаныхъ мнѣ тѣсныхъ границъ, безъ каковаго либо продерзостнаго упорства; за кое быхъ изстоупленіе, аще быхъ є въ самомъ дѣлѣ сотворилъ, изгнаніе мое из Мнря самъ себѣ приписати имѣлъ.

За то азъ абіе съ начала по услышаніи сентенціи, твердо правило себѣ положихъ, до послѣднѣй погибели моей от моея страны повода не дамъ, вооруженахъ доухъ мой богоданими ороужіи противоу всѣхъ обрящися могущихъ противностей и сѣтей. Моемоу предвзятомоу твердомоу намѣренію скрываше, подъ плащемъ притворности, отрежденый Надзиратель икономіи, Архімандрітъ Крестичь, еже съ начала о немъ подозрѣвахъ отомъ поздѣе разными постоупками єго совершено увѣрихся за 2 лѣт. и болше толико свидѣтелствующихъ постоупковъ єго прямо мене совокоупихъ іако очевиднымъ содѣлася коварное умышленіе єго, водимое съ Іеромонахомъ Парѳеніемъ и Намѣстникомъ Исаіемъ, да азъ подъ извѣтомъ престоупленія. противоу заключеніи апелаторіалныхъ из Мнря изгнанъ боудоу; ил’ поне самъ азъ, не могій терпѣти досажденіи, удруоченіи и пакостей ихъ, на конецъ ищоу премѣщенія въ кій либо иный Мнрь, или камо либо избѣгоу. Иначе никоимъ образомъ толковатися могоуть ово собствени постоупцы єго, ово же напоущеніемъ єго, постоупцы двоухъ речены-ихъ Іеромонаховъ противоу мене, и тако соуща въ крайнѣмъ степени бѣды. Ниже таково умышленіе ново и неслышано

єсть єщє єдиномоу сербскомоу Архімандритоу, довольно бѣдствовавшемоу, на конецъ послѣдняя гибель грозяше, изгнаніе изъ Мнря. Противоу Архімандріта Раича, безсмертнаго моужа, иже кромѣ что своеволно отложи настоятелство нещастіе изкоуси, даже и Архіманд: достоинства быти лишенъ, кова гадный ковъ членъ консісторіалный Миша со своими єдиномысленики, єже изгнати єго из Мнря. Едва храброю и вооруженою доушею избѣже добрый Архімандрітъ сея гибели. Аще бы доухъ мой крѣплшій не былъ пакостей ихъ, воистиноу сіе и сбилося бы со мною, власть бы моя оправдала себе слабостію духа моего. Аще быхъ не разумѣлъ направленія постоупковъ Архімандріта Крестича и реченыхъ Іеромонаховъ рабски слоужившихъ мановенію Его, кротины слѣпшоу быти подобало быти, и ни пядію не вникноувшоу во познаніе дѣланій Человечѣскихъ. Опоминаю безпристрасноую комісію зато, что члены консісторіалніи монашескаго клира іако товарищи и мои и єго Архімандріта Крестича, по природѣ тѣсныхъ отношеніи, не могли бы стрози быти во изслѣдованіи обвиняемыхъ постоупковъ и немогли бы прямаго своего мнѣнія въ лицѣ мѣста во изслѣдованіе положити. Съ описаніемъ здѣ постоупковъ Архімандріта Крестича прямо мене не имѣю намѣренія да честнѣйшемоу консісторіоумоу вѣдоми, от него соудіміи боудоутъ. Зане азъ сатисфакціи противоу него не ищу. Довольна ми есть сатисфакціа, что познахъ характиръ доуши єго. Другая сатисфакція противоу него мнѣ сама въ руцѣ приходитъ изъ сего искуства. Не можетъ оный избѣщи сего иже видѣвъ человѣка, емоуже аще и врагъ есть въ нещастіи лежаща не умягче сердцемъ но паче варварскою ногою газити. Его не усоумнѣся. Единоє намѣреніе имѣю, да бы ваше В. ближше Архімандріта Крестича доухъ познали и увѣрилися о злоковарномъ умишленіи єго въ союзѣ съ Іеромонахами, мнѣ подчиненими, противоу мене. Изстоупленія сихъ, въ дроугомъ писаніи пространѣе описана, соудима боудоутъ от честнѣйшаго консісторіоума. Крестичева здѣ вашемоу В. за вѣдомость представляю. Іакоже азъ вноутрь тѣснѣйшихъ границъ, прописаныхъ ми, пребывъ въ благодоушномъ терпѣніи отдадохъ іавное удовлетвореніе, уваженію соуда, сице и онъ вноутрь самыхъ сихъ тѣснѣйшихъ границъ не єдинымъ, но множайшими кораками стоупивъ противоу мене

разнымъ видами угнѣтенія и пакости, да предстанетъ во своемъ видѣ предъ правосоудіе ваше. За произведеніе сего умышленія вся своя лоукавства и притворности употребляше, сымъ же не ползовавшымъ іавными дѣйствіями иде къ своей цѣли противоу мене. Съ дѣйствіями и постоупками его прямо мене точно согласовахоуся постоупци заклетаго старца Пароеніа и Намѣстника Исаіа. Онъ, Архімандритъ Крестичъ съ единыя страны, лоукавноуя и лицемѣрствоуя, говораше съ начала часто, наипаче въ соборѣхъ, єгда что мною сказаное емоу хотѣ рещи: „Гдинъ Архімандритъ ималисоу тоу любовь и то казати; Гдинъ Архімандритъ ималисоу милость то и то іавити.“ Съ дроугія же страны показоваше примѣтително, іако онъ нимало несоумняется о полоученіи цѣли противоу мене, сіесть, іако онъ въ роукоу держитъ изгнаніе мое из Мпря боуди коимъ образомъ, или да боуди коимъ дѣйствіемъ престоупивъ апелаторіалное заключеніе къ томоу приноужденъ боудоу, или да по чоувствителпости моей терпимаго сносити не могій, самъ премѣщенія ищоу въ иный Мирь. Заклетый старецъ Парѳеній и Намѣстникъ Исаій дѣйствіями и постоупками іавно показовахоу іако они мене ниже своимъ Настоятелемъ пынѣ соуща ниже когда либо быти имоуща взираютъ. Ни оныя учтивости прямо мене не показовахоу, каковоу показоуютъ обычно прочіи Јеромонаси прямо каковаго Проигоумена. Парѳеній вѣроятно во главѣ держа, іако онъ вскорѣ мнѣ живоу соущоу во Шишатовцѣ игоуменъ боудетъ, многажды съ клоупы, на нейже сѣдяше, не хотѣ мнѣ мимоходящоу востати на неже и дроугіи соблазняхуся. Нынѣ оставлая досажденія и пакости сихъ двоухъ чловъ іакоже пространѣе описаныя въ тоужбѣ моей противоу нихъ, здѣ токмо представляю Архіманд. Крестича поведеніе прямо мене и стремленіе его противоу мене. Незадоволствоуяся онъ крайнимъ нещастіемъ моимъ, крайнимъ уничиженіемъ моимъ, отсоуда приходящимъ, незадоволствоуяся ни тѣмъ, что азъ, по седмилѣтныхъ силныхъ напряженіяхъ моихъ, и подвизѣхъ за домъ, за землю монастирскоую, верженъ во границы единыя келіи, зрю терпѣливо ползоующася его трудами моими, и что великодоушно терплю зря его занимающа мою настоятельскоу столицоу и въ соборѣ и въ трапезѣ его рядомъ достоинства, ще и четырми денми, юнша незадоволствоуася, глаголю, всѣми

сими, устремися терпѣніе мое горкостію наполнити, тако убо, да азъ и вноутрь тѣсныхъ границъ келіи моея зависимость мою от него, іако Настоятеля моего, горцѣ даже до порабощенія почоувствоую и вся система чоувствителныхъ мислъ моихъ на удоволствіе его потрясется. Три слоучая освидѣтелствоуютъ сіе стремленіе его. Едипою приходя около 10-го часа утренія къ Мирю на колесницѣ съ протодіакономь Пахоміемъ, и видѣвъ мене долоу при нѣкоей водоліи, смотряща, како майстеръ дѣлаеть, едва сшедъ съ колесницы вниде въ клѣтъ и абіе посла ключаря по мене. Сей на вратъ на носъ тече по мене и приближся, воскрыча: „Одите, Гдине, зове васъ пречестнѣйшій Гдинъ Архімандрітъ“. Чоудился и смѣялся самъ Майстеръ семоу скоротечцоу. Аже постоявъ еще мало, начахъ творити косныя кораки, и пришедъ беневентірахъ сего пречест. Гдна Архімандріта. Дважди имѣхъ нѣкій малый споръ, то за нѣкая славенская изреченія, то за начинъ писанія въ додатцѣхъ Сербскихъ Вѣдомостей. И я убогій Архіманд. зѣло проидохъ въ семъ спорѣ съ богатымъ Архіманд. Онъ не искій побѣди во основаніи но во тайномъ гнѣвѣ изгна мя обоею приликою из собы. Первою приликою рече съ притворною учтивостію: „Хибайте до ваше хижине!“ и іа въ самомъ дѣлѣ отхибахъ да не како возгорится во мнѣ темпераментъ мой еже учити его mores.

Дроугою приликою, егда онъ нѣкое примѣчаніе въ додатцѣхъ сербскихъ вѣдомостей, управленое противоу нѣкихъ юнихъ писателей, похваляше, взявъ тойже листъ и іа, и необрѣтъ въ немъ ни логіки, ни граматіки, начахъ отрѣвати глоупости примѣчающаго, онъ же съ крайнимъ гнѣвомъ изторже листъ из роукоу моею и съ гроубымъ гласомъ воскрыча: „Идите съ Богомъ“. Я на то рекохъ: „О я васъ добро разоумемъ, я идемъ съ Богомъ, а вама на частъ тай глоупый листъ“. Не задоволствоуяся уничиженіемъ от страны своея противоу мене, предаваше мя уничиженію от страны двоихъ оныхъ единомыслениковъ, заклета старца Партенія и Намѣсника Исаіа, то въ соборѣхъ то на единѣ. Приведоу 4 слоучая свидѣтелствоующа тое:

1. Егда въ соборѣ 15. окт. 1821 открыхъ постоупокъ Намѣсниковъ Мирю убиточенъ и въ томъ состоящіися что Намѣсникъ от нѣкоего перняворца Мрю изъ масы покойнаго Про-

игоумена почти до четырехъ сотъ форінтовъ должна, взетъ віноградъ, что и емоу мало нѣчто долженъ бѣ, работники своя пищею мирскою снабдѣвалъ и егда совѣтовахъ да віноградъ средствіемъ ліцітаціи продастся, по томъ Намѣстникоу должное издастся, прочая же частъ інкассіроуется въ кассоу Мирскоую отъ великаго долга и потомоу что оный перняворацъ, убогъ сый, ни інтересса платяти не можетъ, тогда Партеній гроубіянскимъ гласомъ воскрыча, размахивая роукою: „А кое васъ поставіо адвокатомъ перняворца? Гле, вы се поставляте адвокатомъ перняворца“. Молчащоу убо Архіманд. Крестичоу, самъ говорихъ Партенію, да престанетъ блядословити. Онъ же паки ко мнѣ: „Інкасірайте дроуге доугове перняворске“. Тогда азъ: „Та престани безобразниче! Я да ти інкассірамъ. Заръ самъ я Намѣсникъ?“ Онъ же: „Немойте ми то више реѣи, єръ ѣоу вамъ садъ вратити“. По том видя сей соуровый Члкь, что аз и молчащоу Архіманд. Крестичоу, и нехотящоу повелѣти молчаніе, недопоущаю поработити себе, возопи о мнѣ: „Я га не могоу трпити“. Тогда и Намѣстникъ: „И я га не могоу трпити“. Азъ же смѣяхся бѣшенствоу сихъ людей. Очима зрѣхъ подлый и клятвеный союзъ противоу мене. Аще на нещастіе мое братство многолюдно било, та бы троица еще два три от братій противоу мене возбоудили и кричали бы єдиными гласи: „Ми га неможемо трпити. Терайте га из Мнря“. Сей красный соборъ Крестичевъ тако окончася, іако, еже удобритися Намѣстникоу по своей ємоу цѣли, постоупокъ Намѣстниковъ одобри, и повелѣ да віноградъ во вопросѣ соущій продасть, на користь свою комоу нибоудъ страпомоу. И по семоу Намѣстникъ продаде віноградъ за 80 ф. и профитирова безсоумѣнно поне 40 ф. А мнрь от тогоже должника свего не інкасира ни 4 кр.

2. Егда емоу Архімандриту жаловахся, како намѣстникъ бывшимъ гостемъ, Игоуменоу бешеновачкомоу и сестрѣ его, токмо две шоли кафи скоувати далъ за гости, а мене пренебреже и іако піющымъ гостемъ кафоу vacuus cantabam и чрезъ то молихъ да Намѣстника изобличитъ подобная гробіянства и уничиженія впредъ запретитъ, онъ Намѣстникоу не рече ни слова. Видя онъ, Архиманд. Крестичъ, крѣпокъ доухъ мой и не могій двигноути єго со своего ємоу вноутреняго подножія, нападалъ на него съ тѣлесныя страны, удроучая тѣло мое даже до го-

лотини. Оное изреченіе, да ми по силѣ кассы мнрскія даетъ снабдѣніе, не хотѣ разоумѣти по доухоу, но держася единыхъ видимыхъ боуквъ, оное паче во зло употреби, тако убо, іако да въ кассѣ за мене, требоующымъ крайнымъ нуждамъ моимъ, почти ни когда не бысть. Не хотѣ единою наглавки чизмаромъ Дивошкимъ за мене принесенія исплатити, и чизмаръ отнеслъ бѣ вспять, мнѣ платити не могшоу. — Егда из кассы...

Довде овај споменик; даље га је нестало и до сад не могосмо нигде разабрати за свршетак му.

КЊИЖЕВНОСТ.

Хрватске школске књиге у гимназији карловачкој.

Summum jus summa injuria. Suum cuique.

Нашему свету биће још у памети од прошле године наредба високе земаљске хрватске владе, којом је она неке српске школске књиге истисла из гимназије у Сремским Карловцима и заповедила, да се место њих заведу сличне књиге на хрватском језику.

Те истиснуте српске књиге јесу ове: Латинска читанка за први и други гимназијски разред од проф. Ф. Оберкнежевића; Синтактички задаци за латински језик од проф. Ј. Туромана.

Књиге ове замењене су хрватским школским књигама, а то су ове: Latinske vježbe za I. i II. gimnazijski razred od prof. M. Divkovića; Hervatske zadaće o skladnji latinskog jezika od J. Jurkovića.

Ма да висока хрватска влада није изближе образложила, зашто је забранила речене српске књиге, то се ипак дознало, да је то учинила као с тога, што је патронат гимназије карловачке оне књиге завео без претходна знања земаљске хрватске владе. Ми до душе не знамо, како је патронат гимназије карловачке при завађању осталих књига поступио у том погледу, али толико можемо рећи као извесно, да је латинска читанка од Ф. Оберкнежевића пуштена у гимназију карловачку наредбом бивше „Генералкоманде“ у Загребу од 23. децембра, год. 1875. бр. 3810.

Овај поступак земаљске хрватске владе, који је врло немило дирнуо српску школу и њене пријатеље, обележен је

у своје време у нашим јавним листовима. Но ми смо ради да овом приликом рекнемо коју више о овој по српску школску наставу тако важној ствари.

Да државна власт у опште, а по томе и хрватска влада, има право водити врховни надзор над свим јавним школама, о томе нема сумње. Једино је само питање, докле и како протеже и врши дотична државна власт то своје право. Јер да то не може бити свугде у истој мери, то ће признати сваки правичан и увиђаван пресудилац, кад се узме на ум, да има и такових јавних завода, који поред непосредне и од саме светле круне признате и ујамчене автономне управе сами себе издржавају без икакове и најмање новчане потпоре од стране државе. Међу овакове заводе спада и српска православна гимназија у Сремским Карловцима и у Новоме Саду, којима непосредно управљају и рукују дотични патропати као врховне им власти, на челу са Његовом Светости, свагдањим српским патријархом карловачким. По својим штатутима, а у смислу дотичних основних писама потврђених од нашег премилостивог цара и краља, имају ови патронати право: ове заводе материјално издржавати, бирати професоре, набављати све нужне ствари за школску наставу и удешавати учевни план (Lehrplan) за своју гимназију, куда наравно спада и одређивање школских књига. Избор професора, удешавање учевног плана и одређивање школских књига бива свагда по општим правилима и наредбама, што је државна власт издала за све јавне школе.

А да ли дотични патронати то своје право доиста врше у оквиру изданих наредаба, на то пази државна власт, којој се свагда поднашају на увиђење, и односно на одобрење удешени учевни план и одређене школске књиге. По себи се разуме, да ће дотични патронати, чији је завод, за тим настојати, да је поверена им школа у главноме што саобразнија сличним државним заводима. То се поглавито односи на учевни план, по коме се предају науке, и на школске књиге, из којих ученици уче поједине предмете.

Но у смислу основних писама гимназије карловачке и новосадске, а највишом санкцијом Његовог Величанства, на-

шег премилостивог краља, овим се гимназијама потпуно признаје и ујамчава поред вероисповедног и народносни карактер. Како се пак народносни моменат сваког просветног завода поглавито огледа у предавном језику (Unterrichtssprache) и у школским књигама, по којима се предају дотични предмети, онда је по томе сасвим природно, када је у реченим гимназијама предавни језик српски, и када су школске књиге писане на српском језику, који ученици, као свој матерњи језик, најбоље разумеју; јер по педагошком начелу само на тај начин може бити у школи права успеха и напредовања.

Ко дакле хоће да очува овај народносни карактер једном заводу, и коме је доиста стало до правога напретка ученика у настави, тај мора чувати и народносни односно матерњи језик истој школи. Та то је ено још за апсолутне немачке владавине у овој монархији признао и сам аустријски „организациони нацрт“ за средње школе (тако звани Organisations-Entwurf), што издаде тадашњи просветни министар Лео Тун[1]), где у §. 17. тачки 1. стоји изреком: „Jede Landessprache kann Unterrichtssprache am Gymnasium sein;“ а тачка 2. истога параграфа гласи: „Die Wahl der Unterrichtssprache soll sich überall nach den Bedürfnissen der Bevölkerung richten, welche bei der Anstalt vorzugsweise betheiligt ist.“

Потврду овог мудрог начела налазимо даље и у оној наредби, што изда исто аустријско министарство просвете год. 1854. од 16. децембра под бр. 1432., где се изречно наређује ово: „In Bezug auf die Unterrichtssprache hat als oberster Grundsatz zu gelten, dass der Unterricht immer und überall in der Sprache zu ertheilen ist, durch welche die Bildung der Schüler am besten gefördert werden kann; demnach ist sich unter allen Umstaenden einer Sprache zu bedienen, die den Schülern so bekannt und geläufig ist, dass sie den Unterricht mittels derselben mit ganzem Erfolge empfangen können“.[2]) А што је исто аустријско министарство

[1]) Гроф Лео Тун био је од 28. јула 1849. год. до октобра 1860. аустријски министар просвете и као такав стекао је велике заслуге око преустројења средњих школа аустријских. Под њим је изишао горе споменути нацрт под насловом: Entwurf der Organisation der Gymnasien und Realschulen in Oesterreich. Wien. 1849.

[2]) Matoušek Normalien-Nachschlagebuch 4. издање, стр 4. тачка 2.

ове доиста мудре и умесне наредбе временом у пракси друкчије изваљало и сваком приликом германштину силом наметало и таковима заводима, где је владао други елеменат него ли немачки, то иде на други лист; доста то, да се у току времена показало, да су природне прилике јаче од писмених наредаба, кад ове с онима дођу у сукоб.

Па када се то, и ако са другим скривеним смеровима, ипак морало увидети и признати у оно апсолутистичко доба, у толико више важи то у данашње време, где се на све стране истиче начело народносно у свима гранама јавнога живота, а особито у школској настави. Сам чувени мађарски државник, Фрања Деак, изрекао је једном приликом баш у томе смислу врло значајне речи, а то је, да науке у школама, а особито у пормалним и средњим, треба изучавати на матерњем језику. Логична је дакле посљедица свега тога, да школске књиге треба да су писане чистим матерњим језиком; а како је гимназија карловачка чисто српска, то треба да су школске књиге за њу на српском језику.

Да видимо сад, како је према тим изреченим начелима поступила висока земаљска хрватска влада са неким српским школским књигама у карловачкој гимназији. И ако троједна краљевина, по данашњем државном уставу, спада у оквир земаља круне св. Стевана, то су ипак све гимназије у Троједници удешене према реченом организационом нацрту за аустријске гимназије. Исти нацрт тамо, као и у аустријској половини постоји још и дан данас у својој пуној крепости, те по томе важи и за гимназију у Сремским Карловцима. Како у смислу истога нацрта дотична државна власт одређује школске књиге за гимназије, то према томе и хрватска влада припушта или не припушта дотичне школске књиге за гимназију карловачку. Што аустријска влада води надзор и евиденцију о књигама за средње школе, то је из педагошких разлога сасвим умесно, особито кад се узме на ум, да у аустријској половини наше монархије има велики број и бољих и лошијих школских књига, што су изишле које у пространој Немачкој, које у Аустрији. Са педагошког гледишта је даклем сасвим оправдано, кад влада најпре даде стручњачки прегледати и

оценити све књиге, па онда пропусти од ових само оне, које су методички најбоље и најудесније израђене.

Али, duo quum faciunt idem, non est idem. Друкчије стоји ствар у том погледу у аустро-угарских Срба, који зарад своје цигле две гимназије не могу имати тога избора у школским књигама, баш као што га немају ни Хрвати, ма да ови имају више својих гимназија. Срби у Аустро-угарској монархији имају само две своје гимназије: једну у Карловцима, а другу у Новоме Саду, које се издржавају делом из свога засебног фонда, а већим делом из просветног народног фонда у Карловцима.

Као и на гимназијама у тројединој краљевини за времена немачке владавине у овој држави, тако се и у ове две српске гимназије дуго времена уз српски предавни језик употребљавале немачке школске књиге. А када временом хрватске гимназије задобише свој народносни карактер, заменише се тамо немачке школске књиге хрватскима, које су понајвише преведене са немачког. Како су те књиге на хрватски језик преведене, не можемо се овде даље упуштати; доста то, да су Хрвати државном потпором дошли до школских књига на своме језику.

Али гимназија карловачка и новосадска нису биле те среће: тамо се још дуже времена, а у вишим разредима још и дан данас предаје већим делом по немачким књигама. Узрок је томе, што државна власт не издаје српске књиге за српске гимназије, а ни српски црквено-школски сабор у Карловцима не даје трошка на ту цел. Књижарски накладници опет, а и сама „Матица Српска“, тешко и ретко се подухваћају тога посла, јер издајући и штампајући књиге само за две гимназије не налазе довољно материјалне користи.[1])

Та невоља са књигама, особито у нижим разредима, трајала је све дотле, док се најпосле не одважише неколицина професора истих гимназија, те да би доскочили тој незгоди

[1]) „Матица Српска“ откупила је и издала до сад само прво издање „Латинске граматике“ од професора Туромана; „Латинска читанка“ од Оберкнежевића у првом издању изишла о трошку писчевом а потпором „Матичином.“ А прошле године издала је књижара Луке Јоцића „Рачуницу“ од проф. Матића. Остале школске књиге издали су професори понајвише о свом трошку.

написаше или преведоше некоје школске књиге. Ми ћемо те књиге овде навести редом: „Географија“ од Белингера, превео А. Гавриловић, бивши проф. и управ. на срп. гимн. новосадској; „Зоологија“ од Покорног, превео и удесио за српске гимназије Јован Петровић, бивши проф. на истој гимназији; „Историја света“ по Питцу од проф. Сандића; „Историја Угарске“ по Рибарију, од професора Јовановића; „Латинска граматика“ од професора Туромана;[1]) „Латинска читанка“ за I. и II. разред од професора Оберкнежевића;[2]) „Рачуница“ од професора Матића; „Извод из српске граматике“ и „Извод из старе словенске граматике“ од професора Живановића. Свако признање дакле заслужују ти учитељи, који не тражећи материјалне користи отуд, већ руковођени чистом љубави према школској настави и својим ученицима, да би само овима посао олакшали, не пожалише ни труда ни трошка, те издадоше споменуте школске књиге на српском језику, које су израђене као и немачке књиге исте врсте, и по којима се већ од више година предаје у обема гимназијама са добрим успехом, а до сада без икакова приговора ма с које стране. С тога су патронати обе српске гимназије својски предусрели ове српске школске књиге, које су сви пријатељи српске школе одавно тако жељно изгледали, па пошто су их дали стручњачки прегледати, те се показало, да су књиге сасвим удесне, заведоше их у својим гимназијама, као што је сасвим природно; јер то је њихово неоспорно право, које врше и остале сличне школске корпорације у нашој угарској отаџбини. Што се тиче тога, да ли дотичне корпорације, као непосредне школске власти, имају права у својим школама заводити оне школске књиге, које су за њих најудесније, вредно је да ради илустрације напоменемо ово. Када је пролетос угарски министар богочасти и јавне наставе зготовио нов законски предлог о средњим школама, те га поднео на претрес „наставном одбо-

[1]) „Синтактичке задатке“ написао је J. Туроман као професор велике школе у Београду за гимназије у Србији, али се употребљују и у овдашњим српским гимназијама. Изишли су о државном трошку.

[2]) Друго умножено и прерађено издање ове „Латинске читанке“ излази сад поново под насловом: „Латински и српски примери“ за I. и II. гимн. разред у два дела, опет о трошку самога писца.

ру“ (Unterrichtsausschuss), приметило се у истом одбору код параграфа „о школским књигама“, да оне корпорације, које саме издржавају своје гимназије, као непосредна школска власт, треба да имају право, да себи саме одређују школске књиге за своје гимназије. На ово је одговорио заступник министра просвете, да им је то право у предложеном законском нацрту већ од саме владе признато и ујамчено.

Друго би било, да су речене српске школске књиге за школу апсолутно неудесне, т. ј. кад не би одговарале учевној системи, што је прописана за гимназије у нашој монархији, или кад би са педагошког и знанственог гледишта биле за школу сасвим непотребне. У таком случају признајемо дотичној школској власти њено право, да баш у интересу саме школске наставе забрани такове школске књиге и да се постара, како би се ове замениле бољима и удеснијима. Али против оних српских школских књига, што је зем. хрв. влада забранила за карловачку гимназију, није никад било приговора у томе погледу, као што још с почетка рекосмо.

Па покрај свега тога ипак се земаљска хрватска влада прошле године нашла побуђена, да забрани неке од тих српских школских књига за гимназију карловачку и да их замени сличним хрватским. Тим чином, којим је повређено не само право патронатско и народносно, него и педагошко начело, нанела је земаљска хрватска влада велике незгоде српским ученицима у карловачкој гимназији. Ми до душе немамо у опште ништа против сродног нам и братског језика хрватског као таковог, а још мање против школских књига као таковых, јер их написаше у Хрвата признати стручни професори за хрватске гимназије. Шта више признајемо, да би смо се ми донде, док не дођемо до својих школских књига за сваки предмет, радо послужили хрватским књигама, кад би ове биле написане оним чистим и коректним језиком, којим се у нас говори и пише. Али овако морамо из дидактичких разлога бити одлучно против хрватских књига, које се заводе у српској школи. Јер упоређујући хрватски језик, на ком су писане неке књиге за хрватске гимназије, са српским језиком, као што се овај предаје у српским гимназијама, уверисмо се, да

граматика и у опште дух хрватског језика у садашњем облику у многоме којечему не одговара граматици и духу садашњег српског народног језика. Да је то једна од највећих мана у школској настави, када ученици морају учити предмете из књига, што су писане језиком и ако сродним, али њима необичним, јер се често не подудара са духом њиховог матерњег језика, то ће, мислим, увидети и знати сваки прави и свестан учитељ.

Када постоји педагошко начело: да је матерњи језик средсреда свеколикој школској настави у опште, онда то особито важи при изучавању страног језика. Као што већ напоменусмо неком другом приликом,[1]) „у матерњем језику су живи закони мишљења и осећања човечијег, у њему учи човек познавати свој унутарњи душевни живот, учи најпре познавати себе самога. Ко познаје законе свога језика, тај има мерило, којим ће моћи упоређивати и друге стране језике и тим их брже и сигурније проучавати; помоћу матерњег језика улази ученик у царство мисли, идеја и појмова у најразноврснијем виду, речју: матерњи језик му је основа свеколиком његовом умном образовању, те с тога се и мора у сваком погледу особито неговати. „Сваки латински и грчки час“, вели Енглез Арнолд, „мора пре свега бити енглески“. А ми према томе велимо, да мора бити српски.

Да би дакле ученик лакше схватио стран језик, мора пре свега добро и темељно знати свој матерњи језик; а шта се у том погледу изискује од ученика још одмах у нижим разредима, ево ћемо опет навести дотично правило из организационог нацрта, где се у §. 31. тачка 1. за нижу гимназију захтева: „Richtiges Lesen und Sprechen; Sicherheit im schriftlichen Gebrauch der Sprache ohne Fehler gegen Grammatik und Orthographie“; а у §. 32. тачки 1. стоји овако: „Der Unterricht in der Muttersprache bezweckt demnach keineswegs bloss eine sprachliche Ausbildung, sondern er soll eine reiche Fülle geist- und charakterbildenden Stoffes in klassischer oder mindestens tadelloser Form darbieten.“ А у инструкцији за предавање

[1]) В. „Извештај“ српске гимназије новосадске за школ. годину 1875/6: „Од каквог је значаја у гимназији изучавање језика, а нарочито класичких.“

*

матерњег језика вели исти организациони нацрт на страни 122. под А. између осталога ово: „— — Es vertritt also der grammatische Unterricht in der Muttersprache die Stelle einer allgemeinen Grammatik und gibt dadurch zugleich die nothwendige Grundlage, auf welche der Unterricht der fremden Sprachen baue.“

У свему томе огледа се сасвим јасно педагошки аксиом, да матерњи језик, на којем су израђене школске књиге, и на којем треба да се предаје ученицима, па још почетницима, мора бити чист и правилан, јер: „Quo semel est imbuta recens, servabit odorem testa diu,“ рекао је већ одавна Хорације.

Сад, када према томе упоредимо хрватске школске књиге за гимназије са сличним српским књигама, онда ћемо се уверити, да између ова два језика, који су иначе један и исти, и на којима су израђене дотичне школске књиге, у многом погледу има таквих знатних разлика, да су баш због ових хрватске школске књиге за српске ученике са педагошко-дидактичког гледишта у толико неудесније, што хрватски језик у тим књигама због својих особина у правопису, у речима и облицима, као и многим необичним и често некоректним конструкцијама (тако званим „солецизмима“ и „барбаризмима“, међу које спадају они силни „германизми“, којима се особито одликују хрватске књиге), не само да много шкоди чистоти данашњег српског народног језика у српској школи, него и ученицима отештава темељно изучавање дотичног предмета.

Како се све, што до сада рекосмо о хрватским школским књигама у опште, поглавито тиче оних хрватских школских књига, које су намењене изучавању класичких језика; и пошто према томе разложисмо важност матерњег језика у школској настави; и када рекосмо, да су баш са те стране хрватске школске књиге неудесне за српске ученике у српској гимназији — ево смо готови све то и конкретним примерима доказати. Тога ради узећемо сад баш једну од оних хрватских књига, што је написана за најниже гимназијске разреде, да се ученици из ње уче латинском језику, и која је лањском наредбом хрватске земаљске владе заведена у гимназији карловачкој место Оберкнежевићеве „Латинске Читанке“.

Та књига, у два дела, јесу: „Latinske vježbe“ za I. i II. gimnazijski razred, sastavio Mirko Divković, profesor na kralj zagrebačkom gimnaziju. Цела ствар заслужује у толико већу пажњу и строжију критику, што г. Дивковић спада у Хрвата међу признате стручњаке и што је осим тога написао још и „Hrvatsku gramatiku“ за гимназије.

„Latinske vježbe“ г. Дивковића, које су намењене првом и другом разреду, да би из њих ученици положили темељ изучавању латинског језика, израђене су по обичном начину и пропису као и друге немачке књиге те врсте. С те стране немамо у опште шта приговорити, и ако се не слажемо у неким појединостима, но то је за сад споредна ствар, у коју се нећемо даље упуштати. Али има нешто друго, чему с погледом на горе изложена педагошко-дидактичка начела о матерњем језику српских ученика, морамо јако замерити у тој књизи, а то су хрватски примери, које ученици имају преводити на латински. Све оне језикословне мане хрватских школских књига, које напред изређасмо, налазе се у овим хрватским примерима г. Дивковића. Зар то није незгода, особито за ученике почетнике, кад у граматици свог матерњег језика имају да науче одређена правила, којих се имају придржавати, а овамо у хрватској читанци наилазе сваки час на примере, који не одговарају оним граматичким правилима, и који су са овима у вечитој опреци?! С каквом ће вољом ученик узети у руке такову књигу, како ли ће учити из ње?! Или ваљда треба учитељ да се свему томе чини невешт па да иде даље? Може ли ту онда бити разговора о правоме успеху?!

Свака књига у опште треба да је писана чистим и правилним језиком; ово у толико више важи за школске књиге, а особито за опе, из којих се учи језик. А да би такова књига била удесна за школу, ваља пазити на ово:

Примери треба да су писани оним наречјем, које се говори у дотичном крају и које ученици најбоље разумеју.

Срби се у својој књижевности у опште служе понајвише источним наречјем. Но хрватски примери г. Дивковића писани су јужним наречјем, које се не говори у овдашњим крајевима у Срему, Бачкој и Банату; н. пр. djevojka — sjena —

pjevati — zviezda — riedko — pjesnik — vriedjati — sielo — naviestnica — vietrovi — čovjek — cio sviet — cieloga svieta — mjera — dječak — bjegati — uviek — zapovjedati — živjeti — šutjeti — prieko — vrieme — mnienje — prijašnji — najprije — šljeme — ždrielo — stjerivati — svjetnik — nedjelja — mršavjeti — biel — bjeguć — primjer и т. д.[1])

Правопис треба да је онакав, као што учи граматика дотичног матерњег језика.

Срби у данашњој књижевности служе се правописом по еуфонији. А г. Дивковић, као Хрвати у опште, држи се правописа по коренитости, који се у српској школи узима као погрешан. Ето невоље и учитељу и ученицима! Тако н. пр. г. Дивковић пише: izvrstno, častno, место: изврсно, часно — nuždno м. нужно — izvjestno- м. извесно — družtvo м. друштo — težko м. тешко — junačtvo, konjaničtvo, govorničtvo место: јунаштво, коњаништво, говорништво — riedko, ljubko, sladko, odkidati, nadkriliti, izčupati место: ретко, љупко, слатко, откидати, наткрилити, ишчупати — izseliti se, bezsraman м. иселити се, бесраман — sol, vol, biel, čil, naselbina м. со, во, бео, чио, насеобина Али г. Дивковић у правопису није доследан; тако он пише izseliti se, а овамо опет rastanak; — свугде пише: otca, sudca, bogatci (од bogatac), а овамо свагда конзекветно пише: srca, srce, а по коренитости би требало srdca, srdce. Дивковић пише: november, december, Lisander, Aleksander м. новембар, децембар, Лисандар, Александар; Tiberis каже Тибер, м. Тибар, а овамо Tigris пише Тигар; denarij, Atene, Atenjanin, atenski м. динар, Атина, Атињанин, атински; barbarski, Babilon, babilonski м. варвар, варварски, Вавилон, вавилонски. Срби се у грчким речима обично придржавају Рајхлиновог изговора, а то је учинио уплив грчке цркве. — Осим тога јако су неудесни и српском ученику са свим необични овакови облици: Marcij, Tulij, Manij, Junij, Antonij, Tiberij, Tarkvinij, Servij, Hostilij, место: Марције, Тулије, Маније, Јуније,

[1]) Међу тим се у Срему, Бачкој и Банату искључиво чују облици западног наречја у неким речима као: видити, видио; живити, живио; гладнити, гладнио, жеднити, жеднио; нисам, није, нисмо, место: видети, видео; живети, живео; гладнети, гладнео; жеднети, жеднео; несам, неје, несмо и т. д.

Тиберије, Тарквиније, Сервије, Хостилије. Исто тако пишу Хрвати gimnazij м. гимназија; stadij, м. стадија; participij, м. партицип. Морамо се доиста чудити, откуда Хрвати узеше баш таке неудесне облике, који се с тешком муком изговарају, а наш је језик тако мекан, гибак и звучан.

Језик, исто као и наречје, треба да је онакав, као што се говори у дотичном крају каквога народа.

Сваки језик има неке своје покрајинске особине, тако зване „провинцијализме“. Но такове провинцијализме треба што више избегавати, јер кваре и изопачавају језик, те га ученици не разумеју, па се збуњују. Али хрватски примери г. Дивковића кипте од таковых „провинцијализама“, који су врло неугодни српском увету, а с друге стране ученици у овдашњим српским гимназијама понајвише не разумеју таковых речи.

Језик г. Дивковића то је читава збрка речи и облика из разних словенских наречја; г. Дивковић често без нужде купи речи с брда с дола, varias inducit plumas undique collatis membris“ рекао је Хорације за накарађену слику.[1])

У његовом језику, као у хрватском у опште, стално налазимо код деклинација архаистичке наставке из старословенског језика, којих у опште нема у српском народном језику н. пр. kćerkam, kćerim, sinovom, место: кћерима, синовима — pritecite saveznikom i prijateljem, м. савезницима и пријатељима — učenike običavamo darivati knjigami, м. књигама — pokoravati se naredbam, м. наредбама — rakom je voda nuždna, м. рацима — prevelika hvala ljudem je pogubna, м. људма — nesloga škodi državam i ostalim družtvom, м. државама и друштвима — konjanik potiče konja oštrimi ostrugami, м. оштрим остругама (мамузама) — uklanjaj se napržicam, м. напржицама — mraz škodi rastlinam, м. биљкама — sloboda i mir budi svim narodom, м. свима народима — u svih stvarih, na gostbah, u šumah, м. у свим стварима, на гозбама, у шумама. Такови застарели облици у нашем се народу ретко чују, обично у песмама, ал’ и онда у Dativu, Plural. као: Турком, пријатељем, воловом, м. Турцима, пријатељима, воловима. Г. Дивковић има у својим „Lat. vježbama“ таковых речи,

[1]) De arte poëtica.

које се у нашим крајевима или не чују и не разумеју, или их у опште нема у српском народном језику, те збуњују ученике. Ево карактеристичних примера:

Kraljici prijate, т. ј. краљици пријатељујете, — svaki sebi prija (faveo, gewogen sein) т. ј. сваки је себи пријатељ: по пријати у нас значи: gedeihen, gut anschlagen, schmecken: прија му јело, die Speise schmeckt ihm — zelen, herba м. травка, али зелен у нас значи das Grüne, das Grünzeug — jestvima, м. јело; providnost, providentia, die Vorsehung; sviet se vlada božjom providnošću; али провидност значи у нас die Durchsichtigkeit, стакло је провидно; a Vorsehung кажемо ми промисао, — osao ми кажемо магарац — žitak м. храна — božica м. богиња — vez м. свеза; вез у нас значи die Stickerei — naobražen, nenaobražen м. изображен, неизображен, — uzduh м. ваздух — vrebac м. врабац — mekoputnost м. мекуштво — unutar granicâ, са свим по немачком: innerhalb der Grenzen; ми кажемо: у границама — rigati vatru, м. бљувати, бацати ватру — zapovjednik, praeceptor; ми кажемо учитељ, а заповедник то је der Befehlshaber, der Vorsteher, der Chef — stelja м. слама; стеља у нас значи талог die Hefe — hinjen м. измишљен, лажан — težati njivu, težanje, plužiti, ми кажемо орати њиву, орање — plužna životinja м. марва што тегли — navjestnica м. весница — žal м. обала — stati м. лежати: Baktra je stala pod gorom, м. лежи под гором — исто тако: onkaj Oceana položena je Amerika prama zapadu, м. с оне стране Оцеана лежи Америка и т. д. — tjeskoba м. страх; lakomce muči tjeskoba i skrb; тескоба је у нас die Enge, angustiae — poljat, strop м. гредица — okus, tek м. укус, задај, мирис, — sielo м. седиште, место, sielo svih ćutila; село у нас значи Sitzgesellschaft — daća м. данак, порез; даћа ми кажемо das Todtenmahl — susprezati м. заустављати, стезати, напрезати — uzdržavati м. издржавати, одржавати; gradjani uzdržavaju dankom državu; уздржавати значи у нас zurückhalten; а на другом месту опет стоји: moj se je brat uzdržavao od jela — sich enthalten — nevrieme м. непогода, олуја; crno nevrieme, са свим по немачком, das Unwetter; невреме кажемо ми die unrechte Zeit, Unzeit; у невреме zur unrechten Zeit, zur Unzeit — valovje м. вали, таласи — njuh м. мирис — živež м. храна; — речи

као што су: sretnik, der Glückliche — nepoznanac, der Unbekannte — nevriednik, der Unwürdige — jedljivac, der Jähzornige — bogatac м. богаташ — opreznik, der Vorsichtige — zavidnik м. завидљивац — šaljivdžija м. шаљивчина — dobitnik м. победилац, победитељ — dobitnica м. победитељка — lažac м. лаж, лажљивац — opovjednik м. потказивач — nevriedan, неживм. лењ, мртав — nekriv м. невин — mogućnik м. силан, privatnik, osebnik, Privatmann — prijaznik место пријатељ, заштитник — jakost м. јачина — poštenost, м. поштење — zdravost м. здравље, — sretnost м. срећа — такове се речи не говоре у нас. plemenština м. племство — žuna м. детлић — dvojba, dvojiti м. сумња, сумњати, очајавати, губити наду — opica м. мајмун — trs м. лоза — derući, heftig, м. силан — spoznavati м. познавати — bajni, fabelhaft; Cerber, bajni pas u podzemnom svietu; бајан код нас значи bezaubernd, reizend. даклем: Cerberus ein reizender Hund, а овамо је паклено чудовиште! — trh м. терет; devam a ne volovom nameću se trhovi — poput м. као; poput trgnuta mača, poput gora м. као тргнут мач, као горе — počitanje м. поштовање — dulje, laglje м. дуже, лакше — produljiti život м. продужити — izpravno м. усправно, aufrecht; izpravno tielo; исправно је у нас recht, richtig, in Ordnung — tjedan м. недеља, седмица — špilja м. пећина — napet, м. пажљив; напет ми кажемо aufgebläht, aufgeblasen, aufgedunst — škrt, škrtac, škrtost м. лаком, тврд, тврдица, циција, тврдичење — skupac, тврдица, der Habsüchtige, der Geizhals — dobrostiv м. милостив — živina, bestia, м. животиња; живина у нас значи das Geflügel, das Federvieh, (кокош, гуска и т. д.) — pogrešavati, careo, немачко fehlen, немати — Isukrst м. Христос — objeti м. обгрлити — sprovoditi м. арчити, проводити н. пр. време, живот; спроводити је у нас etwas einbegleiten, а спровод је пратња, погреб — urota, urotnik м. завера, завереник — ogrda м. погрда — žgati м. сагоревати — neusmiljen м. грозан, немилостив — krzmati м. оклевати — skrb м. брига — brigati se м. бринути се — stražiti м. стражарити — zagovornik, defensor м. бранилац, заштитник — manjkati, deficio, desum м. немати, оскудевати; siromahu manjka mnogo; мањкати у нас значи скапати, цркнути, hin werden, crepiren, verrecken — dneve i noći м. дању и ноћу: lakom se muči dneve

i noći skrb — sviestan, bewusst; nisam si sviestan nikakove nepravde, сасвим по немачком: ich bin mir keiner Ungerechtigkeit bewusst, место: не знам ни за какву неправду — izgarati м. изгорети — pogrešavati što, desidero, etwas vermissen, немати што, пожелити — priučati м. вежбати — priučiti м. навикнути — graba м. шанац, јарак — obnašati službu м. отправљати, вршити; обнашати у нас значи herumtragen — hrokati м. гроктати, grunzen — oponašati koga, м. угледати се на кога, jemanden nachahmen; oponašanje, die Nachahmung — nijekati м. порицати; kašnje su ga njekali, м. после су порицали — usmrtiti, usmrćivanje м. убити, убијање — jur м. већ — bo м. јер — nekoč м. једном, некад — vendar м. ипак — akoprem м. ма да — napokon м. најпосле — раče м. шта више — pako м. пак — gradjani opozvaše vodju м. одазваше, zurückrufen; опозвати у нас значи widerrufen — kosati м. жвакати — spominjem se м. сећам се; спомињем се значи у нас ich werde erwähnt — uspreći м. умеравати — sukroman, sukromnost м. скроман, скромност — groziti se, minor, м. грозити, претити; грозити се значи у нас schaudern — zagrebsti, obruo, м. затрпати, засути; загрепсти значи у нас ritzen, па онда die Flucht ergreifen — krivorota м. лажна заклетва — klesati, izklesati, sculpo, м. резати, изрезати — sjetva м. жетва — sanja, somnium, der Traum, м. сан; у српском сан значи Schlaf и Traum, али сања се не говори у нас, — običavati, pflegen, soleo. За чудо, да г. Дивковић радо мење ту реч уз инфинитиве баш као у немачком и латинском: šutiti običajemo, wir pflegen zu schweigen, solemus tacere, Србин каже: обично ћутимо. Латинско soleo са дотичним инфинитивом преводи се у нас са адвербом обично, баш као што се оно у грчком језику глаголи: *φθάνω, λανθάνω, τυγχάω, διάγω* са дотичним партиципом преводе адвербима: пре, потајно, баш, увек — zavesti na rat м. навести; завести код нас значи irreführen — zadati štetu м. учинити, нанети; ми кажемо: задати рану, бригу, страх — kolikokrat м. колико пута — maknuti, removeo, м. уклонити; učenik je maknut м. уклоњен, отпуштен — štacun м. дућан — rabiti, uporabiti м. употребљавати; исто тако poraba место: употреба; poraba konjunktiva, participija, сасвим по немачком: Gebrauch des Conjunctivus, des Particips — pjeneznica м. благајна —

umjeća м. уметност — ovkraj м. с ове стране; onkraj м. с оне стране — sagnuta koljena м. савијена колена — gojiti umjetnosti м. неговати; гојити у нас значи mästen; — ubav plod м. богат, обилат плод, uber; убав је у нас леп, lieblich, anmuthig — vruće mi je м. врућина, топло ми је — zebe me, сасвим по немачком: es friert mich, м. зебем, зима ми је — raca м. патка — križ м. крст — nosi se м. торњај се — oduravati м. гадити се — padav, n·lohav, hinfällig, м. слаб, трошан — ubojica, interfector, otceubojica, parricida м. убијца, оцеубијца; убојица значи код нас Raufbold — ukisati se м. укиселити се, ускиснути — zajedno puhati, conspiro, м. договорити се, заверити се; место пухати, пувати, blasen, ми обично кажемо дувати; место: ветар пува или пуше, ми велимо: дува, душе; но пухати или пувати у нас обично значи emittere ventum sine crepitu — osvada, okriva, korba м. кривица, crimen — zvjedljiv, znaličan м. брижљив, марљив — zdraviti, curo, м. лечити; здравити код нас значи Gesundheit zutrinken — odrljati, decanto, м. отпевати, очитати — zagovarati м. бранити; заговарати каже се у нас durch Reden aufhalten — naobrazba м. настава — varav м. лажљив — pievac м. петао; певац значи у нас der Sänger — likovati, fingo м. изрезати у слици; Lizip je Aleksandra likovao; ликовати значи у нас радовати се, frohlocken — odružiti м. одвојити, оделити; mudraci odružiše dušu od tiela — na svietlo postaviti м. на видело, на видик изнети — konji teku м. трче; тећи у нас значи fliessen, fliehen, — sliepiti м. заваравати — mrzao м. студен, хладан — striela, fulmen, м. гром, муња; fulmine ictus, ubijen strielom, а у нас то значи mit dem Pfeile getödtet — pomnost м. вредноћа — igo м. јарам — žitelj м. становник — uslišati м. саслушати — pomnjivo м. пажљиво — čislo м. број — pečal м. туга — pokliznuti se, porumeniti se м. поклизнути, поруменити — ljubi mi se м. хоће ми се — tekućina м. течност, die Flüssigkeit — pest м. рука — smili mi se м. жао ми је кога — ogavan, obscenus, м. непристојан — zapadati, zapasti (o zviezdah) м. заћи, залазити; запасти значи у нас stecken, hängen bleiben — sploh м. понајвише — kruh м. хлебац — izprika м. изговор, die Ausrede — aliena opprobria превео је г. Дивковић са: drugim spočitane griežke (?) (в. речник II. део под opprobrium) — začeti,

ordior м. започети; зачети у нас значи empfangen, schwanger werden — rastlina, bilina м. биљка — naličiti lice, м. обојадисати, bemahlen; наличити у нас значи ähnlich sein — od traga м. остраг, одостраг — prosim м. молим; просити значи у нас betteln, па онда um ein Mädchen freien — slador м. шећер — najviša oblast, summa rerum, м. највиша власт; област значи у нас das Gebiet — obresti м. изнаћи — svetost, religio, м. светиња; светост је у нас die Heiligkeit, као титула патријархова — mlohavost м. млитавост, тромост — bak м. бик — slavodobitan м. тријумфујући, у тријумфу — rabnost м. корист — šišmiš, netopir м. слепи миш — cesta м. друм, пут — vuk je tulio м. урлао — čuti ob uroti м. чути о завери — izlaz života, mnogih stvari м. крај, свршетак; излаз сасвим по латинском и немачком: exitus, der Ausgang — vino oštro м. јако; оштро је scharf; и Немац не каже scharfer Wein, већ starker Wein — najmiti baščU м. узети под закуп; најмити каже се у нас понајвише за људе, најмио човека, слугу. „Ако сам се најмио, нисам се помамио“ — častiti м. поштовати; častite vaše roditelje i učitelje; частити значи обично у нас festlich bewirthen — pilo м пиће — začimati м. почињати — predji м. преци, die Vorfahren — scienim м. мислим. У речнику II. део код речи Scylla стоји овако: vir morski u sicilskom proljevu; proljev, die Meerenge; ми кажемо: мореуз, а пролљев или пролив значи у нас Diarrhöe — kraljevstvo neba м. небесно царство — značaj м. нарав, карактер; prijateljstvo, koje spaja sličnost značaja. Кад Цицерон вели: estque ea jucundissima amicitia, quam similitudo morum conjugavit,[1]) онда је ту мислио: сличност у нарави, у карактеру, слични, сродни карактери, die Charakterähnlichkeit. То је хтео рећи и г. Дивковић, али је узео такову реч, која се у овом случају у нас не говори; и ако der Charakter каткад значи и значај, али у овом се примеру та реч не разуме, а најмање ће је разумети првошколац, јер значај је у нас die Bedeutung, das Kennzeichen. Но осим свију је најоригиналнији у II. делу у §. 99., 8. пример који гласи: Marljivim vježbanjem izbrusiste si pamet. Г. Дивковић хтеде рећи: изоштристе памет, памћење, memoriam acuere, das Gedächtniss schärfen; избрусити кога значи у нас: кога изгрдити, ис-

[1]) Cicero de officüs lib. I. cap. 17. на крају.

псовати, increpare aliquem, Jemanden laut tadeln, schelten, aushunzen, даклем: ihr habt euer Gedächtniss ausgehunzt!! Živeti u dan, сасвим по латинском и немачком: in diem, in den Tag hinein leben; ми кажемо: живети без рачуна, без главе.

Необични а често и неразумљиви су српском ученику неки глаголски облици, каквих има у овим „lat. vježbama“ као н. пр. umnažati м. умножавати, множити — spasili, da ne spasi, м. спасли, да не спасе, retten — ranjati м. ранити: vepar ranja lovce[1]) — presadjati м. пресађивати — brigati se, м. бринути се — izgledavati м. изгледати. Чудноват је облик iznašaste место: изнађени; da nisu iznašaste tolike umjetnosti; da su umjetnosti od Fenićana iznašaste — prezirajmo, prezirajte, м. презиримо, презирите — počinjati, м. чинити: zli ljudi ne počinjaju mnogih opačina, место: не чине многе опачине; почињати у овом значењу нема у нашем језику; иначе почињати у нас значи anfangen, incipere — pospješavati, м. унапредити, потпомагати: vriedan gradjanin pospješavati će dobro domovine; поспешавати би у нас значило: Fortschritte machen — priučaj se (навикни се) м. приучавај се — opominjaj, м. опомињи — opažavati м. опажати — žedjati м. жеднети — utažati м. таложити. стишавати — kažnjivati м. казнити — ojačivši м. ојачавши — uzdavati se м. уздати се и т. д.

Најпосле има у г. Дивковића доста таквих примера, који су против синтактичних правила и који стоје у очитој опреци са духом српског језика. То је врло велика мана; јер из оваквих примера треба да научи ученик преводити латинског писца на свој матерњи језик, а превод треба да је коректан и прикладан духу матерњег језика. Ево шта у том погледу вели чувени Негелсбах: „Uebersetzen heisst die Gedanken und ihre Form so in eine andere Sprache übertragen, dass die Gedanken rein in einer Form ausgeprägt erscheinen, die dieser Sprache adaequat ist.“ — — „Durch jenes sclavische, sogenannte wörtliche Uebersetzen entsteht oft ein Kauderwelsch, und jenes freie Uebersetzen ist oft ein willkürliches; die Uebersetzung darf aber keines von beiden sein; sondern die Muttersprache muss in

[1]) Најбоље је избегавати такове глаголе, код којих је тешко разликовати тренутну и трајну радњу.

ihrer grössten Schönheit aufgeboten werden.[1]) — —“ А на другом месту вели: „Ferner muss man, um den Schriftsteller der Jugend nahe zu bringen, mit aller möglichen Uebersetzungskunst eine möglichst vollkommene Uebersetzung liefern, d. h. finden lassen. Dies ist die Blüthe des Verständnisses.“[2]) Осим тога не могу пропустити, а да још не наведем оне важне речи Туновог организацијоног нацрта, где говори о томе, на што ваља пазити, кад се преводи на матерњи језик: „Das Ergebniss der bezeichneten Erklärung (т. ј. des Schriftstellers) muss eine treue und geschmackvolle Uebersetzung sein. Diese Forderung ist auf jedem Punkte des stufenmässigen Aufsteigens zum Schwereren zu stellen und zu erreichen. Zur Treue gehört, dass der Lehrer weder den Schülern noch sich selbst ein nur halb und ungefähr treffendes Wiedergeben der lateinischen Worte, Wendungen, Satzverbindungen nachsehe, während er dabei jede Verletzung der Gesetze der Muttersprache, namentlich auch in Wortstellung und Satzfügung, ebenso als Fehler behandelt, wie diess beim Uebersetzen in das Lateinische als sich von selbst verstehend angesehen wird. Es gehört zur Treue aber auch, dass der Lehrer jeder Entkräftung des Gedankens durch die Uebersetzung möglichst entgegentrete. Hiedurch selbst wird die treue Uebersetzung zu einer geschmackvollen werden, indem sie, ohne jede Verletzung des Charakters der Muttersprache, den Charakter und Ton des uebersetzten Schrifstellers wiederzugeben sich bemüht.[3])

Да видимо сад, како изгледају хрватски примери г. Дивковића према овим правилима и начелима, и како ће се из тих примера српски ученик научити верно, коректно и укусно преводити латинске писце на српски језик.

Реченице састоје се из појединих речи; каквих речи има у хрватским примерима г. Дивковића, о томе су се наши читаоци довољно могли уверити из свега онога, што до сада напред наведосмо; а сад ћемо изнети неке реченице по њиховом синтактичном склопу. Да почнемо од глагола. Г. Дивковић свуда без разлике преводи латинске пасивне реченице такође и на хрватски у пасив. Но не смемо сметнути с

[1]) Gymnasialpaedagogik, стр. 39.
[2]) Ibid. стр. 34.
[3]) Organisations-Entwurf. Anhang. стр. 113. с.

ума, да у нашем језику управо и нема правог и потпуног Passiva; оно, што се у нас узима као Passivum, то је све описано или активом и са рефлексивом се, или са Participom Perfecti и помоћним глаголом јесам, као што то признаје и сам г. Дивковић у својој хрватској граматици I. део, §. 86.

Па и такови се облици у нас чују ређе, јер наш језик воли активне него ли пасивне облике. Такови пасивни облици говоре се у нас обично само у будућем и прошлом времену, као: читаће се, читан је; победиће се, побеђен је. Немцу је лако у том погледу, јер у немачком је Passivum потпуно развијен; али у нас је тешко, а признајем, да је за српско-хрватског учитеља најтеже, јер треба да изнесе ученику у матерњем језику адекватни облик за латински Passivum, а нема га развијеног. Али г. Дивковић знао се и ту помоћи, јер он је, поводећи се за немачким језиком, у својим „latinskim vježbama“ саставио сам на своју руку неки особени Passivum, кога нема у нашем језику. А како изгледају такови хрватски пасивни облици г. Дивковића, ево неколико примера: kraljica biva hvaljena — bivaš kažnjen, pak ipak ne bivaš popravljen — zviezda biva danju potamnjivana — bivamo nasladjivani, (место: наслађујемо се) — koze bivaju zatvarane — koliko god puta bivam vredjan — zlo raditi bivam riedko siljen — golub i kokoš biva prodavana — bivam čuvan — pjesnik biva slušan i čitan — slavulj biva rado slušan — vesli biva brod kretan — sviet biva božjom providnošću ravnan — golubovi bivaju lasno poplašeni — izvrstno bivate odgojivani — lievo krilo (vojske) biva pobedjivano — ti bijaše od nas obuzdavan — kad bijaste podučavani običavaste šutjeti — vi bivaste rado slušani od svojih učenika — незгодан је овај пример: glava se ne pokrivaše od Grkà — Nećeš uviek biti opominjan, naskoro će se pogibelji od tebe samoga odbijati. — Oni učenici maknuti su iz škole (отпуштени) — ako bude od vas u svih stvarih mjera uporavljana — neka se mjera od vas uporavlja — ne će ti biti nepoznato, kojimi muževi sam ja štićen bio, место: од којих мужева — mržnja običaje se ublaživati — prijateljstva običavaju se brzo raztvarati. Но што је најчуднovатије код г. Дивковића, то је — што он претвара и такове хрватске примере у Passivum, у којих глаголи нису транзитивни као: Odgovarati pravo ne bivate smetani — bit ćete skoro stra-

hovani kaznom, сасвим по немачком: ihr werdet nicht gehindert, ihr werdet geschreckt werden; али такове се реченице не могу у нас казати пасивно, јер су сметати (коме) и страховати, sich fürchten, интранзитивни глаголи. Исто је тако погрешан пример: bog stvori zemlju, da se od ljudi obitava, dasz sie von Menschen bewohnt werde, ut incolatur; тако се може рећи немачки и латински; али у нашем се језику не може, јер обитавати или боље становати, јест глагол непрелазан, и значи wohnen, али не: bewohnen. Incolimus, habitamus terram, wir bewohnen die Erde, кажемо ми: станујемо на земљи. — Brigom biva pamet jačana, wird gestärkt; али јачати је интранзитиван глагол и већ сам по себи значи: erstarken, stärker werden; треба дакле рећи: памет бригом јача — providnošću bogova biva vladan cieli sviet — mudrost božja, kojom se cieli sviet vlada — božjom se providnošću sviet vlada — da se државе ne vladaju zakoni, све сами пуки германизми: die Welt wird regiert; ни такови се примери не могу казати пасивно, јер глагол владам није транзитиван; ми кажемо: владати ким, чим, али не кога, шта; а владати се у нас значи: sich aufführen, benehmen, sich nach etwas richten, те по томе: cieli se sviet vlada, значи у нас: die ganze Welt führt sich auf, или: richtet sich nach. — Особито је погрешан и неразумљив 12. пример у I. делу §. 55.: kadkad se i dobri ljudi potvaraju od zlih zločini. Ко разуме то? Зар првошколац? Г. Дивковић хтеде рећи: каткад зли људи потварају злочине на добре људе; а пасивно би се пре рекло: злочини се потварају на добре људе. Исто су тако скроз погрешни ови примери: Pošlje smrti biti ćemo sudjeni od boga — nitko ne bude sudjen prije, nego li što bude tužen. Та не каже се судити кога, већ судити коме: бог ће нам судити; никоме се неће судити.

Латински Plusquamperfectum fueram, ich war gewesen, преводи г. Дивковић са: bijah bio, као: Mi bijasmo uvjek bili svjetnici mira — Vas grad bijaše bio pljen pobjednika — I ti bijaše bio velik dio domovine svoje — Zašto ti ne bijaše bio marljiv i pažljiv? — Ja sam često u vas bio, nu vi ne bijaste nikad u mene bili (место: код вас, код мене). Овакав Plusquamperfect не постоји у нашем језику; латинско fueram преводимо ми као и ni, био сам.

Али сад долази нешто, што морамо јако замерити г. Дивковићу. Дивковић у својој хрватској граматици у „nauci o izreci“ на страни 59. а §. 70. вели, да су глаголски облици: užinajuć, pjevajući, igrajući, adverbia verbalia praesentis. Тако је. Али је познато, да се adverbia не могу деклиновати, па се ипак г. Дивковић усудио, да напише овакове хрватске примере (I. део стр. 68.) Zeleneće se livade nasladjuju oči (prata virentia, die grünenden Wiesen) — Zdrave ljude razveseljuju pjevajući slavulji jako (lusciniae cantantes, die singenden Nachtigallen) bolesne pako, želeće san, muče (somnum cupientes) — Bludećemu pokaži put (erranti, dem Irrenden) — Dolazeću smrt ne prima nitko veseo (appropinquantem mortem, den kommenden Tod) — Učećemu se nije dug dan (discenti, dem Lernenden). (II. део стр. 86.): Bez zakona, zapovjedajućih dobro i zabranjujućih zlo — Brodari motre krmilara sjedećega na krmi i držećega krmilo (in puppi sedentem et clavum tenentem). — Opominjaj krsmajućega (mone cunctantem, den Zaudernden) — Svako radjajuće se zlo (omne malum nascens) — Ne slušaj laskajućih rieči (verba blandientia, schmeichelnde Worte) — Ići u susret vraćajućemu se otcu (patri redeunti, dem zurückkehrenden Vater) — povraćajućega se Alcibiada (Alcibiadem redeuntem). Овакови се примери у нашем језику не могу преводити према латинском, јер то је најгрубља повреда карактера и духа нашег језика. Participia praesentis морају се у нас решавати или са који, која, које, или са кад, док. Дакле: prata virentia, ливаде, које или кад се зелене — lusciniae cantantes, славујн, који, или кад певају — sine legibus imperantibus, без законâ, који заповедају — mone cunctantem, опомињи онога, који оклева — discenti, ономе, који учи — erranti, ономе, који блуди, тумара — mortem appropinquantem, смрт, која, када долази — patri redeunti, оцу, када се враћао и т. д.; а пример: brodari motre krmilara sedećega i držećega krmilo, треба да гласи мотре крмилара, где седи и где држи крмило. За примере овакове врсте вели и сам г. Дивковић у II. делу „latinskih vježba“ у §. 118. ово: „Participij praesentis activi za glagolom audio i video prevodi se hrvatskim infinitivom, participiem adverbialnim (sic) ili veznikom gdje, па“ крај свега тога ипак је оне примере тако изнакарадио, да нису за читање а још

мање за учење. Овом приликом ваља нам још узгред приметити, да г. Дивковић у „latinskim vježbama“ облике: седећи, певајући ит. д., назива адвербијалним партиципом, што нема смисла, јер је contradictio in adjecto; а овамо у својој хрватској граматици назива исте облике adverbia verbalia praesentis, као што напред споменусмо. Г. Дивковић није дакле конзеквентан у постављању граматичких правила, па чему ће се онда ученик научити из таковних школских књига?!

Даље су нам упали у очи још ови некоји хрватски примери, који су како против граматике, тако и против духа српског језика, као: slava sliedi kriepost kao sjena — ako budeš sledio voditeljicu narav (naturam ducem) — bježi naslade — bježimo laž — razbor (м. разум) nas uči, što da radimo, a što da bježimo, (место: шта да избегавамо, чега да се клонимо); oni se drže mudrimi, koji ne bježe nijednu pogibelj. Глагол бегати у нас је интранзитиван; а избегавати је транзитиван; иначе се говори: бегати од чега, клонити се чега; — Učenik se neka pokorava učitelju (место: ученик нека се покорава) — svaki se zločin neka kazni (м. нека се казни) — Je li je čovjeku potrebitiji vid ili sluh (место: је ли потребитији) — ne pitam, je li ste mi neprijatelji (место: јесте ли ми) — zdravlje tiela umnaža zdravlje duha (место: телесно здравље, душевно здравље) — razbor sam zahtieva, da ljubimo krepost i da joj uviek prijamo (место: да маримо). — Nosi se s takovimi riečmi (м. одлази, торњај се). — Ne brigamo se (м. не бринемо се) што Epikurovci tvrde, ili niječu (м. поричу) — Baktra je stala (м. лежи) pod gorom Paropamizom — slava Ciceronova kao konzula (место: Цицерона, као) — nisu bile rieči govornika jasne (м. говорникове) — Ja sam od svoje volje marljiv, ti zapovedju učiteljevom (место: по заповести) — ne manjka mnogo, da nisam najbjedniji (место: мало те нисам) — za Romula se kaže, da je sagradio Rim imajući osamnaest godina (sic) — bog ima kraljevstvo neba i zemlje (место: царство, власт над небом и земљом — U najvećih duhovih često se radjaju želje časti, gospodstva, moći i slave (место: жеље за чашћу, за господством, за моћи, за славом) — inter arma silent leges, превео је г. Дивковић: medju oružjem šute zakoni (sic) — Onkraj Oceana položena je Amerika (место: с оне стране океана лежи Америка) — Tko će se veseliti nad ne-

srećom drugih, сасвим по немачком: sich über etwas freuen (место: ко ће се радовати туђој несрећи) — Roditelji se nad nesrećom svoje djece žaloste, опет по немачком: sind über etwas traurig (место: жалосни су због или са несреће) — sagnuta koljena ne odavaju uviek pobožnosti (место: савијена колена не одају побожност) — mnogo je rabljena poslovica, ein vielgebrauchtes Sprüchwort — mnoge rieči, koje su bile nekoč u porabi, Wörter die im Gebrauche waren, све сами пуки германизми — Kadmo je obreo umjetnost pisanja (м. пронашао је) — mudrost ima se držati umjetnošću življenja (sic) — svaki se ima ugibati sumnji hvastanja (м. има се клонити сумње) — grad sazidan po Romulu (м. од Ромула) — Da ne mrzite zla vladanja, ne biste ljubili dobroga (м. зло владање — добро) — ne ljubimo nenavidnikâ i lakomaca (м. ненавиднике и лакомце) — sad znam mnoge stvari, kojih (м. које) prije ne znadjah — nu svega ne ćemo svim reći (м. све) — da niste opomenuli zlih dječaka (м. зле дечаке). Приметили смо, да г. Дивковић мење скоро увек генитив поред негативних глагола у овим и још неким примерима; и ако то бива у нашем језику, особито партитивном и неодређеном смислу, али не бива увек. Нејасан је овај пример: Sula bojaše se Cezara kao mladića više od svih starijih prijatelja — čaška ruže м. ружина или од руже. — Погрешан је пример: na Kapitolu bijaše hram Jovov, Junonin i Minervin (м. Јова, Јуноне и Минерве); у таковим се случајевима супстантив не претвара у адјектив; а где би требао да стоји адјектив, тамо га г. Дивковић није метнуо, као у овом примеру: vrlina sudca jest pravednost, vrlina vojnika hrabrost (м. врлина сучева, војникова) и т. д., и т. д.

Ето се из тога могу најбоље уверити наши читаоци, каквим су језиком и у каквом духу писани хрватски примери г. Дивковића, које је земаљска хрватска влада препоручила, и из којих треба да српски ученици гимназије карловачке уче латинске писце преводити на српски језик, и у српском духу. Но таковом се књигом то не ће и не може постићи. Јер чудно ли одударају ови хрватски примери према оним напред наведеним начелима: да се превод не сме огрешити о карактер и духматерњег језика, и да се у ваљаном преводу управо огледа

зрело схваћање и потпуно разумевање дотичног страног језика, са кога се преводи!

С тога ће бити најбоље, ако висока хрватска влада, према свим оним педагошким обзирима, што споменусмо у овој расправи, не буде толико захватала у избор школских књига на гимназији карловачкој, јер summum jus summa injuria, већ нека се задрже хрватске школске књиге за хрватске гимназије, којима су и намењене, а српској гимназији нека се оставе српске књиге, које су српски учитељи, према њиховим школским приликама, израдили и издали са толико труда и материјалне жртве, а све у корист школске наставе и својих ученика. Јер као што ми не намећемо своје школске књиге хрватској школи — а не би их ова јамачно ни примила, баш и да су оне боље — тако и српској гимназији поред својих књига не требају хрватске, а најмање такове књиге, које су на штету српској школској настави написане језиком, као ови Дивковићеви хрватски примери. Suum cuique!

Ф. Оберкнежевић.

МАТИЦА СРПСКА.

Главна скупштина 7. (19.) септембра 1878.

У присутности повереника политичке власти г. Радослава Манојловића, варошког капетана новосадског.

Председник: Стеван Брановачки, кр. саветник.

Секретар: А. Хаџић.

Присутни чланови: Подпредседник др. Стеван Павловић, Гавра Поповић-Котур, Корнел Јовановић, Арон Поповић, Данило Манојловић, Милош Димитријевић, Јован Грчић, Арсен Ћирић, др. Илија Вучетић, Миша Димитријевић, Марко Шилић, Милан А. Јовановић, Тома Зековић, Ђура Стојковић, Живко Ђурић, Јован Максимовић, парох из Черевића, Нестор Миковић из Сентомаша, Јефта Мунћић, др. Илија Огњановић, др. Лаза Станојевић, Александар Јовановић, др. Младен Јојкић, Живан Косировић, Светозар Савковић, Влада Стратимировић, Никола Станисављевић, Коста Радовановић, др. Михаило Полит-Десанчић, Стеван В. Поповић, Мита Савић, Александар Сандић, др. Милан Савић, Стеван Јефтић, Ђорђе Шевић, Филип Обркнежевић, Арса Бермеков из Арада, Стеван Лекић, Ђока Николић из Меленаца, Павао Гостовић, Павао Новић и Сава Петровић, актуар.

Бр. 1. На позив председников бирају се у одбор, који ће присутне чланове оверити, ови чланови матични: др. Младен Јојкић, др. Илија Вучетић и Лаза Станојевић.

После десет тренутака јавља др. Младен Јојкић у име изасланог одбора, да сви присутни чланови имају право гласа на овој скупштини.

На основу тога извештаја проглашује председник све присутне чланове за оверене и отвара скупштину у $9^1/_2$ сахата пре подне.

Бр 2. Председник Стеван Брановачки поздравља и отвара скупштину говором, у ком излаже радњу управнога одбора матичиног од прошле до овогодишње главне скупштине, т. ј. од 18. (30.) августа 1877. до 7. (19.) септембра о. г, овако:

„Славна скупштино Матице Српске! Управљајући одбор по постојећем пропису, и надлежној дужности му, позвао је вас, високопоштована господо, у данашњу главну скупштину, да пре свега, саслушавши, шта се у последње време догодило и радило — приступимо к расправи и решењу

у програму назначених предмета. — А пошто смо се у довољном броју на ту цељ скупили, ја вас свесрдно добродошлицом поздрављам и отварам седницу!

Ја ћу пред вас изнети радњу управљајућег одбора; а г. Миша Димитријевић биће добар поднети извјешће од стране књижевног одсека и одбора.

Управни одбор држао је од прошле главне скупштине до сад 9 седница, у којима је осим редовних текућих послова обавио још и ове знатније предмете:

1. Према одлуци лањске главне скупштине изражена је Христофору Шиффману захвалност ради оснивања стипендијске закладе од 10.000 Ф., и замољен је, да пошље своју слику за галерију матичину, које је он и учинио.

При крају прошле године довршена је пред кр. котарским судом у Илоку расправа оставине пок. Петра Костића, дакле једва после 12 година. Оставинске непокретности преписаће се на наследнике костићеве, али ће се на истима грунтовно укњижити и потраживања, што их има костићев фонд услед разрачуна с наследницима.

Учињено је извиђење у погледу потраживања вуковарске општине од 430 Ф. 43 н. из фонда Гавре Романовића. Извиђење то чинио је г. др. Александар Пејичић одветник у Вуковару, и по његовом мњењу није дужна „Матица“ из фонда романовићева платити горњу своту, јер није доказано и не може се доказати: да Романовић закупну своту од 430 Ф. 43 н., од А. Пауновића примљену, није у благајну унео и спровео, јер је дотични благајнички дневник општина вуковарска изгубила, те ће општина путем парнице имати, ако хоће — пре свега свој захтев оправдати. У том смислу одговорено је и општини вуковарској.

2. Поштована гђа Јелисавета дра Јована Суботића из Осека поклонила је „Матици“ један српски асигнат од године 1848. у вредности од 5 Ф., који је стављен у благајну на сачување.

3. Његово високопреосвештенство, г. Теофан Живковић, епископ горњо-карловачи, послао је „Матици“ на поклон две оригиналне слике пок. сликара српског Павла Симића, од којих једна представља „Бирчанин-Илију“, а друга „Хаџи-Ђеру и Хаџи-Рувима,“ а црпљене су из српског устанка на дахије. Родољубивом дародавцу изјављена је захвалност на том дару.

4. Фонд пок. Софије Пасковићке, — што га је родољубива оснивачица оставила у спомен своме сину Ђорђу на стипендије и на књижевне цели, — осигуран је сада потпуно, пошто су наследници потписали изјаву и обвезу, која је грунтовно укњижена.

5. Довршена је расправа оставине пок. Терезије Остојићке рођ. Зовукове из Суботице, која је завештала, да „Матица“ сваке године подели књижевном производу награду од 50 дуката. Г. Светозар Милутиновић председник судбеног стола у Залаегерсегу, као извршилац њене последње воље, послао је „Матици“ и основно писмо о закладе

родољубиве завештатељке. И тако ће та заклада већ до године моћи ступити у живот.

6. Др. Ђорђе Мијатовић из Новога Сада, који је не давно преминуо, оставио је „Матици Српској“ цело своје имање: да се оснује научни фонд, из кога ће се награђивати социјалистичка и природно-философска дела. Расправа те оставине још је у течају, а добит отуда стављен је у далеку будућност; и исход ствари одвеч је проблематичан.

7. Завештао је „Матици“ пок. Павле Јеремић из Манђелоса (у Срему) 200 ф. на умножење оне закладе стипендијске, која припомоћи потребује. Уједно је условно поставио „Матицу“ за наследницу целог његовог имања, које по судској процени износи 12,980 ф., с правом слободног и таквог располагања, које ће најбоље у корист општој просветној српској ствари ићи онда, у колико и кад именованим његови наследни сродници буду изумрли.

8. Што се пак тиче текелијиног фонда, управни је одбор према одлуци прошле главне скупштине, поднео преко Њ. Светости патријарха српског представку Његовом Величанству, најмилостивијем краљу нашем. Св. патријарх је пропратио ту представку с препокорном молбом, да стипендијски фонд Саве Текелије и даље остане под руковањем матичиним. Али је Њ. Величанство највишим решењем својим од 28. октобра 1877. одбило матичину представку и наредило, да кр. уг. министар просвете и црквених послова преузме текелијин фонд од „Матице,“ и да га стави под државно руковање, док се за то не нађе способан верозаконски орган; а духовни надзор да се повери пештанској српској црквеној општини.

Затим је високо кр. уг. министарство просвете, отписом од 6. марта о. г. бр. 3953., у смислу највише одлуке Њег. Величанства, наредило предају текелијиног фонда за 2. април о. г. и доставило је и упутство за ту предају. На ту наредбу поднео је управни одбор високом министарству образложену представку, да се предаја текелијиног фонда изврши у другој половини јула о. г. и то из ових разлога: Што се предајни списи, који су пре годину дана били зготовљени, имају најпре допунити, исправити и у ред довести; а треба најмање два месеца, док се рачун о текелијиној заклади зготови, док се главна књига текелиног фонда закључи, док се из ње зготови исказ о потраживању у главници и каматама, и списак свију аката, који се тичу парница, које су још у течају, и док се зготови тачан опис свију непокретности текелијиних; даље, што се у високој наредби не наређује, где ће да плаћају дужници своје интересе за време предаје и после свршетка исте; што није наређено, на који начин да се предају покретна и непокретна добра текелијина у Будим-Пешти и Араду; даље, што је вис. министарство ради припреме за предају од пре наредбом својом од 1. новембра 1876. дало рок од 3 месеца дана, који се после још са два месеца даље продужио, а за допуне и исправке на исправама за садању предају требаће најмање три месеца дана; даље, што је од преке потребе, да се издаду прелазна наређења, пре него што пређе текелин фонд у државно руковање; и најпо-

сле, што је најзгодније време за извршење предаје онда, кад се полугодишњи рачуни закључе и зготове.

Међу тим је управни одбор матичин издао био налог свима својим органима, да зготове дотичне извештаје и списе за предају.

Мало час споменуту представку управног одбора ради продужења рока због предаје упитнога фонда, није високо министарство уважило, него је за владиног повереника за предају текелиног фонда наименовало вел. жупана новосадског г. Л. Флата, који је по наредби вис. министарства издао упутство „Матици“, да се рачунски дневници, главне књиге и рачуни с 31. мартом о. г. закључе; и да се за време предаје посебни дневници воде о примању и издавању, који ће се после свршене предаје поднети министарству; а да привремене дневнике и рачунске књиге имају водити досадањи чиновници матичини. У погледу рачунске стране предаје изаслало је високо министарство ради контроле рачунарског чиновника Јована Сеге. Осим тога суделовала су при предаји и два члана српске православне општине пештанске, и то: Др. Константин Пејичић, надворник текелијиног завода, и Ђорђе Јерикоглу, адвокат.

Од стране „Матице Српске“ овлашћени су били на ту цел: Председник Стеван Брановачки, а у колико би исти препречен био, подпредседник др. Стеван Павловић; члан управног одбора и главни фискал др. Илија Вучетић и секретар Л. Хаџић, т. ј. да „Матицу“ овде у Н Саду заступају при предаји и да потпишу дотичне списе, који се предаје фонда буду тицале; даље за предају остале текелијине имаовине у Араду и Будим-Пешти одређени су били од стране управног одбора: главни фискал др. И. Вучетић и секретар А. Хаџић.

Последња двојица, као изасланици и заступници матичини при предаји текелијног фонда, поднели су о овом делању извештај, по коме саопштавам ово:

Предаја текелијиног фонда овде у Н. Саду започета је 9. априла о. г. по рим., а завршена је 6. маја о. г.

Пре свега закључио се дневник текелијиног фонде 31. марта о. г. и том се приликом нашло, да је износило

Примање — — — — — — — — —	9437 ф. 17½
Издавање — — — — — — — — —	7987 ф. 88
и тако је износила готовина у каси — — — —	1449 ф. 28½

За тим се приступило предавању обвезница, које је изасланство са свима прилозима заједно подробно прегледало и о њима исказ са 13 рубрика зготовило.

По том исказу предано је:

1. У приватним обвезницама — — — — — —	214,068 ф. 55
2. У државним обвезницама — — — — — —	9,500 ф. —
3. У новим обвезницама после 31 марта о. г. — —	1.300 ф. —
Свега —	224,868 ф 55
У доспелим каматама до 31 марта о. г. — — — —	16,882 ф. 03½
У преплаћеним каматама — — — — — — —	1,046 ф. 75

Стање текелијиног фонда увето је онако, као што се нашло са 31. мартом о. г.

У погледу плате чиновника матичиних предложило је изасланство високом министарству, да текелијин фонд и даље подмирује трошкове око плаћања чиновника за оно време, за које су исти изабрани, пошто су чиновници већином због текелијиног фонда с министарским одобрењем били изабрани и пошто ће исти још за неко време доста посла имати давањем нужних разјашнења и извештаја, који ће по природи саме ствари потицати. Но на овај захтев немамо још данас с вишега места никаква решења.

За вођење парница текелијног фонда, као и за наплату доспелих камата, опуномоћен је од изасланства главни фискал друштвени др. И. Вучетић.

На 1300 фор. процењени адиђари, као и стари новци и печати породице текелијине, остављени су на потраживање матичиних изасланика до даље наредбе министарске у сахрани матичиној.

Да се не би текелијином фонду каква штета напела, упућена је благајница матичина, да и даље води дневник о примању и издавању текелијиног фонда до даље наредбе министарске. Према томе закључен је дневник 6. маја о. г. и нашло се, да је од 1. априла о. г. било

Примања — — — — — — — — —	4,126 ф. 28½	
Издавања — — — — — — — —	625 ф. 85	
Готовине —	3,500 ф. 43½	

Од те готовине послано је кр. уг. централној државној каси 3000 ф., а 500 ф. 43½ н. остали су на подмирење нужних трошкова око руковања.

Све државне и приватне обвезнице послало је изасланство уз списак кр. уг. централној државној каси поштом у Будим-Пешту.

11. маја о. г. кренуло се изасланство у Арад, где се до 16. маја о. г. бавило, и тамо текелијине куће и земље предало.

По изводу из рачунских књига текелијиних дугује арадска варош још 302 фор. 44 н. То потраживање према разрачуну са арадском вароши на лицу места не стоји, и тако ће се брисати.

Дуг Лазара Данијела од 315 фор. 70 н. и дуг Мошоци Габора од 137 фор. 33⅓ н. не постоји више, по што је исте пуномоћник друштвени Димитрије Крестић тужио, и те дугове судским путем наплатио.

По рачунима арадског пуномоћника друштвеног, Д. Крестића, које је водио од 1. јануара до 31. марта о. г., а које ће овамо поднети, износило је:

Примање — — — — — — — —	1192 фор. 81 новч.	
Издавање — — — — — — — —	856 фор. 65 новч	
Готовина — —	336 фор. 16 новч.	

По дневнику, што га је исти пуномоћник од 1. априла до 14. маја о. г. водио, било је:

Примања — — — — — — — —	711 фор. 44 новч.	
Издавања — — — — — — — —	180 фор. 79 новч.	
Готовина — —	530 фор 79 новч.	

који је новац и даље при пуномоћнику остављен, да њиме нужне трошкове подмири.

Кућу текелијину под бр. 9. на тргу св. Петра у Араду, коју је арадски пуномоћник на јавној дражби купио, али због које није могао уговор склопити, што је варош Арад парницу подигла била, жели сада иста варош купити. Изасланство је предложило министарству, да се прими понуда арадске вароши, и да се с њоме непосредно уговор начини.

У погледу куће на угљеном тргу под бр. 3. и куће на климентином тргу под бр. 451., предложило је изасланство министарству, да се испод процене продаду, али да се означи минимална сума.

Куће и земље текелијине у Араду предане су изасланству по списку, које је руковање истих и даље поверило арадском пуномоћнику, Д. Крестићу, с упутством, да и парнице текелијиног фонда и даље води.

Из Арада дошло је изасланство у Будим-Пешту, где је предају текелијиног фонда 18. маја о. године започело, а 10. јуна о. г. завршило.

Кућне и покретне ствари текелијиног фонда у Будим-Пешти предане су по списку. Највише је посла правила библиотека. Ту се морала предавати књига по књигу. По списку, који се мора из нова изготовити, има у текелијиној библиотеци 3225 дела у 5912 свезака Неке су књиге фалиле, које ће надзорник др. Пејичић, као чувар књижнице, накнадити. Надзор над кућама и све непокретне ствари, с библиотеком заједно, поверени су и даље дру К. Пејичићу. Тако исто умољено је надзорништво текелијиног завода, да свој рад и даље продужи, по упутству изданом од „Матице“, с тим додатком, да своје извештаје и представке подноси од сада до даље наредбе високом министарству.

Записник о целој предаји, односно примању, водио је, на молбу великог жупана, као владиног повереника, секретар матитин, А. Хаџић, у три примерка, од којих је један са свима прилозима од A. до Z. и A.A./1, 2, 3, 4, 5, 6 до B.B./1 и 2 предан владином повереniку, г. Андрији Флату; други изасланицима пештанске српске црквене општине; а трећи с приловима заједно поднели су матичини изасланици управном одбору, с том примедбом, да је сваки записник од чланова изасланства потписан и да се тако сваки од њих као оригинал сматрати може.

У опште примећују изасланици, да су права и интересе матичине својски бранили и заступали у течају те целе предаје.

Још напомињу, да је преузвишени г. министар просвете и црквених послова, кад су, као депутација, вођена од жупана, пред њега изишли, обећао, да ће гледати, да фонд текелијин преда на руковање српској црквеној општини пештанској. На питање њихово, за што се не преда фонд текелијин саборском одбору српском, као по закону за то позваном црквеном органу, одговорио је, да то с тога не може учинити, што у саборском одбору нема поверења. Уједно је и то напоменуо, да ће у државне папире претворити све обвезнице, ако пештанска српска општина не би хтела примити на себе руковање. Посебице пак, што се тиче одузимања текелијиног фонда испод руковања матичиног, извјавили

су изасланици преузвишеном г. министуру, да ту није поступио ни по праву, ни по правици, на што се он јако разљутио и тражио, да оправда тај свој поступак обичним изговорима, које су изасланици редом побили. У опште пак, по свему ономе, што су горе том приликом искусили, изасланици изричу, да би се фонд текелијин испод руковања матичиног одувео и онда, све кад би се „Матица“ и у Будим-Пешту преселила.

Међу тим и сад још привремено прима „Матица“ интересе од дужника текелијиног фонда, а по налогу великог жупана новосадског, шаље благајница матична кр. уг. централној државној каси у Будим-Пешту за текелијин фонд примљени новац, чим достигне своту од 1000 ф.

Држим, да смо се могли из горе наведенога уверити, да је, — како са стране управног одбора, тако и од стране изасланика за предају ушитнога фонда све могуће чињено, да се право и интереси матични у погледу овога текелиног фонда сачувају; шта више и много уважена и поштована господа посланици — др. Михаил Полит и Милош Димитријевић, устали су били и на самом земаљском сабору у обрану поменутих права и интереса матичиних са мушком снагом, језгровитим својим беседама одбили су и побијали све разлоге, с којима је хтео министар просвете, на питање: За што се тај фонд из руку и испод управе матичине одузима? — свој поступак оправдати; па и то све не могаше предупредити, да се оно, што је горе наведено, не догоди; али смо ипак дужни на овом месту више поштованој господи посланицима јавно признати њихово родољубиво заузимање за „Матицу“, њима захвалити и рећи: Бог вас срећне дуго поживио!

Не могу пропустити, а да овом приликом не напоменем и то, да је у овом кобном предмету — кад му је већ, у погледу „Матице Српске“, више изложена судбина изречена и у дело приведена била, саборски одбор с друге стране покушао био (у след оног превишњег решења Њег. ц. и кр Величанства, да вис. влада међувремено има текелин фонд руковати само дотле, докле вероисповедни орган не пронађе) са својим у поданичкој покорности високој влади, а кад то не имаде успеха, и па Њег. ц. и кр. Величаство управљеним представкама доказати: како је силом саборског устројства изречено и установљено, да српски црквени сабор и тога одбор имају са свима цркв. срп. народним фондовима, за каквог и овај, у речи стављени, без сумње има се сматрати, управљати и руковати, као такови верозаконски орган, какови се потражује — и препокорно молио, да му се најмилостивије текелијин фонд ради управе и руковања повери. Али, на жалост, и ове обе представке неимадоше бољу срећу од других свију — и саборски одбор са својом молбом буде просто одбијен.

У оваковим околностима у овој ствари не остаје нам ништа више чинити, но до боље среће, уздахнути и у себи рећи: Лакше се сноси трпљењем оно, што се променити не да; а себе у мирној савести тешити тим, да се у овом погледу све могуће на законитом путу чинило, и родољубива дужност у пуној мери вршила.

Само ипак отуда може се породити једна не мања, да не рекнемо кобна околност та, да се бојати можемо, да одузимањем текелијног фонда из руку матичиних наша административна средства са више хиљада форината могу бити ускраћена, — дочим се дакле за времена и за то побринути ваља: како ћемо у будуће опстанак „Матице Српске“, овај просветни завод, многима, као што ми се чини, трн у оку, осигурати? А то ће се тек тако моћи постићи, ако предстојећу нашу материјалну снагу на ум узмемо и с њом сваколика наша издавања у склад довести постарамо се и уредимо, што нам дакле благовремено чинити ваља.

Са овим завршујући извештај мој, умољавам г Мишу Димитријевиса, подпредседника књижевног одсека и одбора, да нам и он, што има, на среду изнесе и мене у томе заменити доброту има.“

Члан др. Илија Вучетић, главни фискал друштвени, доноси овај предлог: „По што је „Матица Српска“ како по тестаменту, тако и по своме од највишег места одобреном уставу једини законити руковатељ фонда текелијиног; и по што није никако наступило то време, да се у смислу основног писма текелијиног може руковање његовог фонда без саизволења „Матице Српске“ другоме коме предати: то главна скупштина, узимајући на знање извештај председников о предаји фонда текелијиног у руке високог кр. уг. министарства просвете и црквених дела, задржава и надаље своје право на руковање реченим фондом и свечано изриче, да ће „Матица Српска“ и по праву, које јој по тестаменту Саве Текелије, и по њеном од највишег места потврђеном уставу припада, сматрати за своју свету дужност фонд текелијин под своју управу сходним путем и начином у свако доба рекламовати, кад год околности и прилике то допустиле буду.“

Секретар друштвени, А. Хаџић, у свези са извештајем председниковим о одузимању текелијиног фонда испод руковања матичиног, предлаже, да скупштина изјави своју захвалност досадањем надзорништву текелијиног завода у Будим-Пешти, које је од „Матице“ поверене му дужности савесно, тачно и увек с највећом готовошћу и љубављу вршило.

Извештај председников би саслушан живом пажњом и попраћен бурним усклицима „Живио“, а како предлог главнога фискала тако и предлог секретара друштвеног једногласно усвојен.

Бр. 3. Потпредседник Миша Димитријегић извештава о раду књижевног одељења овако:

„Славна скупштино! У извештају своме од прошле године напоменуо сам бурна времена, у којима се наш народ налази, напоменуо сам их као сметњу, која миран развитак књижевног ряда спречава и задржава. На завршетку тога свога извештаја изразио сам, истина, и наду, да ће скоро сунце нове среће и лепшег живота синути, но, на жалост, морам признати, да сам се у своме лепом очекивању мало преварио. Облаци, што се над главом нашег народа купе, све су гушћи и страшнији, атмосфера око нас тако је загушна, да човек у њој скоро ни дисати не може, а хоризонт скучен па ужасан, да ти и најмирније око презне и

заигра, и најдубљи поглед усплахири се и малакше. Па и ако кад и кад уђе по нешто светлости у ову мрачну ситуацију, још то није она блага светлост питомога зрака сунчанога, него је то оштар одсев мује, који те прострели, пресече и пренерази. Тај сјај не припомаже ти, да можеш мирно разгледати ситуацију, но ти само на моменат осветљава позорницу, као да хоће да ти само покаже, у каквим се грозним страхотама налазиш.

У таким ужасним временима живи наш народ, па је ли могуће, да се у овако ужасном стању, у овој најљућој тразавици од грознице може још одати са мирном душом и ведрим челом на питом и миран рад књижевности и науке? Inter arma silent musae — та стара послолица примењује се данас на нас као што треба. Може се, истина, приговор учинити, да се громови, којима се данас небо игра, нису у нашим крајевима и над нашим главама непосредно ломили, но ја бих онда слободан био запитати, је ли ико био у стању да запуши уши тако, да му до њих не допре онај страшан звекет оружја, онај урнебески јаук од хиљада невиних страдалника, кад се све то у нашем најближем суседству, у дому наше рођене браће догађало. Заиста ове ванредне, ужасне и страховите прилике великог дела нашег народа нису могле а да не буду одутицаја и на књижевну радњу овостраног Српства. И наш народ на овој страни колебао се непрестано између наде и страха, између зебње и очекивања, и то његово грозничаво стање држим ја за поглавити узрок, што успеси наши на књижевном пољу нису онакви, какви би се у другим редовним околностима очекивати могли.

Но и ако можда књижевна радња матичина није потпуно онаква, каква би по њеном позиву и задатку и по очекивању од стране народа требала да буде, то ипак држим за своју дужност, да макар и о овој скромној радњи поштованим члановима рачуна дадем.

Први задатак Матице је ширење просвете издавањем књига.

Материјалне околности матичине нису допустиле да Матица у овоме правцу какву већу радњу развијати може. Осим 119. свеске „Летописа“, која се већ одавно у рукама читајућег света налази и осим 120. свеске „Летописа“, од које се сада баш пети табак штампа, није Матица никакво друго дело на свет издати могла. Но да би се овоме недастатку колико толико доскочило, књижевно одељење решило је на предлог свога члана Ст. В. Поповића, да Матица са напред осигураним извесним бројем претплатника покрене издавање „Библиотеке за народ“ забавног и поучног садржаја у обиму од 40—50 табака на годину, о чему ће се засебан предлог пред скупштину изнети.

Више је радила у другоме правцу а то је раздавајући награде изврсним књижевним производима. Па и овај рад сам по себи узет доста је скроман.

Ту је Матица пре свега издала награду од 60 фор. Јовану Борјановићу за његово дело „О воћарству“, пошто је овдашња књижара браће М. Поповића исто дело у своју накладу примила. — На основу

пресуде својих чланова Стевана В. Поповића и Ђ. Рајковића наградила је Матица „Увео листак“, приповетку Јаше Игњатовића са 150 ф. — По пресуди својих чланова Мише Димитријевића, А. Сандића и дра Илије Огњановића наградила је састављак Ђорђа Рајковића под насловом „Лукијан Мушицки и његов књижевни рад“ са 200 ф. и „Животопис Лук. Мушицког“ од дра Ђ. Мушицког са 50 фор. Први од ових састављака штампаће се у „Летопису“, а други у посебној књижици, уз коју би се додала слика пок. Лукијана, што би уједно био пристојан завршетак слави Мушицковој. — Усљед пресуде чланова дра Ђорђа Натошевића и дра Јов. Јовановића наградила је Матица дело Ивана В. Поповића под насловом: „Гимнастика као установа за развијање телесне и моралне снаге човека и народа“ са 150 ф.

Осим овде поменутих дела оцењивала је Матица још и друга дела, која по пресуди својих чланова оценитеља није могла наградити, а та су дела ова: „Народне песме Симе Цијука,“ којима су оценитељи били Ст. В. Поповић и Ђ. Рајковић; „Турци и хајдуци“, јуначка игра од Марије Малешевићеве рођ. Ракићеве, којој су оценитељи били Филип Обркнежевић и др. Милан Савић; „Мудар старешина или поука оца деци, књига за народ“, написана у стиховима од „православног српског свештеника Здравка“, којој су оценитељи били Стеван В. Поповић и Светозар Савковић; „Шокица“, позоришна глума од Илије Округића-Сремца, којој су оценитељи били др. Мих. Полит-Десанчић и Светозар Савковић.

Осим овога била су на оцени код Матице два дела, која су писци касније натраг повукли, али пре него што је о истима оцена донесена. Та су дела: „Слике из данашњег времена“, од Милорада Поповића Шапчанина, и „Историја бугарског народа“, од дра Милана Савића. Првоме су делу били оценитељи: др. Милан Савић и Филип Обркнежевић, а другоме: др. Милан Ђорђевић и Светозар Савковић.

Још се налазе код Матице на оцени ова дела, за које се истом оцена од чланова оценитеља очекује, наиме: „Критика суврмене педагогије“, I. део, од Стевана Ј. Радосављевића, налази се на оцени код дра Ђорђа Натошевића и Стевана В. Поповића; десет новела од непознатог писца, којима су ови наслови: 1. Зло суђење, 2. Несретна љубав, 3. Савета, 4. Јадници, 5. Седа девојка, 6. Комарац, 7. Самоубица, 8. Исповест једне осуђенице, 9. Полудео, и 10. Циганка, налазе се на оцени код дра Милана Савића и Илије Округића-Сремца; „Книва“ историјска новела од Миге Калића, налази се на оцени код дра Милана Савића и Илије Округића-Сремца.

Све ово напоменух с тога овако подробно, што држим да поштовани чланови треба да добију дубљи поглед у радњу књижевног одбора и одељења, и да сазнаду имена оних чланова, који својим саучешћем и својом сарадњом припомажу око напретка и развитка књижевне радње матичине.

На месту би овде било да споменем она дела, или управо оне теме,

из које књижевно одељење хоће да распише награде за идућу годину, но о овоме ће се поднети сл. скупштини посебан предлог.

Од стране књижевника и поч. члана матичиног г. Гаврила Витковића учињена је Матици понуда, да прими на издање и награду његов превод Калајеве „Историје Срба“, но матична средства нису допуштала, да се упушта у награђивање тако повећег дела.

Књижевник Јаша Игњатовић, чија је дела Матица откупила била, и од којих је једну свеску издала, а са издавањем даљих свезака због оскудице новчаних средстава престала, захтевао је, да му Матица дозволи, да он сам настави издање својих дела. Но што Матица не би још за неко време могла приступити овоме издању, то је одобрила захтевање Јаше Игњатовића с тим, да издања даљих свезака имају бити у истом формату, у ком их је Матица почела издавати, како би са већ изданом првом свеском једну целину састављати могла.

Не могу а да не споменем сл. скупштини једну пријатну околност, која припоможе, да Матица може своју књижевну радњу у неколико раширити, а то је сл. скупштини већ познати легат пок. Терезије Остојићке рођ. Зовукове, која је оставила да се сваке године по 50 Д издаје у име књижевне награде. Матица је у договору са извршиоцем последње воље добротворкиње пристала на закладно писмо у погледу подарења поменуте награде. По томе основном писму награду подарује Матица Српска. Њој у делокруг спада означити предмет за награду и пристојбу досудити оној особи, која се заслужна покаже. Ако би временом М. С. престала, то суботичка српска црквена православна општина, која закладом рукује, може право издавања и досуђивања награде на друго које српско књижевно друштво у опсегу аустро-угарске монархије пренети. Ако никаквог српског књижевног друштва после престајања Матице не би било, издавање ове награде има се на 5 година обуставити, за које време, ако се такво друштво не би склопило, право издавања награде има се на 5 година обуставити, за које време, ако се такво друштво не би склопило, право издавања награде и одређивање предмета за награду, како у будуће, тако и у погледу дотле већ умножених књижевних пристојаба, врши сама српска црквена општина суботичка по оцени бар двојице у дотичној струци признатих српских књижевника. Издавање књижевне награде бива само једанпут у години, и то на дан рођења завештатеља Јована Остојића 24. јуна, и на дан рођења Терезије Остојићке 24. априла, на изменце, и овај ред има се тачно оджавати. У тој цели М С. известиће српску црквену општину о успеху стецишта и у случају досуђења књижевне награде предименована општина дужна је 50 Д царских без икаква устезања Матици издати. По себи се разуме, да у колико би стечај безуспешан остао, Матици у делокруг спада неизданом наградом према опредељењу у доидућој години расположити, и то или као засебном пристојбом, или је спојити са наградом те године. Колико је ово по Матицу уопште пријатна околност, у толико је двапут пријатнија, што ова заклада с места у живот ступа, и већ

ове године ће се не једна него две награде (због пропуштене прошле године) издати, о чему књижевно одељење посебан предлог подноси. Не могу се још растати, а да штедрим књижевним добротворима овде у јавној скупштини не усликнем: Слава им!!

Књижевно одељење у старању своме око што обилније књижевне радње и што живљег додира међу књижевницима решило је било зимус, да се осим седница књижевног одељења заведу повремени месечни књижевни састанци, на које би се сви чланови књижевног одељења и други интелигентни људи, који се за књижевност интересују, скупљали, и на којима би се без сваке званичне форме ли књижевне ствари, а на име појави како наше, тако и стране књижевности у отвореном пријатељском разговору претресали. Оваква састанка била су само два, и док је, као обично у народа вреле крви, на првом дворана матичина дупком пуна била, на трећи састанак већ нико није ни дошао, тако, да се ова лепа институција, истом што је поникла, одмах и напустити морала.

Не смем завршити овај извештај о књижевној радњи матичиној, а да не споменем већ уобичајену свечану седницу књижевног одељења о св. Сави. Иста је ове године држана, и на њој је прво председник сакупљене госте беседом поздравио, а за тим је члан С. В. Поповић држао говор у спомен почасних чланова матичиних, што су прошле године преминули, у спомен Косте Николајевића, дра Јанка Шафарика и Јована Гавриловића. Са те светковине послан је и поздрав дру Ђури Даничићу приликом прославе његовог тридесетогодишњег књижевног рада, коју је светковину истога дана српско академичко друштво „Зора“ у Бечу прослављало, и на којој је Матица Српска преко свога члана дра Л Костића заступљена била.

Не давно била је једна светковина, на којој је М. С. учествовала. Сл. кр. варош Јегра славила је стогодишњицу мађарског песника Србина Михаила Витковића, који је и у српској књижевности радио и чланом оснивачем Матице Српске био, и позвала је на ту славу Матицу врло ласкавим писмом, на које је такођер учтиво одговорено. На истој светковини заступао је Матицу њен почасни члан г. Гаврило Витковић, синовац пок. јубилара и овом приликом уједно и опуномоћеник и српског ученог друштва у Београду.

Жао ме је што после овог веселог звука светковинског морам да дирнем и у једну тужну жицу. Књижевно одељење изгубило је свога ваљаног члана у овдашњем гимназијском професору Стеви Недељковићу. Била је то, истина, још млада снага, али почетци његовог књижевног рада наговештавали су строга и темељна научењака и озбиљна књижевна радника. Рано преминуломе нека је овде спомен међу нама!

Морам још овде споменути и библиотеку Матице Српске. Овдашњи грађани Гавра и Тоша Мијатовић, отац и брат рано упокојеног дра Ђорђа Мијатовића, поклонили су Матици Српској преко 400 комада књига, већином на француском и енглеском језику из приватне библиотеке пок. дра Ђ. Мијатовића. Осим тога обогатила се књижница матичина

поклонима од мађарске учене академије, Кишфалудијевог друштва, југословенске академије, српског ученог друштва, „Матице Хрватске“ и других матица словенских, од царске руске учене академије у Петрограду, и од многих других друштава, с којима Матица у свези стоји. По вољи наслеђника пок. песника Јована Стер. Поповића из Вршца достављени су Матици рукописи пок Јов. Ст. Поповића. Тих рукописа има на броју 57 комада.

Но осим ове књижевне стране спада у делокруг књижевног одбора и одељења још и надзор над питомцима свију стипендијских закада, што су под управом матичином. Питомци ти показали су за време целе школске године добар успех у наукама, изузимајући тројицу, која су опоменута да бољи успех покажу. Владање питомаца било је добро, изузимајући једног, који је на боље владање морао бити опоменут. Пошто је руковање текелијине закладе одувето од Матице, и пошто је тиме досадањи надзорник свију под управом Матице стојећих питомаца, др. К. Пејичић престао бити чиновником матичиним, то је надзор над осталим питомцима поверен секретару друштвеном А. Хаџићу.

Ето то је рад Матице као књижевног друштва, односно рад књижевног одељења, који обухвата 6 седница књижевног одбора и 4. односно 5 седница књижевног одељења.

Узрок, који сам у почетку мога извештаја напоменуо, сметао је понајвећма књижевноме раду, но специјално сметала је овоме раду и борба матичина око очувања текелијиног фонда, кога није била у стању очувати. Жалити је свакојако, што је текелијин фонд од Матице одузет, но ко зна не ће ли тиме, што је један грдан посао администрације од Матице отпао, књижевна радња матичина нова полета добити, ојачати и развити се, чиме би се моја, а уверен сам, и свакога члана Матице давна жеља једном испунила.“

Извештај подпредседника књижевног одељења узет је на повољно знање.

Бр. 4. Председник, напоминући, да је на реду избор председника, позива скупштину, да изабере председника на годину дана, молећи, да га више за председника не бира, и изговарајући се, да му не допуштају године, да се те почасти прими.

На више пута изјављењу једногласну жељу скупштине, попусти на послетку председник и прими се председништва матичиног још на годину дана.

О избору овом извештава се у смислу устава друштвеног и високо министарство путем овдашњег магистрата.

Бр. 5. Председник позива, да се бира подпредседник „Матице Српске“.

За подпредседника би једногласно изабран на годину дана др. Стеван Павловић, досадашњи подпредседник.

Бр. 6. Благајница „Матице Српске“ јавља, да се у број чланова матичиних жеље уврстити:

1. Тоша Максимовић из Уздина, који је у име чланства 50 фор. положио; и

2. Тодор Стефановић-Виловски, уредник „Српске Зоре“ из Беча, који је у име чланства 10 фор. положио, а за осталих 40 фор. прописану задужницу од себе издао.

Оба споменута приложника примају се за чланове „Матице Српске.“

Бр. 7. Председник позива, да се изабере управни одбор од 18 чланова.

За чланове управног одбора бирају се: др. Стеван Павловић, Миша Димитријевић, Стеван Јефтић, Павао Новић, др. Михаило Полит-Десанчић, др. Лаза Станојевић, Ђорђе Д. Кода, др. Илија Вучетић, Љубомир Стефановић, Димитрије Савић, Павао Гостовић, Ђорђе Шевић, Марко Шилић, Стеван Керчевић, Лука Јоцић, Никола Станисављевић, Петар Попадић и Влада Стратимировић.

Бр. 8. Управни одбор под бр. 348. ех 1877. извештава, да је Његова Светост, патријарх српски, Прокопије Ивачковић у Карловцима, дописом од 16. (28.) новембра 1877. бр. 481. јавио, да је услед представке управног одбора под бр. 186. ех 1877. представку истога од 6. јула 1877. број 186. управљену на Њег. ц. и кр. Апостолско Величанство, најмилостивијег краља и господара, својом представком од 18. јула 1877. бр. 267. положио на степене највишега престола Његовог Величанства с препоруком и поданичко-препокорном молбом, да благоизволи Њ. ц. и кр. апост. Величаство најмилостивије наредити, да стипендијски фонд Саве Текелије и даље остане под руковањем матичиним. На ову представку благоизволело је Њ. ц. и кр. апост. Величаство — изискавши највишим ручним писмом од 22. јула 1877. од кр. уг. министра богочасти и јавне наставе у овој ствари подробан извештај, на представку истога министра од 16. септембра 1877. бр. 22.324. издати у Будим-Пешти 28. октобра 1877. ову највишу одлуку:

„На предлог мога угарског министра богочасти и јавне наставе дозвољавам, и истога министра овлашћујем, да учини расположење тога ради, да руковање стипендијског фонда Саве Текелије, к истоме припадајућих капитала и целокупног имања од књижевног друштва „Матице Српске“ преузети и међу тим, т. ј. дотле, док се за то способан конфесионални орган не нађе, фонд тај под државно руковање, какво за остале јавне фондове и фундације постоји, ставити, а духовни надзор текелијиног завода будим-пештанској православној источној српској црквеној општини поверити може.“

Његовој Светости патријарху српском изјављује се најтоплија захвалност на његовом заузимању код највишега места, да се текелијин фонд не одузима испод руковања „Матице Српске.“

Бр. 9. Управни одбор под бр. 54-57 и 89. о. г. јавља, да је одлуком главне скупштине од 18. (30.) августа 1877 бр. 10. изаслани одбор у особама: Пере Натошевића, Ј. Г. Адамовића и Ђуре Стојковића, прегледао све рачуне од 1. јануара до 31. децембра 1877. о свима фондовима, који се налазе под управом матичином, да их је у реду нашао,

да је то како на рачунима, тако и рачунским закључцима потписима својих имена потврдио, и предлаже, да се рачунарима подели опросница за те рачуне.

На основу овог извештаја издаје се матичиним рачунарима: књиговођи Арону Поповићу и благајнику Данилу Манојловићу опросница за рачуне, које су водили за споменуто време, и то: о Фонду матичином, накином, романовићевом, класановићевом, коларчевом, хаџи-ристићевом, пасковићкином, јовановићкином, шифмановом, карађићевом и о фонду за потпомагање вероисповедних школа; а опросница за рачуне: о заједничким управним трошковима, о фонду текелијином, јовановићевом и костићевом, који су на даље развијење поднесени високом министарству, моћи ће им се тек онда издати, кад и вис. министарство те рачуне од своје стране прегледи.

Бр. 10. Управни одбор под бр. 90. о. г. јавља, да је од управног одбора изаслани одбор, прегледао све рачуне о свима фондовима за годину 1877. који се под управом матичином налазе, и да их је у реду нашао.

Погледом на бр. 9. о. г. узима се на знање.

Бр. 11. Управни одбор под бр. 28. о. год. јавља, да је високо кр. уг. министарство просвете и црквених послова у Будим-Пешти, отписом својим од 19. јануара 1878. бр. 30473. ex 1877. одобрило прорачуне о заједничким управним трошковима, и о текелијином, јовановићевом и костићевом фонду, за годину 1878. који су му од „Матице Српске“ под 30. августом 1877. бр. 19—32 поднесени били, — са неким примедбама.

Уједно јавља, да је све те одобрене прорачуне издао благајници с упутством, да их се у свему строго придржава, а један примерак одобреног прорачуна за фонд текелијин послао је надзорништву текелијиног завода с упутством, да га према налозима министарским не сме ни у чему прекорачити и да ће сваки прекорачај морати накнадити.

Узима се на знање.

Бр. 12. Управни одбор подноси штампани „Преглед стања фондова под управом „Матице српске за годину 1877,“ с том примедбом, да су те рачуне за исправне нашли, и то потврдили, како од главне скупштине тако и од управног одбора за прегледање тих рачуна изаслани чланови.

Уједно јавља, да је тај штампани преглед свима члановима разаслан.

Узима се на знање и два примерка тога штампаног прегледа шаљу се на углед високом кр. уг. министарству просвете и црквених послова.

Бр. 13. Управни одбор под бр. 180. о. г. подноси рачунске закључке свих фондова под управом матичином за време од 1. јануара до 30. јуна 1878.

По тим рачунским закључцима износило је 30. јуна о. г. активно стање.

1.	фонда матичиног — — — — — —	85,195 ф. 75
2.	„ накиног — — — — — — —	25,523 „ 15
3.	„ костићевог — — — — — —	37,784 „ 21

*

4.	„	јовановићевог — — — — —	42,742 „	94
5.	„	романовићевог — — — — —	10,134 „	18
6.	„	класановићевог — — — — —	2,586 „	81
7.	„	карацићевог — — — — — —	986 „	04
8.	„	коларчевог — — — — — —	4,559 „	11
9.	„	пасковићкиног — — — — —	7,388 „	09
10.	„	шифмановог — — — — — —	10,112 „	77
11.	„	хаџи-ристићевог — — — — —	1,300 „	27
12.	„	јовановићкиног — — — — —	4,086 „	88
13.	„	за потпомагање срп. вероисп. школа	66 „	66
14.	„	фонда за управне трошкове — —	272 „	42

Узима се на знање, и за скупштинске прегледаче свију рачуна о фондовима под управом матичином за годину 1878 бирају се ови чланови: Пера Натошевић, Ј Г. Адамовић и Ђура Стојковић, а за заменика Стеван Владисављевић.

Бр 14. Главни фискал друштвени, др. Илија Вучетић, под 7. (19.) септ. о. г. подноси свој извештај о стању парница свију фондова под управом „Матице Српске“ у течају године 1878.

„У почетку свога извештаја не може гл. фискал ћутећки прећи ту немилу околност, да је у течају ове године од стране кр. уг. министарства просвете одузето „Матици Српској“ руковање фондом Саве Текелије, који је као највећи од свију фондова, свагда и највише парница имао. Те парнице још и сада теку под именом „Матице Српске“, а води их главни фискал до даље наредбе министарске, па с тога сматра за дужност своју, ма да руковање реченим фондом сада овамо више не припада, ипак поред осталих фондова и о овоме свој извештај поднети.

I. Парнице фонда Саве Текелије:

1. Парница против Лазара Тенецког због накнаде од 3077 фор. 22 нов. а. вр.

У овој парници кр. табла разрешила је пресуду првостепеног суда и наредила, да се та парница у нечем допуни. После тога донео је први суд по ново пресуду, у којој је фонду текелијином од целог потраживања само 2 фор. без икаквих судских трошкова досудио. Против те пресуде поднеле су обе странке призив на кр. таблу.

2. Парница против Марије Милутиновићке у Руми због дуга од 2500 фор.

Ова парница, која се још од године 1875 повлачи, довршена је ове године овршном продајом дужничких непокретности. По што је купац ових непокретности исплатио све судске трошкове и све заостале камате са затезнима заједно, то му је по одобрењу како управнога одбора, тако и од стране кр. уг. министарства, главно од 2500 фор. и на даље остављено под тим условом, да се на првом месту укњижи на свима непокретностима дужничким.

3. Парница против Симе, Јована и Косте Стојановића из Вршца због дуга од 4000 фор.

Дужници су ови најпре тужени били због неуредног плаћања камате, но после им је и главно одказано због разних неоснованих приговора. Приликом расправе су тужени, између осталих силних приговора, нарочито чинили приговор против додатка у обвезници о солидирној обвезности својој, доказујући, да је тај додатак доцније уметнут, и по томе да је фалзификат, те су на основу тога што више и кривичну истрагу против „Матице“ захтевали. По што је уз тврдњу туженика, да је солидарна обвеза тек доцније уметнута, говорила још и та околност, што тог додатка о солидарној обвези нема у препису обвезнице, који се у грунтовној архиви налази, то је суд ради извиђења те околности наредио преслушање сведока у Вршцу, који су на обвезници потписани били. Сведоци ти исказали су, да се не сећају, да ли је тај додатак био у обвезници, кад су је они потписали, те тако је остало да се то питање главном заклетвом реши, коју је суд досудио „Матици“ у том смислу, да је речена клаузула онда, кад је обвезница „Матици“ на исплату поднесена, у истој заиста већ била. Фискал је пријавио суду, да ће ту главну заклетву у име „Матице“ положити г. Бранко Јовановић-Муша, по што је он тада био заступник матичиног фискала, те о томе једини он има непосредна знања. Против те пресуде су тужници и до највишег су, а апеловали; но по што су како кр. табла, тако и највиши суд потврдили пресуду првостепеног суда, то је 31. авг. о. г. Бранко Јовановић споменуту главну заклетву положио, те тако сад остаје још само да се овршба спроведе. Ово је потраживање сада потпуно осигурано, у толико више, што су дужници пре неки дан већи део дужне камате већ исплатили.

4. Парница против Нићифора Имреновића из Петроваца, због дуга од 300 форината.

Парница је ова докончана продајом дужничких непокретности на јавној судској дражби 26. априла о. г. Но по што је потраживање текелијиног фонда овде укњижено само на половини дужничких непокретности, које су укупно за 800 фор. продане, то ће се главно истина наплатити, али је могуће, да ће од камате фонд текелијин нешто изгубити.

5. Парница против Јована и Дафине Мијатовића из Нештина због дуга од 300 фор.

У овој се парници доспело већ дотле, да је одређена била процена дужничких непокретности, кад на један мах на захтевање високог ерара због дужног пореза буде наређена лицитација свију дужничких непокретности на дан 3. септембра о. г. Фискал је на тој лицитацији у име фонда посредовао, те је за фонд морао и лицитовати, чиме је купца Младена Мијатовића, који је једини прави лицитанат био, натерао не само на 1150 фор., него је још потписао и обвезницу, да ће све заостале камате од 1. јануара 1872. фонду платити. Потраживање фонда текелијиног на првом је месту укњижено, те по томе је по све осигурано.

6. Парница против Мишке Тапавице, из Чуруга, због 500 фор.

7. Парница против Панте Ристића, из Паланке, због 800 фор.

8. Парница против задруге Дафине Добројеве, из Мошорина, због 250 форината.

9. Парница против задруге Теодора Футошког, из Надаља, због 300 форината.

10. Парница против задруге Андрије Мошоринца, из Томашеваца, због 200 форината.

11. Парница против Петка Драгичевића, из Панчева, због 7000 форината.

12. Парница против Саве и Кузмана Поповића, из Лединаца, због 300 форината.

13. Парница против задруге Павла Вијатова, из Томашеваца, због 200 форината.

14. Парница против задруге Павла Вијатовића Партина, из Томашеваца, због 200 форината.

15. Парница против задруге Панте Игњатова, из Фаркаждина, због 200 форината.

16. Парница против задруге Симе Кукуља, из Томашеваца, због 200 форината.

17. Парница против задруге Аврама Димитријевића, из Томашеваца, због 200 форината.

18. Парница против задруге Богосава Беркова, из Томашеваца, због 200 фор.

19. Парница против задруге Милоша Драганова, из Чуруга, због 200 форината.

20. Парница против задруге Павла Петакова, из Мошорина, због 300 форината.

21. Парница против оставине Јована Лађарка, из Силбаша, због 1000 форината.

22. Парница против Тасе Градића, из Силбаша, због 400 фро. —

све су те парнице у течају овршбе тако, да су код већине истих непокретности дужничке већ процењене, и само се очекује одлука судска за распис лицитације; а код некојих има да се процена спроведе, па да се онда лицитација може захтевати. Но код свију тих дужника може се рећи, да је потраживање фонда текелијиног потпуно осигурано.

23. Парница против Уроша Јанковића, сада у Карловцима, као наследника Антонија и Катарине Јанковића из Руме, због 1000 фор.

С овим је дужником главни фискал врло много посла имао. Кад је тужба против њега подигнута, становао је у Крушедолу, но за неколико пута није му се на одређено рочиште никако могла позивница доставити, јер је по својој прилици с општинским поглаварством у споразуму био. Најпосле јави општ. поглаварство, да му се не зна место бављења, на основу чега је искано од суда именовање куратора. На скоро за тим јави се он сам, да станује у Карловцима, те тако са сад могла с њим расправа отпочети. Дужник је на рочишту порицао, да је он наследник Антонија и Катарине Јанковића, те тако сад остаје гл. фискалу,

да доказе о томе набави, а чим то буде имао у рукама, одмах ће ову парницу најенергичније наставити.

24. Парница против наследника Ђорђа и Марије Грујића из Арада, због потраживања од 3630 форината.

Заступник матичин у Араду, г. Димитрије Крестић, који ову парницу од почетка води, известио је, да се у овој ствари још једнако води парница о приоритету потраживања фонда текелијиног, које је иначе укњижбом на непокретности дужничке по све осигурано.

Осим свију овде набројаних, имао је фонд текелијин у течају ове године још 42 мање парнице због дужних камата, које су све, понајвише поравнањем, а од чести и осудом дужника завршене. У колико дужници још ни до сада нису својим обвезама одговорили, то ће се морати против њих овршбе повести.

II. Парнице осталих фондова под управом „Матице српске“.

Сви остали фондови, што стоје под управом матичином, имали су ове године само обичних парница због наплате камате, и то је имао:

1. фонд Петра Костића — — — — — — 12 парница
2. „ Павла Јовановића — — — — — 4 „
3. „ Јована Наке — — — — — — 6 „
4. „ Петра Класановића — — — — 2 парнице
5. „ Илије Коларца — — — — — — 1 парницу
6. „ Вука Караџића — — — — — 1 „

које су све већином судским поравнањем, а нешто и осудом дужника докончане.

Осим свију ових има фонд костићев 11, фонд накин 3, јовановићев 2, и фонд класановићев 1 парницу још од лањске године, у којима дужници никако нису својим обвезностима одговорили, те су овршбе против њих већ давно у течају, и биле би многе од њих већ и са свим довршене, да неки судови у Срему не чине фискалу матичином у том погледу тешкоће, не хотећи примити ни у стадиуму лицитације његове поднеске у парницама, које су код овдашњих судова одређењем овршбе завршене, него захтевају, да такове поднеске мора свагда тамошњи одветник премапотписати, што је с великим незгодама по фискала матичиног скопчано“.

Узима се на знање, и управни одбор упућује се, да поднесе банском столу у Загребу молбу, да може главни фискал друштвени код судова у Срему заступати „Матицу Српску“.

Бр 15. Управни одбор под бр. 198. У. О. о. г. подноси прорачун о заједничким управним трошковима за год. 1879.

По том прорачуну износило би:

1. Примање	— — — — — — — — —	5 916 ф. —
2. Издавање	— — — — — — — — —	5 905 „ —
	Сувишак — — —	11 ф. —

На сваку форинту од укупног прихода долази 19. новчића управног трошка, а лане је било 20 н.

У случају пак, ако високо кр. уг. министарство просвете и црквених послова не би хтело одобрити принос текелијиног фонда на заједничке управне трошкове, то да се ти трошкови разрежу на поједине фондове тако, да на сваки не дође више од 25 новч. на једну форинту од прихода, а остало да сноси сам матичин фонд. У опште пак да се упути управни одбор, да све те управне трошкове сведе на што маљу меру, ако високо министарство принос текелијиног фонда на управне трошкове никако не би хтело одобрити.

Предложени прорачун одобрава се и подноси се високом министарству, а у случају, ако високо министарство принос текелијиног фонда на заједничке управне трошкове не одобри, то се управни одбор упућује, да сазове ванредну скупштину и да за њу изнесе готов предлог о начину подмиривања тих управних трошкова, а да при том на то гледа, да се управни трошкови тако смање, да поједини фондови не буду сувише оптерећени, али да се и сви административни послови могу тачно обављати као и до сад.

Уједно се по предлогу члана Милоша Димитријевића упућује управни одбор, да од сада подноси скупштини сумаран предлог за свагдашњи прорачун о заједничким управним трошковима.

Бр. 16. Исти управни одбор подноси прорачун о фонду „Матице Српске“ за год. 1879.

По том прорачуну износило би:

1. Примање — — — — — — — — —	4.360 ф. —
2. Издавање — — — — — — — — —	4.360 ф. —
Сувишка нема.	

Одобрава се, и о томе се управни одбор и књижевно одељење извешћује.

Бр. 17. Исти одбор подноси прорачун о фонду П. Костића за г. 1879.

По том прорачуну износило би:

1. Примање — — — — — — — — —	2.536 ф. 50 н.
2. Издавање — — — — — — —	1.789 ф. — н
Сувишак	747 ф. 50 н.

Одобрава се и подноси се високом министарству.

Бр. 18. Исти одбор подноси прорачун о фонду Павла Јовановића за годину 1879.

По том прорачуну износило би:

1. Примање — — — — — — — — —	2.898 фор.
2. Издавање — — — — — — — —	1.520 фор.
Сувишак — — —	1.378 фор.

Одобрава се и подноси се високом министарству.

Бр. 19. Исти одбор подноси прорачун о фонду Јована пл. Наке за годину 1879, по ком би износило:

1. Примање — — — — — — —	1.690 фор. 40 новч.
2. Издавање — — — — — — —	927 фор. — новч.
Сувишак — — —	763 фор. 40 новч.

Одобрава се и о томе се извешћује управни одбор и књижевно одељење.

Бр. 20 Исти подноси прорачун о фонду Гавре Романовића за годину 1879

По том прорачуну износило би:

1. Примање — — — — — — —	687 фор. 40 новч.
2. Издавање — — — — — — — —	332 фор. — новч.
Сувишак — — —	355 фор. 40 новч.

Из тз тога прорачуна види се, да би се за годину 1879. могла расписати једна стипендија од 200 фор. из те закладе.

Прорачун се одобрава и издаје се управном одбору, да га се у свему придржава, а уједно се и књижевни одбор упућује, да у смислу одлуке главне скупштине од 18. (30.) августа 1876. бр. 39. у години 1879. распише стечај на једну стипендију од 200 фор. из ове закладе, и то за слушаоце живописне академије или вајарске уметности.

Бр. 21. Исти подноси прорачун о фонду Константина Хаџи-Ристића за годину 1879.

По том прорачуну износило би:

1. Примање — — — — — — — — —	88 ф. 20 н.
2. Издавање — — — — — — — — —	11 „ — „
Сувишак	72 ф. 20 н.

Одобрава се и издаје се управном одбору, да се по њему равна.

Бр. 22. Исти подноси прорачун о фонду Петра Класановића за годину 1879.

По том прорачуну износило би:

1. Примање — — — — — — — —	171 ф. 92 н.
2. Издавање — — — — — — — — —	34 „ — „
Сувишак	137 ф. 92 н.

Одобрава се и издаје се управном одбору, да га се у свему придржава.

Бр. 23. Исти подноси прорачун о фонду Илије Коларца за годину 1879. по ком би износило:

1. Примање — — — — — — — — —	241 ф. 08 н.
2. Издавање — — — — — — — —	45 „ = „
Сувишак	196 ф 08 н.

Одобрава се и издаје се управном одбору да се по њему равна.

Бр. 24. Исти подноси прорачун о фонду за споменик Вука Стеф. Караџића за годину 1879.

По том прорачуну износило би:

1. Примање — — — — — — — — —	65 ф. 46 н.
2. Издавање — — — — — — — — —	13 „ — „
Сувишак	52 ф. 46 н.

Одобрава се и издаје се управном одбору да га се у свему придржава.

Бр. 25. Исти подноси прорачун о фонду Софије Пасковићке за годину 1879. по ком би износило:

1. Примање — — — — — — — — —	433 ф.	— н.
2. Издавање — — — — — — — — —	84 „	— „
Сувишак	349 ф.	— н.

Одобрава се и издаје се управном одбору, да се по њему равна.

Бр. 26. Исти подноси прорачун о фонду Катарине Д. Јовановићке за годину 1879.

По том прорачуну износило би:

1. Примање — — — — — — — — —	280 ф.	— н.
2. Издавање — — — — — — — — —	54 „	— „
Сувишак	226 ф.	— н.

Одобрава се и издаје се управном одбору, да га се у свему придржава.

Бр. 27. Исти подноси прорачун о фонду Христофора Шифмана за годину 1879.

По том прорачуну износило би:

1. Примање — — — — — — — — —	838 ф.	50 н.
2. Издавање — — — — — — — — —	804 „	„
Сувишак	34 ф	50 н.

Одобрава се и издаје се управном одбору да се по њему равна.

Бр. 28. Исти подноси прорачун о фонду за потпомагање српских вероисповедних школа за годину 1879.

По том прорачуну износило би:

1. Примање — — — — — — — — —	4 ф.	48 н.
2. Издавање — — — — — — — — —	1 „	— „
Сувишак	3 ф.	48 н.

Одобрава се и издаје се управном одбору, да га се у свему придржава.

Бр. 29. Књижевно одељење под бр. 9. о. г. јавља, да је у смислу одлуке главне скупштине од 18. (30) авг. 1876. бр. 46. позван био предлагач Стеван В. Поповић, да поднесе подробан нацрт о своме предлогу за издавање периодичне библиотеке. Исти члан поднео је образложени предлог, који је најпре претресан био у одбору, нарочито на то изасланом, а после и у књижевном одељењу. Према томе претресу, имајући књижевно одељење на уму, да је књижевно друштво, кло што је „Матица“, у смислу чл. 1. свога устава позвано, да понајпре удеси књижевни рад око подмиривања просветних потреба свога народа, да даде здрав и добар правац књижевној радњи, да прибере књижевничке снаге, које могу у том правцу радити, а тиме да очува уједно поједине књижевнике, да не троше своје време у вечитим покушајима, како да погоде правац, којим им ваља писати за народ, а имајући пред очима и подобна подузећа и других књижевних друштава, као што је Кишфалудијево друштво, „Матица Хрватска“ и т. д. — предлаже, да и „Матица“ покрене поучну и забавну библиотеку за народ. Забавни део да доноси:

Песме, новеле, приповетке, романе у оригиналу, преводу или преради; а поучни део: популарно написане расправе и списе из свих струка наука. Та библиотека да износи на годину 40—50 табака у више свезака. Трошак око тога издавања да се подмири путем претплате, која би на годину износила 4 фор. а. вр. Кад би се набавило 1000 претплатника, то би се могли, по ухваћеном прорачуну, подмирити сви трошкови око издавања те библиотеке. Ако се не пријаве хиљаду претплатника, то се не би ни почињало. Старање око уређења те библиотеке да се повери књижевном одбору. Претплатни новци да се шаљу благајници „Матице Српске", која ће о њима посебан рачун водити, а разашиљање књига да се уз неки проценат повери којој књижари у месту. Ако се пријави потребни број претплатника, то ће књижевни одбор одмах утврдити, какви списи да уђу у библиотеку за прву годину. Тим начином стекла би „Матица" у тим претплатницима купце, који би подмирили трошкове око тог издања, а могла би средствима, црпљенима из самога народа, успешно радити поучном и забавном књижевношћу око развитка народне просвете. Ако скупштина прихвати ово мишљење, то да се у том смислу изда проглас и на народ и на књижевнике, да потпомогну ово подузеће.

Председник износећи тај предлог књижевног одељења, позива чланове, да се о њему изразе.

Подпредседник др. Стеван Павловић предлаже, да се тај предлог за сада не прими. Њему се, истина, чини, да ће већина бити за овај предлог, као што би и у књижевном одељењу, али да би скинуо бреме са своје савести, мора бити против тога предлога. Нема ништа против смера тога предлога, него се само боји, да се не ће моћи извршити. Боји се пак с тога, што смо такве покушаје чинили, па нам не изиђоше за руком. Па не налази да је време и овом садашњем покушају. Та ако је коме до књижевне радње, има за то довољне згоде у „Летопису" и у делима, за која се расписују награде. У „Летопису" му је широм отворено поље за научне ствари: било изворне или преведене, а у делима са расписаном наградом за забавне ствари обе врсте. Па, ето, ни та згода где се плаћа, није употребљена. А прилике, или управо неприлике, нису сада згодније. Би одређено, за што он такође није био, да се књижевни људи 15. дана сваког месеца скупљају, па да се разговарају о књижевним пословима, и наизменце читају своје умотворине. Па шта би? Два три пута састаше се, па и то престаде. Говорник не види, да се између тог прилике тако изменише, да је изглед, да ће сада у том боље напредовати. Неки веле, да ваља покушати, али говорник мисли, да само приватници могу покушати, а друштво, и то књижевно друштво, ваља стално и поуздано да ради. Јер ако тако не ради има две штете: једна је материјална, а друга морална Материјална је штета, што ће узаман трошити новце; а морална, што ће се неповерење према његовој снази рађати. Два три покушаја нека не изиђу за руком, па се у друштво не ће имати вере. А разма тога не ваља да разбијамо, комадамо своју снагу: усавршимо најпре „Летопис", одговоримо расписаним наградама,

па онда приступајмо к другим новим подувећима. То је достојно једнога, особито књижевнога друштва. А за сада преводе и друге ситније ствари оставимо приватним подузетницима, јер ни њима не ваља шкодити и радњи њиховој на пут стати. Даље мисли говорник, да није ни достојно овога друштва, да се одвише упушта у преводе, ваља да огледа своју снагу у оригиналима. Говорник дакле, и ако жели предлогу књижевног одељења и извршењу му најбољу срећу, ипак налази, да су садашње прилике такве, да га ваља за даље време одгодити.

По што су за предлог књижевног одељења говорили чланови: Ст. В. Поповић, др Михаило Полит-Десанчић, и по што се ни за предлог ни против предлога нико више није од чланова за говор пријавио, председник износи питање: да ли прима скупштина предлог књижевног одељења?

На овај позив председников скупштина огромном већином гласова прима предлог књижевног одељења о издавању поучне и забавне библиотеке за народ, и упућује књижевно одељење и управни одбор, да по предлогу поступи, и да се о извршењу његовом постара.

Бр. 30. Књижевно одељење под бр. 26., 30., 31., 32. о. г. предлаже, да се из фонда Јована Наке велико-сентмиклушког распише под уобичајеним условима ове награде:

I. За дела:

1.) Роман, драма или шаљива игра из српског живота. — Награда за мање дело 200, а за веће 300 фор. — Рок Петров-дан 1879.

2.) Који утицај имају шуме на реке и изворе? Имају ли реке и потоци осим свога кретања по природном нагибу на ниже, још и друго кретање? И од којег је утицаја то и шума на питомину. — Награда по вредности од 200—300 фор. — Рок Петров дан 1879.

3.) Срем и Фрушка Гора, са историјског, географског, народописног и природописног гледишта; популарно написано. — Награда од 200 до 300 фор. по вредности и величини дела. — Рок Петров-дан 1879.

II. За чланке за „Летопис“:

1.) О естетици српских народних песама. — Награда 300 фор. — Рок Петров-дан 1879.

2.) Преглед садржаја свих „Летописа“ Матице Српске за 50 година (1826—1876.) — Награда 100 фор. — Рок Петров-дан 1879.

3.) Наша новија драматика. — Награда 200 фор. — Рок Петров-дан 1879.

Уједно предлаже књижевно одељење, да се у распису нарочито напомене, да је „Матица“ вољна примити и по вредности наградити, према количини преосталог новца, и друга научна, популарно-научна и забавна дела, саставе и чланке, остављајући писцима слободан избор предмета.

Прима се предлог књижевног одељења о распису за награде.

Бр 31. Књижевно одељење под бр. 29 о. г. јавља, да је извршилац последње воље пок. Терезије Остојићке рођ. Зозукове, Светозар Милутиновић, председник кр. суда у Залаегерсегу у договору са српском црк-

веном општином суботичком зготовио и овамо на мњење послао основно писмо за ту закладу. Књижевни одбор изменио је у нечем VI. тачку тог основног писма, која говори о расписивању и подељивању награда.

На питање истога извршиоца: да ли да се награда од 50 дуката, која се на изменце сваке године издаје, један пут 24. априла, а други пут 24. јуна, употреби још за ову годину, или да се пренесе на 24. април 1879, — одговорено му је, да се награда од 50 дук. која би се 24. јуна о. г. издати имала, због краткоће времена за сам распис награде и за оцену, пренесе на годину што долази, и тако да се за годину 1879. издаду две награде, свака по 50 дук., и то једна 24. априла, а друга 24. јуна 1879.

Према томе предлаже књижевно одељење, да се из закладе Јована Остојића и жене му Терезије рођ. Зозукове из Суботице, распишу ове две награде за годину 1879:

1.) Популарно написана књига за српске матере о васпитању деце. — Награда 50 дуката. — Рок 1. марат 1879;

2.) Расправа о Буњевцима. — Награда 50 дук. — Рок 1 мај 1879.

Извештај књижевног одељења о овој заклади узима се на знање, а предложене награде за распис примају се.

Бр. 32. Књижевно одељење под бр. 33. о. г. предлаже, да се и ове године овласти књижевно одељење, да може издати расписане награде за оне чланке и дела, која дођу мимо расписане награде, и то у течају године и пре главне скупштине, ако књижевно одељење пронађе, да та дела заслужују награде.

Предлог се прима с тим, да се то и у распису награда нарочито напомене, а уједно се и књижевни и управни одбор упућују, да по томе предлогу поступе.

Бр. 33. Управни одбор под бр. 194. о. г. јавља, да би се стипендије из стипендијске закладе шифманове морале смањити, како би и та заклада могла саразмерно сносити трошкове на заједничку управу.

Приход исте закладе износи на годину — —	800 ф.	— н.
од тог иде на легат српском народном позоришту —	200 „	— „
Остаје	600 ф.	— н.

Иста заклада доприноси на управне трошкове за годину 1878. 154 фор. Кад се од тог трошка одузму 38 ф. 50 н. што на легат од 200 ф. на српско народно позориште спадају онда би се од 600 ф. —

имало одбити — — — — — — — — —	115 ф	50 н.
и тако би преостало — — — — — — —	484 ф.	50 н.
али и од те своте ваља да се одузме у име поштарине и других трошкова бар — — — — —	4 ф.	50 н.
те би тако преостало — — — — — — —	480 ф.	— н.

на издавање стипендије.

Према томе предлаже управни одбор под бр. 59. о. г. да се лањском скупштином на две стипендије одређена свота од 550 фор. смањи за сад на 450 фор. и тако једна стипендија да буде од 250 ф., а друга од 200 фор.

Прима се предлог управног одбора, и исти се упућује да га изврши.

Бр. 34. Управни одбор под бр. 343. ех 1877. извештава да фонд Петра Костића има редовног годишњег прихода по стању фонда у години 1877. свега 2220 ф., а расхода 1900 фор. Али ако се текелијин фонд одузме, као што се касније и одузео испод руковања матичиног, имаће костићев фонд најмање 200 ф. већег расхода ради подмирења управних трошкова.

Према томе предлаже, да се одлуком главне скупштине од 6. септембра 1873. бр. 10. нормиране стипендије смање, нарочито ако наступи случај, да се издаје више стипендија по 500 ф.

Предлог управног одбора о смањивању стипендија прима се тако, да сваки питомац костићев, све дотле док се које место у тој заклади не управни, добија своју досадашњу стипендију, а кад тај случај настане, да управни одбор поднесе главној скупштини предлог, како да се удесе костићеве стипендије према снази фонда.

Бр. 35. Књижевни одбор одлукама својим под бр. 49 и 72 ех 1877. јавља, да је Његова Светост патријарх српски две стипендије из закладе Нестора Димитријевића, сваку од 250 фор. подарио Лазару Сремчевићу, правнику III. године, и Миши А. Поповићу, правнику III. године.

Узима се на знање.

Бр. 36. Управни одбор под бр. 264. ех 1877. и бр. 7. ех 1877. јавља, да је Христофор Шифман изјавио своје признање на поднесеној му захвалности из главне скупштине од прошле године ради оснивања стипендијске закладе, да је изразио своје задовољство о избору двојице питомаца и да је послао своју слику, са изјавом благодарности на том великом за њега одликовању.

Председник допуњује извештај, казујући, да је слика споменутог добротвора метнута на почасно место у дворани матичиној.

Узима се на знање с усклико̀м: Слава Шифману!

Бр. 37. Председник друштвени напомиње, да му се нису никакви предлози у смислу пословног реда предали, и позива скупштину, да у смислу тог истог пословног реда, а по чл. 15., избере из своје средине одбор из десет чланова, који ће овај скупштински записник оверити и потписати.

У одбор за оверење скупштинског записника изабрани су: др. Стеван Павловић, Ст. В. Поповић, Јован Грчић, Александар Сандић, Тома Зековић, Марко Шилић, др. Илија Вучетић, Влада Стратимировић, Филип Обрknежевић, Живко Ђурић и Арсен Ћирић.

Бр. 38. Председник захваљује члановима, што су дошли на скупштину, и изјављује, да је она свој рад довршила.

На то се разишла скупштина у 1 сахат по подне с усклико̀м: „Живио председник!“

Именик „Матице Српске“

за годину 1878/9.

Председник: Стеван Брановачки.

Подпредседник: Др. Стеван Павловић.

Подпредседник књижевног одељења: Михаило Димитријевић.

Секретар: А. Хаџић.

Књиговођа: Арон Поповић.

Актуар: Сава Петровић.

Благајник: Данило Манојловић.

Фискал: Др. Илија Вучетић.

Уредник „Летописа“: А. Хаџић.

Управни одбор.

Председник: Стеван Брановачки.

Подпредседник: Др. Стеван Павловић.

Одборници:

(По азбучном реду.)

Др. Илија Вучетић.
Павао Гостовић.
Михаило Димитријевић.
Стеван Јефтић.
Лука Јоцић.
Стеван Керчевић.
Ђорђе Д. Кода.
Павао Новић.
Др. Стеван Павловић.
Др. Мих. Полит-Десанчић.
Петар Попадић.
Димитрије Савић.
Никола Станисављевић.
Др. Лаза Станојевић.
Љубомир Стефановић.
Влада Стратимировић.
Ђорђе Шевић.
Марко П. Шилић.

Књижевни одбор.

Председник: Стеван Брановачки.

Подпредседник: Михаило Димитријевић.

Одборници:

(По азбучном реду.)

Филип Обркнежевић.
Сава Петровић.
Др. Мих. Полит-Десанчић.
Стеван В. Поповић.
Ђорђе Рајковић.
Др. Милан Савић.
Светозар Савковић.
А. Хаџић.

Списак свих питомаца
под управом „Матице српске“
године 1878/9.

I. Питомци завладе Павла Јовановића.

У Бечу, 315 фор.

1.) Александар Табаковић из Арада, техничар V. године.
2.) Јован Аврамовић из Земуна, „ III. „
3.) Милан Михаиловић из Ковиља, „ III. „

II. Питомци закладе Петра Костића.

Основне школе 200 фор.; доња гимназија и богословија 250 фор.; горња гимназија 300 фор.; велике школе 350 фор

У Новоме Саду:

1.) Ђорђе Милутиновић из Черевића, гимназиста VII. разр. 300 ф.
2.) Ђорђе Максимовић „ „ „ V. „ 250 „
3.) Јован Стејић „ „ „ IV. „ 250 „
4.) Петар Шевић „ „ „ II. „ 200 „

III. Питомци закладе Нестора Димитријевића.

Три места по 250 фор.; два по 200 фор.; а четири по 150 фор.

У Будим-Пешти:

1) Данило Панић из В. Бечкерека, правник III. године, 250 фор.

У Прагу:

2.) Михаило А. Поповић из Н. Сада, правник IV. године, 250 ф.
3.) Павао Бота из В Бечкерека, медик I. „ 200 „
4.) Јован Ивковић из В. Бечкерека, медик I. „ 200 „

У Загребу:

5.) Лавар Сремчевић из Н. Сада, правник IV. године, 250 фор.

У Кечкемету:

6.) Александар Црњански из В. Бечкерека, гимн. VIII. разр. 150 ф.

У Новоме Саду:

7.) Богдан Гавриловић из Н. Сада, гимназ. VI. разреда 150 фор.
8.) Михаило Ракић из В. Бечкерека, „ V. „ 150 „
9.) Кајица Иванић из Сентомаша, „ IV. „ 150 „

IV. Питомци закладе Христофора Шифмана.

За сликарску академију 250 фор , а за педагогију 200 форинта.

У Бечу:

1.) Урош Предић из Орловата, слушалац III. г. живописне академије.

У Халберштату у Пруској:

2.) Мата Косовац, учитељ из Меленаца, слушалац учитељске школе.

ИСПРАВКЕ.

На стр.	104.	15.	врста	од доле	место:	onkaj	треба:	onkraj.
„	104.	17.	„	„	„	марва што тегли,	„	теглећа марва.
„	105.	5.	„	„ горе	„	лаж	„	лажа:
„	105.	1.	„	„ доле	„	lakom se	„	lakomce.
„	112.	1.	„	„	„	ui	„	fui.
„	113.	2.	„	„	„	gdje, на“	„	gdje“, на.
„	115.	19.	„	„ горе после речи		особито уметни:		у.
„	115.	1.	„	„ доле место:		духматерњег	треба:	дух матерњег.

ИЗДАЊА „МАТИЦЕ СРПСКЕ“.

Од Летописа „Матице Српске“ изишло је до сад
130 књига.

Од књиге	5	до	80	—	—	—	—	—	—	—	20 нов
„ „	84	„	92	—	—	—	—	—	—	—	40 „
„ „	93	„	108	—	—	—	—	—	—	—	50 „
„ „	109	„	112	—	—	—	—	—	—	—	80 „
„ „	113	„	115	—	—	—	—	—	—	ф. 1.—	„
„ „	116	„	118	—	—	—	—	—	—	—	80 „
„ „	119	„	120	—	—	—	—	—	—	ф. 1.—	„

Књига 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128 129. 130. по 70 „

Примедба. Нема више на продају ових књига: 1, 2, 3, 4, 8, 9, 10, 11, 12, 16, 17, 18, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 28, 32, 38, 39, 40, 42, 43, 50, 68, 80, 81, 82, 83, 97, 101, 102.

Народне песме (у Славонији, женске) — — — 30 нов.
Душанија, од Ј. Новића — — — — — — 40 „
Старине (тумачење нар. певања и приповедања) од Ј. Новића — — — — — — — — 40 „
Московија (кримски рат), од Ј. Новића — — — 30 „
Капетан Радич (приповетка), од Ј. Новића — — 20 „
Краљевић Марко (драма), од А. Николића — — 20 „
Максим Црнојевић (трагедија), од Л. Костића — 50 „
Натан Мудри, превео др. Ј. Хаџић-Светић — — 30 „
Песме Хорацијеве, превео Ст. Лазић — — — 30 „
Латинска граматика, од дра Ј. Туромана. I. део — 80 „
Латинска граматика, од дра Ј. Туромана. II. део ф. 1.— „
Живот Саве Текелије — — — — — — — 20 „
Албум текелијине стогодишњице — — — — 10 „
Мажејовски, Историја словенских права. I. — — 30 „
Дјела Јакова Игњатовића. I. — — — — — 80 „
Животопис Лукијана Мушицког (са сликом), од дра Ђ. Мушицког — — — — — — — 30 „

Летопис и остала издања „Матице Српске“

могу се добити:

У **Панчеву**: **У књижари Браће Јовановића, као главног комисионара матичиних књига.**

У **Београду**: У књижари В. Валожића.

У **Загребу**: У књижари Св. Галца, и у књижари Л. Хартмана.

У **Задру**: У књижари С. Артале.

У **Новом Саду**: У књижари Браће М. Поповића, у књижари А. Хергера, у књижари Луке Јоцића и друга, и у благајници „Матице Српске“.

У **Прагу**: У књижари дра Грегра и Ф. Датла.

У **Сомбору**: У књижари Мил. Каракашевића.

У **Вршцу**: У књижари Марковићевој.

Цена је овој књизи 70 нов. а. вр.